

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԱԵԻԵԲ

294

15
76

Հանրային Ընդդիմ

2003

8005

ՇԱՐՔ ԸՆՏԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆՑ

ՀԱՏՈՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՎԼԱՍ ԿԱՌՆԻԱՑԻ

Սեպտ
294
Ար
ՇԱՐՔ ԸՆՏԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆՅ

ՎԼԱՍ ԿԱՌՆԻԱՅԻ

ԿԱՄ

ԱՆՋԳԱՄ ՄԱՆԿԱՍՊԱՆՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ ԺՁ ԴԱՐՈՒՆ

ԳՐԵՑ

8
7
7
ՌՈՒՖՖՅՈ ՌՈՒԶԶԷԼԼԻՆԻ

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ս. ՂԱԶԱՐՈՒ

1891

38095 աւ

ՎԼԱՍ ԿԱՌՆԻԱՑԻ

ԿԵՄ

ԱՆՁԳՈՄ ՄԱՆԿԱՅՎԱՆՆ

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ

Էջ մի ՚ի պատմութեան, եւ զեւցագնի մը
կարծեցեալ մահը:

Լէոնարտ Լորետանի դքսութեան ժամանակ, յամին 1508, ՚ի 10 զեկտեմբերի, դաշնագրութիւն մի հաստատեցաւ Քաջանայապետին, կայսեր և Գաղղիոյ ու Սպանիոյ թագաւորաց մէջ (որոց հետ միացան յետոյ նաև Սաւոյիոյ դուքսն, Էսթէի դուքսն և Մանդուայի մարզիզն), այն նշանաւոր դաշնագրութիւնն՝ որ կոչուեցաւ Քաճարեի դաշն, դաշնագրութիւնն կնքուած տեղւոյն անունէն իւր կոչումն ստանալով:

Այս դաշնագրութեան զօրութեամբ՝ պարտաւորեալ էին օգնելու իրարու՝ Յուլիոս Բ Քաջանայապետն, Մաքսիմիլիանոս Ա կայսրըն, Լուզովիկոս Ժ Բ Գաղղիոյ թագաւորն և Փերդինանդ Ե Արագոնայի և Նափոլիի թագաւորն, որպէս զի կարող լինին վերատին ձեռք բերել իրենց երկիրներուն այն մա-

28 293 (4393 41) 294-2003
(21242-60)
Գ

սունքն՝ որք կամ վաճառմամբ կամ պատե-
րազմական իրաւամբք վենետկոյ Հասարա-
կապետութեան իշխանութեան ներքեւ ին-
կեր էին, և որ սպորինաւոր յախշտակորիւն
համարուեցաւ վերոյիշեալ դաշանց հաս-
տատման ժողովոյն մէջ: Եւ որպէս զի աւելի
ևս առեւի ընեն զՀասարակապետութիւնն
ամենայն ազգաց առջև, նոյն ժողովքին մէջ
վճռուեցաւ՝ որ եթէ վենետկոյ վարչութիւնն
օգնութիւն խնդրէ ՚ի Պայաղիաէ, որ նոյն ժա-
մանակուան բովանդակ Տաճկաստանի Սուլ-
դանն էր, վենետկեցոց դէմ կազմուած
Դաշնակցութիւնն՝ իբրև անհաւատից դէմ
հաստատուած համարուի:

Ուստի յամին 1509 ՚ի 16 ապրիլի, Գաղ-
զիոյ թագաւորն յետ վերակոչելու ՚ի վե-
նետկոյ իւր դեսպանը, որ էր Յովհաննէս
Լասկարի, միաձայն հաւանութեամբ միւս
դաշնակից տէրութեանց, ՚ի վենետիկ ու-
ղարկեց իւր պատերազմական պատգամա-
ւորաց գլխաւորն՝ Մոնճիոյիա անուամբ, ծե-
րակուտին դէմ պատերազմ հրատարակելու,
մէջբերելով զանազան անհիմն պատճառանք՝
1508 ամին ՚ի 20 ապրիլի կնքուած զինադա-
դարումբ ընդհատելու համար, (որ տեղի
ունեցեր էր Մաքսիմիլիանոսի պարտութե-
նէն վերջը, երբ վենետկեցոց զէնքերն
յաղթական գտնուեցան նաև Կորիցիայի,
Թրիեստի և Ֆիումէի պատերազմաց մէջ),
զինադադարումն՝ որ երեք տարուան համար
խնդրած և ստացած էր ՚ի վենետկեցոց

յաղթեալ և խոնարհեալ կայսրն Մաքսիմի-
լիանոս:

Հասարակապետութիւնն ամէն միջոց ՚ի
գործ դրաւ քիչ ատենի մէջ ջանալով այսպի-
սի վտանգաւոր դաշնակցութիւն մը իրարմէ
անջատելու, և հետեւաբար արիւնահեղու-
թեանց առջևն առնելու. բայց յետ ամե-
նայն բանակցութեանց՝ երբ տեսաւ որ ան-
հնար է իւր թշնամեաց խօսք հասկըցընել,
դիմեց իւր արիւթեան, իւր ազնուականաց
հանճարոյն և իւր ժողովրդեան քաջասրտու-
թեան. և ամէնքն ալ միացան ՚ի պաշտպա-
նութիւն հայրենեաց:

Ութ տարի տեւեց այս աղետալի պատե-
րազմն. և անհնարին է մի առ մի մանրա-
մասնօրէն յիշել այն բազմաթիւ ճակատա-
մարտներն, որք տեղի ունեցան այս արիւ-
նահեղ և երկարատև կռուոյնմէջ: Մէկ մը
միայն յիշենք, որովհետև նոյն մարտին մէջ
մասն ունեցաւ այն անձանց մին՝ որ պիտի
ժանօթանայ նաև այս մեր սկսած վիպասա-
նութեան մէջ:

Վենետկեան զէնքերն 1516 տարւոյն ըն-
թացքին մէջ կը գտնուէին Փատուայի պա-
րըսպաց բոլորը, որ պաշտպանուած էր դաշ-
նակցաց քանի մի լեզէոններէ, որոց զլուս-
էր Լէոնարտ Յրիսսիմոյ:

Վենետկեցոց բանակին առաջնորդն էր
Սնդրէաս Կրիթթի, որոյ հետ միացան նաև
Պերզամացին Հիտոնիմ Պոմպէոս Լակրան-
տիոս, Փէրուճիացին Վիթոլոյ, Պաւլոս Քոն-
դարինի, և այլք:

Հասնելով Վենետիկցիք Փատուայի մօտ՝ բանակեցան Քօտա-յօնկա դրան կողմը, որ պաշտպանուած էր ՚ի Փատուացւոց, որոց գլխաւորն էր Կալէացցոյ Տիսբալցոյ, որ քիչ առաջ Յրիստիմոյէն կանչուած լինելով թուղուցեր էր դրան պաշտպանութիւնը իրեն զինուորաց ձեռքը:

Վենետիկան զօրաց փռաջնորդք՝ որպէս զի առանց զինուորաց կորստեան քաղաքին մէջ մտնեն՝ խորագիտական հնարք մը բանեցուցին, որով հասան իրենց նպատակին: Պատրաստեցին երեք մեծ խոտաբարձ կառքեր, և չորրորդ մ'ալ նոյնպէս խոտաբարձ, որոյ մէջ զինուորներ ծածկեցին, որք նախ ընթացաբար որոշուած նշանի մը ազդելուն պէս՝ դուրս պիտի օստնուին, և յարձակման սկիզբն տային: Առաջին երեք կառքերն, որոց ետևէն կ'երթար նաև չորրորդն, առաջնորդեալ քանի մը գեղացիներէ հասան դրան առջև:

Գեղացիներն վկայեցին որ այն խոտը բազարացւոց մէկուն կը պատկանէր, ուստի և պահապանք խարուելով՝ դռները բացին և երեք կառքերը ներս մտան: Հազիւ թէ չորրորդ կառքն ալ ներս մտաւ, և ահա արուեստական կերպով խորտակուեցաւ. դուրս ցարտեցին ծածկուած զինուորներն, և ինչպէս կանխաւ հաստատեր էին՝ քաղաքին մէջ մտան՝ Վենետիոյ պատերազմական Սան Մարքոյ, Սան Մարքոյ խրախուսանաց աղաղակով: Այս նշանը տրուելուն պէս՝ հոն

զիմեցին մէկէն ոչ միայն պարսպէն դուրս պահուըտած զինուորներն, այլ նաև Փարմայի դքսին ընտանեաց վերաբերող երկու եղբարք իրենց կուսակցօր, որոնք քաղաքին մէջ մնացեր էին, և միշտ հաւատարիմ գրտնուեր էին Հասարակապետութեան:

Թշնամեաց կողմէն Լէոնարտ Յրիստիմոյ, Պրունօրօ Տա Սէրէկոյ Վերոնացին և այլք, հետևակօք և 200 հեծելօք զիմեցին Վենետիկան զօրուն վրայ և սկսան կրակ տեղալ: Թէպէտ և քաջութեամբ դէմ դնել ջանացին կայսերականք՝ այլ այսու հանդերձ ստիպուեցան տեղի տալ յարձակողաց, և ապախնիլ ներքնաբերգին մէջ, ուր սկսան պատրաստուիլ իրենք պիտեք պաշտպանելու, բայց առանց յոյս ունենալու որ երկարատեն կարենան զիմանալ, որովհետև զուրկ էին ՚ի պարենից և ՚ի կարևորաց պատերազմական զինուց:

Այս առաջին յարձակման մէջ Վենետիկեցւոց ձեռքը զերի ինկան Պրունօրօ Տա Սէրէկոյ և այլ կայսերականաց կուսակիցք:

Այս յաղթութիւնս կատարուած ժամանակ՝ քաղաքին միւս կողմէն, որ Փորթիչո (Գանակ) անունն կը կրէ, կը հասնէր Նիկողոս Փասքուալիկոյ շատ մը նաւերով՝ Հասարակապետութեան հետևակազօրուն յօգնութիւն գալով. ուստի Կրիթթի տեսնելով որ նորանոր ոյժերով զօրացաւ, մտածեց յարձակումն ընելու ներքնաբերգին վրայ անմիջապէս հետևեալ օրը, ու՛ր ինչպէս

վերն ըսինք, ապաւինած էին կայսերական
զօրքերն. այս նպատակաւ ամրականաց որ
և իցէ փախստեան միջոց խափանեց,
յաղթութիւնն ապահովելու համար: Եօթը
թնդանօթ զետեղեց՝ միջնաբերդը գնդակա-
կոծելու համար. և զինուորները այնպիսի
կերպով դասաւորեց՝ որ կարենային մէկէն
յարձրիկ բերդին վրայ՝ այն ինչ հրանօթ-
ներն սկսէին խորտակել բերդին ահաւոր
ամրութեամբ կազմուած պարիսպները, ու
րոց մէջ նոյնպէս իրենք զիրենք պաշտպա-
նելու համար պատրաստութիւններ ՚ի գործ
կը զնէին Տրիստիմոյ և իւր ընկերակիցներն:
Սաւաւտուն գէմ՝ նշան տրուածին պէս՝ վե-
նետկեան հրանօթք սկսան հուր տեղալ բեր-
դին վրայ, որոց կը պատասխանէին թշնա-
մւոյն հրաղէնքն: Բայց վենետկեան թնդա-
նօթք՝ ճարտար և արի ուղղիչներէ գործա-
ծուելով՝ քիչ ատենի մէջ պարիսպներէն
մասն մի տապալեցին, և խրամատ մի բա-
ցին բերդին մէջ մտնելով. ուստի ներս յար-
ձրկեցան խուռն բազմութեամբ հետեակ
զինուորներն, որոց կ'առաջնորդէր կրիթ-
թի, և սկսան յարձակմունք ընել դէպ ՚ի
վեր բերդին մէջ:

Պատերազմին սաստկացած ժամանակ,
երբ յարձակողք ամէն ընդդիմութեանց
յաղթելով՝ ներս կը մտնէին բերդին մէջ,
գետնոյն վրայ տարածուած թողով բազմա-
թիւ մեռել և վիրաւորներ, հետեակազօ-
րուն մէջէն արիասիրտ մէկ մը, որ ամենէն

առաջ քաջութեամբ բերդին խարխալեալ
պարսպաց վրայ ելեր էր, հոն Հասարակա-
պետութեան գրօջը կանգնելու՝ ՚ի նշան յաղ-
թութեան, ինկաւ վերէն վար՝ կուրծքին թըշ-
նամւոյն գնդա՛յ մ'ընդունելով, յաղթական
գրօջը գեռ և ս ձեռքին մէջ սեղմելով:

Շուտով մը իւր ընկերներէն վերցուելով՝
կիսամեռ՝ պատերազմի տեղէն հեռի տա-
րուեցաւ, և յանձնուեցաւ սիրալիր հոգա-
տարութեան Ղթութեան - ֆերց, որք լի
գորովով և անձնանուիրութեամբ այնպիսի
ահաւոր վայրկեաններու մէջ կ'օգնեն և կը
խնամեն զվիրաւորս:

Վիրաւորեալն երեսուներկու կամ երե-
սունուերեք տարուան մարդ մ'էր, զինուո-
րական գիմօք, պղնձագոյն երեսով և պնդա-
ցած ձեռք, որք յայտնապէս կը ցուցնէին
որ ժողովրդական դասուն կը պատկանէր,
այն ժողովրդական՝ որ միշտ պատրաստ էր
զիմել նախ քան զամենեսին ՚ի փրկութիւն
հայրենեաց, երբ որ և իցէ սպառնալիք վե-
րահաս տեսնէր ՚ի վտանգ իւր երկրին:

Օրիորդ Քոյր մը նախնական նպաստները
կը մատուցանէր իրեն, սպասելով վիրաւո-
րեալները կրող կառաց. և մինչդեռ ծանր
վէրքը կը պատէր՝ հոգեվարն նուազ կերպով
բանալով իւր աչքերը, (որք կարծես մահու
խաւարային վարագուրաւ ծածկուեր էին)
տկար ձայնով մը ջուր խնդրեց: Քոյրը փու-
թաց եղկելոյն փափաքը կատարելու, որ
դառնալով իրեն՝ ըսաւ.

— Քոյր, իմ վէրքս մահացու է. քանի մը վայրկենի միայն կեանք ունիմ. խնդրեմ մըտիկ ըրէ, կարևոր իրեր ունիմ քեզ հաղորդելու:

— Խօսէ, եղբայր, պատասխանեց Քոյրն, բայց զքեզ չատ մի յոգնեցըներ. քու վէրքդ չի ներեր քեզ զայն:

— Կարճ պիտի կապեմ ըսելիքս, որովհետեւ մահը ինծի մօտ կը տեսնեմ: Ես կը կոչուիմ Քէորդ Տօլֆին, և 'ի Վենետիկ' ուր ծնած եմ, թողուցի խեղճ կինս՝ զարգացեալ յղութեան վիճակի մէջ: Ես զինքն այլ ևս պիտի չտեսնեմ, և ոչ այլ ևս հնար պիտի լինի ինձմեր սիրոյն մի միայն պտուղը տեսնելու: Կ'աղաչեմ զքեզ, ո՛վ Քոյր, հասցընելու այն եղկելոյն՝ զգեստիս գրպանին մէջ գտնուած թղթերը, և իմաց տալու իրեն իմ մահս: Ըսէ իրեն՝ որ իմ վերջին մտածութիւններս, իմ վերջին հառաչանքներս՝ եղան իրեն համար... իմ հայրենեացս համար... չմոռնա... Քոյր... կը խնդրեմ...: Ես կը մեռ... նիմ... Այս խօսքերովս խօնարհեցուց գլուխը և գոցեց աչքերը:

Քոյրը՝ կարծելով թէ մեռաւ, զեղկելին խօսին վրայ գետեղեց, վրան գոցելով հոն գտնուած ծածկութիւն մը. հանեց անոր գլուխնէն յանձնարարուած թղթերն. աղօթեց եռանդեամբ առ Աստուած խեղճ զինուորին հոգւոյն համար, և գնաց ուրիշ թշուառներու ալ մի և նոյն գթութեան օգնութիւնը շնորհելու:

Արգէն երեկոյեան դէմ վննեակեան զէնքերն տիրեր էին բերդին պարսպաց. բերդին իշխելով գերի 'ի Վենետիկ զրկեր էին զԼէոնարտ Ֆրիստիոյ, զՄանֆրէտօ Ֆաչիօրօ և ուրիշ կուսակիցներ, որք իբրև ապրտամբք՝ տարուեցան Իքսական Պալատին բանտերը:

Յետ 42 աւուրց արիւնահեղ պատերազմներու, հուսկ ուրեմն Փատուա քաղաքն Վենետիկեաց զօրութեան ներքև ընկճուեցաւ: Այս յաղթութիւնս բարեբախտ գուշակութիւն մ'եղաւ ուրիշ մեծամեծ յաղթութեանց. և կրնայ ըսուիլ որ այն ժամանակէն 'ի վեր Վենետիկոյ բախտն յաջողեցաւ. որովհետեւ այս պատերազմն թուլացուց և անկարող ըրաւ Քամպրէի մէջ կրնբուած ահա որ գաշնակցութիւնն, և վառեց արծարծեց վերստին զշիջեալ յոյս Վենետիկեան Հասարակապետութեան:

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

Դարմանոց ընկեցիկ տղայոց :

Նախընթաց գլխոյն մէջ պատմած դէպքերնէս գրեթէ չորս ամիս վերջը բովանդակ վիճեցեան Հասարակագետութիւնն ուրախութեան մէջ կը ցնծար՝ Փատուայի բով կայսերականաց դէմ ստացած յաղթութեան համար, ինչպէս նաև ոչինչ նուագ փառաւոր յաղթանակաց համար, որք տեղի ունեցեր էին վիճեցայի, Պէլլունի և Ֆէլթրէի մօտերը. ուստի և խաղաղութեան վերահաստատուելուն մեծ յոյս ունէին: Բայց Մաքսիմիլիանոսի կայսեր չարազանց պահանջներն՝ պատճառ եղան խաղաղութեան չհաստատուելուն, որով վերջնային պիտի արիւնահեղ պատերազմուէր. ուստի կուրին շարունակուելուն վրայ զեռ խօսք կար:

Մինչդեռ վիճեցուց ձերակուտին խորհրդարանն կը մտածէր իւր բռնելիք ուղղութեան վրայ, և ՚ի կշիռ կը գնէր զինուորական առաջնորդաց խորին գիտութիւնն և հանճարը, և ցամաքի ու ծովու զինուորաց յաջող ելիւք սկսած պատերազմը յառաջ տանելը: անգին տան մը մէջ, մանաւանդ թէ ճշդագոյն ըսելու համար՝ խղեկի մը մէջ, ուր օդոյ, լուսոյ և կենաց կարևորագոյն իրաց պակասութիւնն ակն յայտնի էր, գե-

ռահաս կին մը, որոյ ճակատին վերայ թշուառութիւնք ժամանակէն առաջ խորշումներ ձեացուցեր էին, խեղճուկ խշտեկի մը վրայ պսուած, տղաբերքի ցաւերէ կը տագնապէր: Քանի մը գրացի կանանց զբթասրտութեամբ և Գենովափէ անուամբ բարի պատուի մը խնամքով, որ դայեակ եղաւ խեղճ տղաբերքի մէջ եղողին, այսպիսի պարագայի մը մէջ անհրաժեշտ կարևոր եղած բաները մատակարարուեցան. և սակաւ ինչ դրամով՝ որ ժողովուած էր ՚ի գրացեաց և ծննդական կնոջ նախընթացաբար ըրած խնայութիւններէն, գնուած էր ինչ որ կարևոր էր այնպիսի թշուառ վիճակի մը մէջ գտնուողի մը սննդեան համար:

Այսպիսի աղբատին ողորմելի վիճակի մը մէջ վիկտորինէ, (այս էր ծննդական կնոջ անունը), ծնաւ մանչ զաւակ մը, որ ողջունեց առաջին լացով այս արտասուաց և դբժբախտութեանց հովիտը, զոր մենք աշխարհ անուամբ կը ճանչննք:

Մայրը համբուրեց գգուանօք զնորածին մանուկն. բայց հազիւ թէ այն առաջին ուրախութեան կիրքն հանդարտեցաւ, խորին հառաչանք մը հանեց սրտէն, և որպէս նա յելով, (զոր առաւ Գենովափէ անոր գրկէն՝ սկզբնական կարևոր խնամքներն ՚ի գործ գնելու համար), ըսաւ.

— Խեղճ մանկիկ, երբ որ մեծնաս և հօրդ վրայօք տեղեկութիւն ուզես, ո՛հ, պիտի ըսեն ուրեմն որ զբեզ աշխարհք բերիլէս

առաջ մեռաւ... Որք 'ի հօրէ՛ դեռ չճնած, պիտի մեծնաս նաև հեռի 'ի մօրէ՛դ՝ որ անկարող 'ի հիւանդութենէ և 'ի թշուառութենէ՝ քեզի կարևոր սնունդ մատակարարելու, բռնադատեալ է զքեզ Գթութեան Դարմանոցին յանձնելու։ — Ո՛հ, Գեներվափէ, անա, որչափ թշուառ եմ ես, ըսաւ յետոյ՝ դառնալով առ պառաւն, որ զտղան բալուլած իր միթէ չէր կրնար Աստուած այս աշխարհէս զիս ազատելու, ինչպէս ազատեց իմ խեղճ Գէորդս։

— Հանգիստ կեցիր, սիրելի Վիկտորինէ, պատասխանեց պառաւն. քու վիճակդ չի ներեր որ այդպէս գունդ գրեզ շարձարես։ Հիւանդ ես և հանգչելու կարօտ. և թէ որ փորձանակ հանգչելու (որուն այնչափ պէտք ունիս քու հիւանդութեանդ և տղարերբի հետեանք ցաւոցդ յաղթելու համար) դու զքեզ նեղես այսպիսի դառն և տխուր մտածմունքներով, Աստուած չընէ, բոլորովին որբացեալ և միայնակ պիտի թողուս երկրիս վրայ այս խեղճ անմեղուկը, որով և ոչ իսկ իր մայրը ճանչցած լինելու մը խիթարութիւնն պիտի ունենայ եղկելին, մինչդեռ երկինք զուրկ թողին զինքն 'ի հօրէ՛ դեռ աշխարհք չեկած։

— Բայց, չես կրնար երևակայել թէ որչափ մեծ է որախ կսկիծը երբ կը տեսնեմ թէ պէտք է հեռալքնեմ ինձմէ իմ որդիս, և զրկեմ ընկեցիկ մանկանց մէջ, խառնելով զինքն այսպէս այն պոռնըկորդուց բազմութեան հետ։

Ձե. Ե. Կ. Բ.

— Է՛հ, ուրիշ ինչ կրնաս ընել, պատասխանեց Գեներվափէ. գունջ չես կրնար կաթ տալ, և ոչ գժբախտաբար զինքը ստնտուռի մը յանձնելու միջոցներն ունինք։ Թէ որ մեր բարի դրացուհիներէն մէկը կամ միւսը կաթնտու լիներ, կրնայինք խնդրել որ քու որդւոյդ ալ այս շնորհքն ընէր, բայց չկայ մէկն այդպիսի վիճակի մէջ։ Ուստի հարկ է համակամիլ Նախախնամութեան կարգադրութեան հետ, և թողուլ որ այս գիշեր տղան Դարմանոցը տանիմ։

— Դուն մայր չես, Գեներվափէ, և այս պատճառաւ է որ հիմա այդպէս կը խօսիս առ իս։

— Մանաւանդ թէ ինքզինքս քու կաշւոյդ ներքեւ կը դնամ. բայց միւս կողմանէ պէտք է ուղենք չուզենք արիանանք և յարմարինք պարագաներուն։ — Նայէ, հիմա քեզի արգանակ մը և ապուր մը կը պատրաստեմ զորս պիտի ուտես։

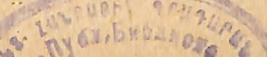
— Անօթի չեմ, Գեներվափէ. ջերմէ կ'այրբիմ, և գժբախտաբար կը տեսնեմ որ առողջանալու համար պէտք է հիւանդանոց երթամ։ Զմեզ աղքատներս վեր 'ի վերանց կը հոգան բժիշկներն. հոն գէթ վրաս խնամք կը լինի, և զքեզ ալ բարի Գեներվափէ, ազատած կը լինիմ այս կերպով այնչափ առ քեզ տուած նեղութիւններէս... Ո՛հ, որչափ պարտական եմ քեզի, Գեներվափէ... ըսաւ հիւանդն՝ սեղմելով սրտին վրայ զտղան, որ սկսեր էր բնանալ։

254-2003

8718

4303

21242-60

— Ի՞նչ բաներ կ'ըսես, ըսաւ պառաւ դայեակն, անոր առջևը դնելով արգանակի սկուտեղն, զոր փոքրիկ կաթսայի մը մէջէն առաւ, որ դրուած էր վառարանի մը վրայ՝ նոյն խուցին անկիւնը, որ թէ՛ խոհանոցի և թէ՛ միանգամայն անկողնոյ սենեկի տեղ էր Վիկտորինէի համար:

— Թէ որ հիւանդանոց երթալ կ'ուզես, շարունակեց պառաւն, ուզածդ ըրէ. բայց իբրև թէ ինծի նեղութիւն կուտաս՝ այս փոքրիկ աշխատանայս համար՝ զոր կրցածիս չափ կ'ընեմ, և ոչ իսկ խօսք ըրէ: Մեր բարի բժիշկը օրուան մէջ երեք անգամ քեզի այցելութեան կուգայ, զոր սովորաբար ուրիշի համար չ'ընեք. բայց հիւմա որ այնչափ յաճախ չի գար՝ նշան է որ հիւանդութիւնդ այնքան ծանր չէ, ուստի իրեն սովորական այցելութիւնն բաւական համարած պիտի լինի: Դու հանգչելէն զատ ուրիշ բանի պէտք չունիս:

— Դրեթէ երեսուներկու կամ երեսուն երեք օր է որ անկողին կե՛սալու եմ բռնադատուած, և ամենեկն դէպ 'ի լաւը չեմ երթար. խիստ տկարացեր եմ և անընդհատ ջերմ ունիմ:

Պիտի տեսնես որ հիւմա՝ ծնանելէդ վերջը՝ հիւանդութիւնդ ուրիշ ընթացք մը պիտի առնու: Այս բանն չըսա՛ւ նաև քու Անճելիբա գրացիդ, թէ մինչչեռ ուղեղային արեան յորդութիւն ունէր, մէկէն երկուներն անցնելէն վերջը հանգստացաւ:

Ստտանան, կ'ըսեն, ամէն անգամ կարծուածին չափ տգեղ չէ, և թէ որ ըսածներուս մտիկ ընես՝ շատ պիտի չուշանաս առողջանալու ընթացքի մէջ մտնելու: Բայց պէտք է զքեզ հանգիստ բռնես, և անցած գնացածին վրայ չմտածես:

— Խեղճ Գէորգ, հառաչեց հիւանդն, ծաղիկ հասակի մէջ մեռնիլ: Անէ՛ծք անոնց որ այս ճախորդ պատերազմը գրգռեցին. անոնց պատճառաւ էրիկս ստիպուեցաւ բանակն երթալու, ուր իրեն պարտուց և քաջութեան զոհ եղաւ:

— Այնպէս չէ՛, Փատուայէն իրեն մահուան գոյծն ստացար, հարցուց Գենովափէ:

— Մեռնելէն առաջ Գէորգ իր թղթապանակն յանձներ է եղեր վերջի վայրկեաններուն մէջ իրեն խնամք տանող փրօջը. և այն ծրարիկն ինծի բերողն՝ այս պատմութիւնը պատմեց. ինքն ալ լսած էր այն մայրապետէն՝ որ մեկնած է եղեր բանակին հետ միատեղ դէպ 'ի Վիչենցա, որ մինչդեռ Գէորգ պարտեալ զղեկին պարբսպաց վրայ Հասարակապետութեան զօջր կանգնելու վրայ է եղեր՝ թշնամոյն զնտակ մը սրտին է եկեր: Իրեն վերջին մտածմունքն իմ և այս անմեղուկ մանկան վրայ է եղեր, զոր ես այն ատեն դեռ յարգանդիս կը կրէի:

— Խեղճ Գէորգ, ըսաւ Գենովափէ, թեկին զգեստովը արցունքը սրբելով: — Բայց դա

դրեցընենք այս խօսակցութիւնս, սիրելի Վիկտորինէ, ըսաւ յետոյ, տեսնելով որ խեղճ կինը լալ սկսաւ:— Հիմա դուն ինձի այն ըսէ թէ ի՞նչ նշաններ կ'ուզես դնել՝ որպէս զի օր մը կարենանք մենք ճանչել տղան և Գարմանոցէն հանել: Կը տեսնես որ գիշերը վրայ կը հասնի, և խեղճ տղան չի կրնար երկար ժամանակ առանց կաթի մնալ:

— Իրաւ է, Գենովափէ, ըսաւ Վիկտորինէ, հանելով օղ մը ականջներէն. ահաւասիկ. կապէ այս օղս բալուլին վրայ, և անկողնոյս քով կախուած արօղիէ միտալն, որ խեղճ Գէորգիս յիշատակն է, վիզն անցուր: Բաց դարձեալ այն սնտուկը, ըսաւ յետոյ ցուցնելով գրասեղանի մը պէս դարան մը, որ ցեցակեր եղած՝ հազիւ կանգուն կը կենար՝ միայն երեք ոտքերու վրայ, հոն պիտի գտնես կապ մը, որուն երկու ծայրերը իմ անուանս Վ. Տ. նշանագրերը բանուած են. կէս կտրէ զայն, մէկն ինձի տուր, և միւսովը կապէ զտղան. և երբ որ յարմար դատիս՝ տար զինքը՝ ՚ի Գարմանոց... Ստուած և այն գթասիրտ ֆորքն թշուառ տղուս վրան խնամք կ'ունենան:

Գենովափէ Վիկտորինէի ամէն պատուիրածներն ըրաւ. և սպասելով որ մթըննար՝ տղան Գարմանոց տանելու համար, հիւանդին ապուր և քիչ մը արգանակ պատրաստեց. մի և նոյն ժամանակ կարգի դնելով

աղքատիկ անկողնոյն վարագոյրները, և այն նկուզի նման բնակարանին մէջ եղած քանի մը կտոր կահկարասիքը, բնակարան մը՝ ուր չի կրնար ենթադրուիլ ինչպէս կարող է ապրիլ մարդկային ստեղծուած մը, և մանաւանդ այնպիսի հիւանդագին վիճակի մէջ:

Վիկտորինէ՝ որուն ջերմութիւնն գիշերուան դէմ աւելի կը սաստկանար, կամաց կամաց քնացաւ, իրեն մօտ ունենալով իւր փոքրիկ որդեկիկին, զոր դժբախտաբար այլ ևս պիտի չտեսնէր:

Ինչպէս որ զիւրաւ զուակած պիտի լինին մեր ընթերցողք, այս թշուառն՝ կին էր այն բաջասիրտ Գէորգ Տօլֆին զինուորին, զոր նախընթաց գլխոյն մէջ՝ փատուայի պարսպաց ներքև ինկած տեսանք, և զոր մայրապետն խոտին վրայ տարածուած թողուց, որպէս զի գիակիր կառքն չըջան ըրած ժամանակ զինքն ալ առնէ վերցընէ:

Երկու տարիէ ՚ի վեր էր որ Գէորգ ամուսնացած էր Վիկտորինէի հետ, որ զօրիկ էր ՚ի ճնողաց, և իր չափաւոր աշխատանաց արգեամբք կ'ապրէր: Գերձակութիւն կ'ընէր, և Գէորգի հետ ամուսնացած ժամանակ քիչ մը բան խնայութեամբ մէկգլի դրած էր: Իւր էրիկը, որ արուստիւ կառք շինող էր, յետ իրեն հետ ամուսնանալով՝ չուզեց որ Վիկտորինէ գերձակութեան գործը առաջ տանի, այլ միայն տնական իրաց

գբաղի: Ամուսնութենէն քանի մ'ամիս վերջը, խեղճ Վիկտորինէն հիւանդացաւ, և ըստիպուեցաւ քանի մը շաբաթ անկողին մնալու: Եւ երբ բժշկին անընդհատ խնամօք առողջանալու վրայ էր, Գէորգ անիրաւ պատերազմին պատճառաւ ստիպուեցաւ բանակ երթալու, ցաւոց և աղքատութեան մէջ թողլով իւր սիրելի հարսը, որ արդէն քանի մ'ամսէ 'ի վեր յղի կը գտնուէր:

Ի սկզբան անդ մինակ մնացած ժամանակ Վիկտորինէ ապրեցաւ այն քիչ մը պաշարով զոր էրիկն թողուցեր էր իրեն. բայց շուտով ստիպուեցաւ ձեռք զարնելու իր նախկին գերձակութեան արուեստին՝ իրեն կեանքը պահպանելու համար: Քանի մը շաբաթ անդադար գիշեր ցորեկ աշխատեցաւ, բայց այնպիսի ծանր աշխատութիւն մը իր հիւանդոտ կազմուածքը չէր ներեր, ստտի դարձեալ կորսնցընել սկսաւ իր առողջութիւնը որ ըստ օրէ, այնչափ որ հարկ եղաւ աշխատելէ դադրիլ: Խնայութեամբ քիչ մը մէկդի գրածը սպառելէն յետոյ, սկսաւ ծախել կամ գրաւի գնել իր սակաւ զգեստները. և հուսկ ուրեմն հարկադրուեցաւ նաև կահկարասիէն ալ զրկուելու և ինկնալու այն խեղճ վիճակին մէջ, զոր քիչ վերը նկարագրեցինք: Գիմեց նաև առ իւր մի միակ աղբականն, որ էր մօրեղբայրն, հարուստ վաշխառու. բայց կին մը՝ որ իբրև հոգաբարձու տան՝ անոր հետ կը բնակէր և որուն ձեռքով սիայն հնար էր անոր քով

երթալ, հասկըցուց իրեն որ մօրեղբայրն աղբատ աղբականաց հետ վերաբերութեան մտնել բնաւ յանձն չառնուր:

Ճնշեալ 'ի հիւանդութենէն և մօտ տղաբերքի, Վիկտորինէ ստիպուեցաւ թողլու այն տունը՝ ուր էրկանը հետ վարձքով բնակիր էր, գտնելու համար իրեն այն խարխըլած նկուղն, ուր զինքն 'ի բուն տեսանք իւր որդեկին մօտ այնպիսի թշուառութեան մէջ, հիւանդ և զրտէն առանց այլ ինչ օգնութեան, բաց 'ի գթասիրտ Գենովափէի ցոյց տուած խնամքէն:

Մինչդեռ բարեսիրտն Գենովափէ՝ որպէս զի խնայէ մօրը այն յուսաձատ կսկիծը զոր պիտի ունենար իւր որդիէն բաժնուելիք վայրկենին, կը սպասէր որ մայրը խոր քնոյ մէջ ընկղմի, որով և ինքը զտղան Ընկեցիկ Մանկանց Գարմանոցը տանի, և հոն զետեղէ զինքը այն Անշոյ մէջ որ այդ անմեղին նման շատեր ընդուներ է, Վիկտորինէի բնակարանին մերձակայ փողոցը քանի մը կանայք՝ իւրաքանչիւրն իրենց տանը դրան առջև նստած էին, ըստ սովորութեան ումանց ոմանց ռամիկ ժողովրդեանէն, (և մանաւանդ քաղաքինքներ քսագոյն կողմերը), որ աշնան եղանակին երեկոյեան դէմ շունչ առնելու կ'ելլեն դրանց առջև. այս կանայք նստեր կը խօսակցէին իրարու հետ, և իրենց խօսակցութեան 'իւթն ալ նոյն ինքն մերձակայ դրացուհւոյն տղաբերքին և հիւանդութեան վրայ էր:

— Խեղճ մանկամարդ, ըսաւ այն ռամկու-
հիներէն մին, իրաւ որ դժբախտ է. չկարե-
նալով կաթ տալ աղուն, պիտի զրկէ զինքը
Ընկեցիկ Մանկանց Գարմանոցը:

— Իրաւ կ'ըսես, Աննիկ. խեղճ վիկտորինէ:

— Ինծի քիչ մ'առաջ այս բանս հաղոր-
դեց Գենովափէ, այն պառաւն՝ որ այնքան
խնամքով զինքը կը հոգայ:

— Իրեն ազգականն է, հարցուց գէր սա-
նամայր մը, որ քիչ առաջ հասեր և աթոռը
Աննիկին մօտ դնելով նստելու կը պատրաս-
տուէր:

— Կարծեմ թէ չէ, պատասխանեց հար-
ցուողն:

— Վիկտորինէ անգամ մ'ինծի ըսաւ որ
այն պառաւն իրեն ստընտուն եղած էր, ը-
սաւ ուրիշ կին մը՝ որ հեռուէն մտիկ ըրած
էր անոնց խօսակցութիւնը:

— Ինչպէս մայր մը իր ազջըկան վրայ խը-
նամք կը տանի, այնպէս ալ այն պառաւն
Վիկտորինէի վրայ, ըսաւ առաջինն:

— Բայց լսած եմ որ Վիկտորինէ շատ հա-
րուստ մօրեղբայր մ'ունի եղեր. ինչո՞ւ հա-
մար անկից օգնութիւն խնդրելու չի գիմեր,
ըսաւ գէր սանամայրն, որ փութի մը նման
չունչ առնելով և տալով իր մարմնոյն յոյ-
րութեան պատճառաւ, գոգնոցով կը հովա-
հարէր ինրզինքն:

— Իրաւ է, Ծանծէ, ըսաւ Աննիկ. բայց
պէտք է գիտնաս որ Վիկտորինէի մօրեղբայ-

ընն գարչիլի վաչխառու մ'է, ըստ որում ը-
սեր եմ մեր դրացի սափրիչէն, և թէ հա-
րիւրջեակ մ'անգամ չի տար իր աղքատ ազ-
գականաց՝ եթէ զանոնք անօթութենէ մեռ-
նելու մէջ ալ տեսնէ:

— Գիտե՞ս ո՞վ է, հարցուց Աննիկի դրա-
ցին, այդ ահուելի անպիտանն, այդ արիւն-
արբու մարդասպանն, որ այն զգուելի նը-
կուղին մէջ կը թողու որ փտտի իւր ազգա-
կանն՝ ծանր հիւանդութեամբ տաքնապեալ,
մինչդեռ ինքն ոսկոյ մէջ կը լողայ:

— Ինծի անուսն ալ ըսին, բայց հիմա
միտքս չի գար:

— Է՛հ, իրաւցընէ, վրայ բերաւ Ծանծէ
հեգնական ձայնով, ինչպէս կ'ուզէր որ այդ-
պիսի հարուստ պարոն մը, այդ քու նկարա-
գրածիւ համեմատ մօրեղբայր մը, կարենայ
յիշել իր աղքատ ազգականն: Գրամ գրամի
քով կը կենայ, ո՞րչին ո՞րչի հետ: Թէ որ Վիկ-
տորինէ իրեն նման հարուստ լինէր, պիտի
տեսնէիք որ ամէն օր այցելութեան պիտի
գար անոր, առանց վախի կօշիկներն աղ-
ատտելու:

— Իրաւունք ունիս, Ծանծէ, աւելցուց
ուրիշ կնիկ մը. ազբատին անդուզներն տե-
սակ մը մարդկանց համար շինուած չեն.
կը վախեն որ անոնց աղտոտութիւններով ի-
րենց շքեղ պալատանց մարմարեայ սան-
դղամատունքը բժաւորեն:

— Բաց ասկէ, ի՞նչ յոյս կրնայ ունեցուիլ
ազգականներէ, թէ հարուստ եղեր են թէ

աղքատ. Երբոր թշուառութիւնը մէկուն գուռը մօտենայ, ամէնքն ալ կը սխալին անկէ, ինչպէս սատանան օրհնած ջրէն, ըսաւ պառաւ մը, որ իր դրան չեմին վրայ նստած՝ գուրպայ կը հիւսէր:

— Ըսածդ իրաւ է, Մագդաղինէ. Աստուծոյ աղօթք պէտք է ընենք որ զմեզ առողջ պահէ՝ ընաւ մէկու մը կարօտութիւն չունենալու համար: Միշտ այսպէս եղած է. թէ որ դրամ ունենաս՝ ամէնքը ետեւէդ կը վազեն, և ազգականացդ ու բարեկամացդ Բենիամինն ես. իսկ թէ ընդհակառակն թշուառութեան մէջ գտնուիս, մարդ մը չես գտներ որ քեզի օգնէ: Բախեցէք և շացցի ձեզ, կ'ըսեն քահանայք: Բայց երբ որ դժբախտաբար ստիպուեցայ ՚ի կարօտութենէ՝ հազարումէկ ազգականաց և բարեկամաց զրուները զարնելու, այն հաղարումէկ զռներն երեսս ՚ի վեր գոցուեցան՝ հանդերձ արհամարհանօք: Է՛հ, սիրելի դրացուհիք, ես պառուած եմ, և երկար ժամանակէ ՚ի վեր զաշխարհս կը ճանչեմ: Քանի որ ամանին մէջ մեզը գտնուի, ճանճերն անդադար չորս կողմը կը պտըտին. մեզըը լմնայ՝ ճանճերն ալ կը թռչին կ'երթան. և այսպէս պիտի լինի յաշտուանս յաշտուելից....

— Ամեն, ըսին միաբերան միւս կանայք. որք աղ ու պղպեղով լաւ համեմուած գտան իրենց դրացւոյն պարզամիտ գիտութիւնը: Այս կէտին հասած էր անոնց խօսակցութիւնն, երբ փողոցին մէկ ծայրէն դուրս

ցցուած տեսնուեցաւ 60—65 տարեկան պառաւ մը շխտակ քիթն, չորցած դէմքով, փոսցած փորրիկ աչքերով, տիկնոջ մը պէս հագուած և զգեստին գօտուոյն վրայէն կախուած կրելով փոքրիկ վարդարան մը: Քաջ դիմագէտ մը՝ խորշոմներով գիծ գիծ եղած այն մոխրագոյն երեսին վրայ՝ շուտ մը առանց տարակուսանաց՝ պիտի կարդար կեղծաւորի մը ճշգրիտ նկարագիրը:

— Ժամը ո՛ւր է, հարցուց այն ատեն իրեն մօտ գտնուողին՝ այն կանանցմէ մին:

— Ի՞նչ բան կայ որ կը հարցընես, պատասխանեց միւսն:

— Չնս տեսներ. երբոր Սիլվեստրա տիկինն կ'անցնի՝ վարդարանի աղօթքին երթալու համար, թէ որ ութը զարկած չէ՝ զարնելու վրայ է:

— Բարի իրիկուն, Սիլվեստրա տիկին, ըսին այն կանանցմէ ոմանք վերը նկարագրուած պառաւին, որ աչքերը խոնարհ բռնած արտորալով առաջ կու գար:

— Աստուծոյ բարին, պատասխանեց անոնց վերջինս:

— Վարդարանի աղօթքին կ'երթաս, հարցուց կանանցմէ մին:

— Թէ որ Աստուած կամենայ, այո՛, բարի կանայք: Երթամ աղօթելու ձեր ամենուդ համար ալ, որպէս զի միշտ զձեզ առողջութեան և իւր օրհնութեան մէջ պահէ Աստուած:

— Շնորհակալ ենք, տիկին, պատասխանեցին ոմանք:

— Որովհետեւ այդչափ բարեսիրտ ես, տիկին, աւելցուց այն կանանցմէ մէկը, կրնաս աղօթել նաև մեր դրացուհւոյն համար, որ երկար ժամանակէ 'ի վեր հիւանդ է:

— Խեղճը. ինչ անուն ունի:

— Այրի մ'է, պատասխանեց հարցուողըն, որ չորս ժամ առաջ երկունքէ ազատեցաւ. էրիկը պատերազմի դաշտին վրայ մեռած է. Վիկտորինէ կը կոչուի, բայց մահանունը չեմ յիշեր:

— Եւ որովհետեւ թշուառութեան, մանուանդ հիւանդութեան մէջ ալ կը զբտնուի, չէ կարող կաթ տալ իւր որդւոյն, ըսաւ ուրիշ մը:

— Եղկելին, հառաչեց կեղծաւորեալ ձայնով պառաւն:

— Ահաւասիկ, տիկին. նայէ, ահա իւր դայեակն. հիմա սա դուղներէն վար կ'իջնէ, ըսաւ այն կանանցմէ մին՝ որ Վիկտորինէի դրան մօտ էր գնացեր:

— Ինչ ընելու համար, հարցուց հետաքրքրութեամբ Սիլվեստրա:

— Տղան ընկեցիկ մանկանց դարմանուցը տանելու համար, պատասխանեց վերջին անգամ խօսողն:

Եւ իրաւի, տղան թևին վրայ առած, և պատատած քանի մը քուրջերու մէջ Գենովափէ երեցաւ դրան չեմին վրայ: Ասանայրներն այն ատեն պսակաձե չորս դին ժողովեցան, որոց մէջ էր նաև Սիլ-

վեստրա, որ կրկնապատկեալ հետաքրքրութեամբ մերթ զտղան կը դիտէր և մերթ զԳենովափէ:

— Կը տեսնես, Տիկին, ըսաւ Ծանծէ՛ դառնալով Սիլվեստրայի, որ իրեն քով էր, ահաւասիկ այն դժբախտ կնոջ մանկիկն:

— Ինչպէս ալ սիրուն է, ըսաւ կեղծաւոր պառաւն, շոյելով գտղան: Յետոյ ձեռքը գրպանը տանելով և քանի մը դրամներ հանելով տուաւ Գենովափէի և աւելցուց. Ծանր չգայ բեղի, բարի կնիկ, տղուն մօրը համար բան մ'ընդունելու. ամէն իրիկուն երբ հոսկէ անցնիմ՝ ներկայ եղիր, և կրցածիս չափ սրտանց ձեռքէս եկածն ընեմ այն խեղճ կնկան համար:

— Ենորհակալութիւն, Տիկին, պատասխանեց Գենովափէ. բայց վախեմ թէ եղկելին երկար ատեն այս բնակարանին մէջ պիտի չկարենայ կենալ:

— Ինչո՞ համար, հարցուցին միաբերան բոլոր կանայք:

— Վասն զի պիտի ստիպուի հիւանդանոց երթալու: Ապրելու միջոց չունի:

— Դժբախտ կին, կրկնեց Սիլվեստրա: Երթամ քոջօթեմ Աստուծոյ՝ իրեն հոգւոյն միանգամայն և մարմնոյն առողջութեան համար:

— Աւելի վերջինին քան թէ առաջնոյն պէտք ունի, Տիկին. ըսաւ այն սանամայրներէն մին՝ շեշտելով, որ շատ ընդուանի էր և կծու կերպով ուրիշներուն խօսածները կը ծաղրէր:

— Ուշ մնացի, բարի կանայք. թէ որ չփութամ՝ սուրբ վարդարանի աղօթքը պիտի կորսընցընեմ: Վաղը կը տեսնուինք. առ այժմ՝ Աստուած զձեզ պահպանէ, ըսաւ Սիլվեստրա հեռանալով, առանց մոռնալու վերջին անգամ մի ևս ծածուկ նայուածք մը ձգելու տղուն վրայ:

— Բարի գիշեր, Տիկին, պատասխանեցին 'ի միասին կանայք:

— Ո՞վ է այդ բարեպաշտ, այդ ողորմած պառան, հարցուց Գինովափէ, պառաւին հեռանալէն վերջը:

— Չե՞ս ճանչեր զինքը, պատասխանեց Ծանծէ:

— Չէ. առաջին անգամն է որ զինքը կը տեսնեմ:

— Սիլվեստրա տիկինն է, վլաս Լոնկա-ճեկերի տալն, որ Ս. Երեմիայի ջրանցքին մօտ կը բնակի:

— Չեմ ճանչեր, ըսաւ Գինովափէ հեռանալով:

— Դարմանօցը կ'երթաս, հարցուց կանանցմէ մին:

— Եւ ամենայն արագութեամբ. չեմ ուզեր որ խեղճ վիկտորինէն միայնակ մնայ. կ'երթամ ու կուգամ: Մանաւանդ թէ կ'ազատեմ զձեզ որ երբեմն երբեմն ձեզմէ մէկ մը վեր ելնէ հիւանդին քով, տեսնելու թէ արդեօք բանի մը պէտք ունի: Զինքը թողած ժամանակս կը քնանար, բայց կրնայ արթըննալ:

— Գնա դուն, գնա, հանդարտ եղիր, պատասխանեցին կանայք. մինչև քու վերադարձդ մեզմէ մէկը հսկողութիւն կ'ընէ. մի տարակուսիր, Գինովափէ:

Վերջինս հանդարտելով մեկնեցաւ. և այն բարի կանայք իրենց խոստմունքը կատարեցին:

Գիշերը առաջ գնացեր էր, և Գինովափէ՝ առանց անդրադառնալու որ մէկ մը քիչ քայլ հեռուէն իրեն կը հետևէր, շուտ շուտ առաջ կ'երթար դէպ 'ի Դարմանօցը:

Հազիւ հասաւ հոն, գնաց դէպ 'ի Աւռոյն կողմը: Այս Ահիւ կոչուածն փայտէ անտուկի ձևով բան մ'էր, որ պատին վրայ հաստատուած լիսեռի մը վրայ՝ գուրս ու ներս կը դառնար՝ չըջելով զայն ըստ կամս: Այս անոյն քով կար զանգակի մը չուանն, որ իրեն ձանձրալի նոյնաձայնութեամբն ազդ կու տար Դարմանօցին անձանց՝ որ նոր հիւր մ'ալ կ'աւելնար այն վայրկեանին: Այս Աւռոյն մէջ կը դրուէին հաւասարապէս թէ սիրոյ ծնունդք և թէ թշուառ ծնողաց զաւակունք. և այն բարեգործ Հաստատութեան վարչութենէն կը պահուէին ինչ որ Անոյն մէջ դրուած ժամանակ տղայոց վրայ կը գտնուէին, թէ՛ զգեստներն և թէ՛ ուրիշ որ և իցէ իր մը. որպէս զի եթէ ժամանակ անցնուէն վերջը ուզէին ծնողք հանել անկից իրենց զաւակներն, կարեւային ներկայանալ վարչութեան, հաւասար յայտարար նշանով այն իրաց՝ զորս տղան ընկեցիկ եղած

ժամանակ վրան կը կրէր. և այս կերպով կը յանձնուէր տղան խնդրողաց՝ առանց ինչ գժուարութեան:

Վերոյիշեալ Անիւն հաստատուած էր նեղ և մթին փողոցի մը վրայ, որուն ծայրը կը գտնուէր ջրանցք մը: Անոյն ձախակողմը կար խորանիկ մը՝ որմոյն վրայ զետեղուած, և նուիրեալ Գրոշքեան Տիրամօրն, որոյ առջև բանի մը բարեպաշտ անձանց ծախիւք միշտ փոքրիկ լոյս մը կը վառէր. իսկ աջակողմը կը կախուէր վերոյիշեալ զանգակին շուանն:

Գննովափէ Անիւն իրեն կողմը դարձը նեղով, ամենայն խնամքով դրաւ անոր մէջ Վիկտորինէի գաւակը, և յետ կրկին և կըրկին զայն համբուրելու, դարձուց Անիւն հակառակ կողմը, ուժով մը զանգակը քաշեց, և ամենայն արագութեամբ մկնեցաւ:

Քանի մը քայլ միայն ըրած էր դեռ՝ երբ հանդիպեցաւ կնկան մը, որ իրեն ընթացած ուղղութեան հակառակ կը քալէր: Խոր մըթութեան պատճառաւ՝ Գննովափէ չկրցաւ որոշել թէ ո՞վ էր նա. քայց համարեցաւ թէ այն կինն ալ կ'երթար կատարելու քիչ մ'առաջ իրեն ըրած գործը. ուստի հասկընալու չգարնելով՝ առաջ տարաւ ընթացքը արագութեամբ, և վայրկեանէ մը ազէն նոյն փողոցը լնցուցեր և սրիչ նոր փողոցի մը մէջ մտեր էր:

Գննովափէի հանդիպած կինն՝ հազիւ թէ առաջինն մեկնեցաւ, շրջահայեաց կ'սկա-

ժանօք չորս կողմը նայելով, երազեց դէպ Անիւն. դարձուց զայն իրեն, և դեռ զտղան մէջը գտաւ, որ այն վայրկեանն քնէն արթընցեր և լալ կը սկսէր: Շուտով հանեց զայն իր տեղէն, և Անիւն տեղը դարձուց. և տղան թիին տակ զարնելով, իբրև թէ լաթի կտորներու կոյտ մը լինէր, վազելով դէպ ՚ի եկած կողմէն ետ դարձաւ: Տեսնելով որ տղան լացը կը շարունակէ, սղմեց զայն իւր կուճրին վրայ, մինչդեռ մէկ ձեռքով անոր բերանն և քթին ծակերը գոցեց: Այսպէս բռնած կեցաւ քանի մը վայրկեան. և երբ վերցուց ձեռքը տղուն բերնէն, նա այլ ևս չէր լալ... գարշելին խղճեր էր խեղճ տղան:

Այն վայրկեանին կարծես զմանկասպանը խայտառակելու համար, լուսինն զինքը շըրջապատող խիտ ամպոյց միջէն դուրս երևնալով, ամբողջ այն նեղ փողոցը լուսաւորեց: Եթէ այն ատեն խեղճ Վիկտորինէին դրացի կանայք հոն գտնուէին, պիտի ճանչէին՝ որ այն գարշելի մանկասպանն էր այն բարեպաշտ և զթասիրտ Սիլվեստորան, զի իրենք սրբակեաց կնիկ մը կը կարծէին... և սակայն նա մարդկային կերպարանաց ներքև ծածկուած գազան մ'էր:

Կարծես երկինք իսկ սոսկացին այսպիսի սարսափիլի եղերան մը վրայ. վասն զի լուսինն՝ որ քիչ մ'առաջ այն ահռելի տեսարանը լուսաորեր էր, դարձեալ խիտ ամպերէ ծածկուեցաւ, որք այն ժամանակ շնչած

ուժգին հողմ՝ րէ մղեալ՝ սպառնալից և կատարի շարժմամբ իրարու վրայ զիգուեցան: Հեռուէն սկսան լսուիլ որոտման և գոռալու ձայներն. և խիտ առ խիտ փայլատակմունք՝ անհրաժեշտ նշան էին վերահաս փոթորկի մը:

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ

Մարդսուպանաց որչը:

Թողունք առժամս զխեղճ վիկտորինէ, (որ ընկճեալ ցաւօք և բռնադատեալ 'ի հիւանդութենէ՝ ստիպուեցաւ իւր տկարութիւնը դարմանելու համար հիւանդանոց երթալ, վստահութեամբ մտածելով որ իրեն որդին պիտի վայելէ Գթութեան Քերց այն խնամքը, զորս ինքն չէր կարող 'ի գործ զընել), և հետեինք Սիլվեստրա պառուին, որ զգուշութեամբ և արտորալով կը քալէր, մեռած տղան իր լայն շալին մէջ ծածկած:

Գիշերն առաջ գնացեր էր. քանի մը անձրևի խոշոր կաթիլներ միացան փայլականց տխուր շողջողմանց և հեռուէն որբտման գոռալու ձայնից հետ: Հրէշային պառւած գազանն քայլերը ուղղեց դէպ 'ի Սան Սիմէոնէ Փրօֆէթա (Ս. Սիմէոն Մարգարէ), և մտաւ լաբիւրինթոսային նրբուղեաց մէջ, մինչև որ հասաւ անոնցմէ միոյն ծայրը, որ կը հանէր ջրանցքի մը բով, անոր երկայնութեամբ ձգուած եղերքի մը վրայ, որ այն ժամանակ Սուրբ Սիմէոն Մեծն կը կոչուէր, իսկ հիմա Ծովեզր Վլասի:

Ս. յն ջրանցից մօտ բարձրկեկ տուն մը կանգնուած էր, գեղեցիկ տեսլեամբ. բայց ոչ հարուստ, որուն ներքև կար լաւ ու ճոխ

ապրանքով ապխտեղինաց խանութ մը, որ այն ուշ ժամուն արդէն գոյ էր. այս խանութիս քով կը գտնուէր տանը գուռը, որ ներքին անցքով մի՛ հաղորդուած էր խանութին հետ:

Աս խանութն և տունն կը վերաբերէր համբաւաւոր Ապխտագործ Վլասի (Biasio Luganegher), որ մեր առաջիկայ պատմութեանս տխուր դիւցազն է:

Ծանուցանենք համառօտիւ այս անձիս ո՞վ լինին: Վլաս Կառնիացի՛ Կառնէայի մէջ ծնած էր, ուր բաւական երկիր իրեն ստացուածք ունէր՝ ծնողացմէ ժառանգութիւն ինկած, զորս իրեն եղբոր հետ կը մշակէր: Այս իւր եղբայրն՝ նախընթաց գլխոյն մէջ մեզի ծանօթացած Սիլվեստրայի հետ ամուսնանալէն քանի մ'ամիս յետոյ մեռաւ սրտին ցաւէն, իրեն կնոջն առ ինքն ունեցած անհաւատարմութեանց պատճառաւ, որուն համար կ'աւանդուի որ Կառնիայի մէջ ամենէն գեղեցիկ կինն եղած լինի: Արչափ որ Վլասի եղբայրն ազնուասիրտ առատաձեռն, մարգասէր և զգայուն բնաւորութեամբ ճշխացած էր, այնքան ալ իւր կինն անասնական հակամիտութեամբ լի էր, զգայասէր, դիւրաբօրբ, չար և կեղծաւոր: Վլաս որ իր եղբոր և տալին հետ միասին կը բնակէր, այնքան այս վերջնոյս կը նմանէր՝ որ կարծես իրարու հետ համաձայնելու և միանալու համար ստեղծուած էին: Կը կարծուի մանաւանդ որ Սեբաստիանոսի (այս էր

Վլասի եղբոր անունը) մահուան բուն պատճառն եղած լինի այս երկուքին մէջ սիրոյ գաշնակցութեան մը կասկածն: Մենք շատ չենք տարակուսիր հաւատալու այս բանիս, որովհետեւ հազիւ թէ Սեբաստիանոս մեռաւ, այն երկու չարագործք այնպէս լաւ միաբանեցան իրարու հետ, որ կասկած չտալու համար՝ Վլաս առաջարկեց իր տալին որ վարձու տան ունեցած երկիրնին, և երկուքն 'ի միասին երթան Վենետիկ, ուր ոչ ոք գիրենք կը ճանչէր, և հոն բանան ապրխտեղինաց խա՛նութ՛ մը, որովհետեւ Վլաս շատ վարպետ էր կենդանիները ճանչելու մէջ, և մանաւանդ խոզի միւր:

Մտածած խորհուրդնին շուտով 'ի գործ դրին: — Ի սկզբան անդ Վենետիկոյ մէջ անշուք խանութ մը բռնեցին, և ամէնքն ալ համարեցան որ այն նոր եկաւորք էրիկ և կնիկ լինին: Բայց քանի մ'ամիս չանցած՝ Վլաս գոցեց այն փոքրիկ խանութը՝ ուրիշ մեծագոյն և ճոխ մը բանալու համար: Այսպիսի փոփոխութիւն մը բնական հետեանք համարուեցաւ այն համբաւոյն՝ զոր ստացած էր Վլաս ժողովրդեան մէջ, իբր 'ի իր բանը գործը գիտցող ճարպիկ անձն. և մանաւանդ յետ տարածուելու այն լուրն թէ Սիլվեստրա ոչ թէ իւր կինն էր, այլ տալն, ամէնքն ալ մտքերնին դրած էին որ այն կինն Կառնէացի հարուստ տիկին մ'էր, և Վլասի գործոց յաջողութեան համար՝ պէտք եղած դրամագլուխը կը շնորհէր: Սակայն

այսպիսի հարստութեան մը ճշմարիտ պատճառն ամենէն ալ ծածուկ խորհրդաւոր գաղտնիք մը մնաց:

Բայց նոր գնուած խանութին գիրքն կարծես Վլասի փափաքանաց և նպատակներուն չէր յարմարեր. վասն զի թէպէտ և այն խանութն բաղաքին կեդրոնական կողմը կ'ինկնար, սակայն իւր տալին խորհրդով գնեց նաև այն բնակարանը՝ զոր մենք քիչ մը վերը նկարագրեցինք. որ և համեմատաբար քաղքին մէկ ծայրը կը գտնուի, թէպէտ և ոչ բոլորովին հեռու, այլ և ոչ շատ յաճախեալ բազմութեամբ, որովհետև ներսէ ներս փողոցներով և նրբուղիներով սահմանափակեալ էր, և ուր շատ մեծ շահու ալ յոյս չկար:

Բայց Վլասի պատրաստած ամենահամեղ կռածեքքոյիկն՝ համբաւն այն նոր խանութին անունն տարածեցին ամէն կողմ. օրէ օր յաճախորդաց բազմութիւնն կը շատնար, այն աստիճան որ Վլաս նախընթացաբար իրեն արուեստակցաց դիմող բազմութիւնը առ ինքն ձգեց:

Ս. յսպիսի գիրքի մը մէջ ո՞վ կրնար կասկածիլ օր Վլաս անգգամ եղեռնագործութեամբը հարստութիւն կը զիղէր:

1. Տեսակ մի լայն կերակուր, համեմներով պատրաստուած, խոզի մետրու կոտորուանքներէ. նաև ներկայ ժամանակս շատ գործածական իտալիոյ մէջ:

Իրեն 'ի վաճառ հանած առատութեամբ կենդանեաց փորոտիքն և այնքան համբաւաւոր կռածեքքոս, խճուղած պատուական մանրն և ամենահամերշիկներն, զորս ամէն օր դիւրագին և առատ կը ծախէր, և ոչ իսկ տարակուսանաց տեղի կը թողուին՝ թէ Վլաս հարստութիւն կը ժողովէր բոլորովին ուրիշ միջոցով մը քան իւր ճարպիկ տուրևառներէն բաղած շահերով: Կար իրաւընէ հասարակաց կարծիք մը, (որ այնպիսի խորհրդաւոր գաղտնեաց խաւարի մը մէջ չթափանցող մտաց ամենաբնական է կազմել), որով կը համարէին թէ Վլաս խոզենիները և ուրիշ կենդանեաց մանրը իրենց իսկական արծէքէն շատ ցած գնով կը գնէր, ինչպէս ապրանք մը՝ որ մաքսաննգութեամբ իրեն հասնէր:

Ժողովորդեան միտքն այս սովորական կասկածէն անդին չէր ձկտեր, կասկած մը՝ որ ստուգութիւն համարուած էր. և անիրաւ տեղ չէ ըսուած շատ անգամ թէ փոփոխամիտ բախտն չարագործաց կողմնակից լըլնի. բայց վննետկեան ծանօթ առած մը այսպիսի դիպաց մէջ կը զգուշացունէ ըսելով թէ Դոյլը այնքան կը յաճախէ 'ի ջրհոր, որ միևէն ունկիոյն հոն կը ձգէ. (El sechio va tanto al pozzo, sin ch'el lassa el manego!).

Կարծես հասարակաց կարծիքն աւելի գորացրնելու համար՝ այն երկու եղեռնագործներն այնպիսի կերպով գիտցան իրենց չա-

րութիւնն 'ի գործ զնել, և այնպիսի անխառով հանդարտութեամբ այսօրինակ եղբրերգութիւն մը կատարել, որ կարող եղան նաև ամենասուր զննող աչքերն ալ խաբել, և որ և իցէ կասկած իրենցմէ հեռացընել: Վլաս՝ շահասիրութենէ մղուած՝ ազահ էր. բայց գիտէր նաև իր այս մեծ պահտութիւնը այնպիսի կերպով ծածկել՝ ինքզինքն զիջող ցուցընելով և ապառիկ գնով ծախելով իւր վաճառքն, և միանգամայն խօսակցութեան ժամանակ ձգիչ մեղմութիւն մը տալով ձայնի, որ իր խանութը յաճախողաց սիրտը առ ինքն կը գրաւէր:

Միլվեստրա՝ իւր արժանաւոր տագրին կ'օգնէր ըստ ամենայնի. գիտէր որ ընտանիքներու մէջ ընդունելութիւն գտնելու, զանոնք առ ինքն ձգելու և ինքն անոնց մերձենալու համար, շատ մեծ նշանակութիւն ունէր, մանաւանդ կնոջ մինկատմամբ, ինքզինքն ջերմեանդ ցուցընել կրօնական բաներու մէջ. մանաւանդ այն դարուն մէջ, յորում՝ այսպէս ըսենք՝ հաւատք և խիղճ իրարու կցորդ և միացեալ էին: Ուստի Միլվեստրա միշտ ամէն առաւօտ եկեղեցի կ'երթար պատարագ տեսնելու, ստէպ ստէպ սուրբ խորհրդոց կը մերձենար, վարդարանն և հայր մկր միշտ բերանն ունէր. կարճ ըսելով՝ արտաքսպէս ամենայն ցոյց կու տար շատ բարակը մանող ջերմեանդի մը. ջերմեանդութիւն մը՝ զոր տգէտ ռամիկն սուրբ և գովելի կը կոչէ, և զոր մենք, թէ-

պէտ և կրօնասէրք, սակայն կըր բառերով կեղծաւոր աներեսութիւն կ'անուանենք. բայց այս էր՝ զոր Միլվեստրա բաւական կը հմարէր իր նպատակներուն հասնելու համար: Միշտ աչքերը վար առած կը քայլէր, սև հագուած, և զօտիէն մեծ վարդարան մը կախ ձգած: Մեղրի ոչէս անուշ խօսակցութեան կերպ ունէր, և ամէն օր ստէպ ողորմութիւն կու տար, բայց այնպիսի ժամանակ որ ուրիշ անձինք տեսնեն կամ գիտնան որ Միլվեստրա տիկինն, Վլասի բարեկարգ և նորմաճ տալն, այս կամ այն թշուառին նուազ կամ առատ ողորմութիւն տուեր է:

Երկայ պատմութիւնս հանդիպած ժամանակ՝ Վլաս վաթսուն տարուան մօտ էր: Բարձր էր հասակով և չորչրուկ, անմօրուս (ինչպէս նոյն դարուն սովորութիւնն էր), փոքրիկ և զոգացեալ աչքերով: Իսկ Միլվեստրա քանի մը տարի աւելի ունէր. կըր երեսով, արժուունգն, ճերմակ և հիւսուած մազերով. արտաքին կերպարանքով յիրաւի գեղեցիկ պառաւ մ'էր, կարծես ծանրացած հասակը խնայեր էր դպչելու իրեն նախկին գեղեցկութեան: Ընտանեաց մէջ սիրով ընդունելութիւն գտած էր. և սամիկ կանայք զինքը սրբուհի մը կը համարէին:

Գործերն այս վիճակին մէջ էին ահա. սիկ՝ մեր պատմած դէպքերն հանդիպած ժամանակ, որք կրնան ծառայել 'ի զգուշութիւն անոնց՝ որք չուտով հաւատք կ'ընծայեն արտաքին երևութից. գիտնան այնպի-

սիք՝ որ շատ անգամ ոչխարի մը բուրդին ներքե՛ւ՝ յափշտակող գայլ մը ծածկուած է, և այն առերևոյթ սրբութիւնն ուրիշ բան չէ շատ անգամ՝ բայց եթէ պարզ սնգոյր մի, որ կը ծածկէ 'ի ներքոյ գարշելի նպատակ մը. և թէ կեղծաւորին առաջին զգեստն է ձեւաւցեալ ջերմեռանգութիւնն:

Հասնելով Սիլվեստրա տանը դրան առջև, երեք անգամ ընդհատ ընդհատ զարկաւ դրան: Յայտնի է՝ որ այն էր առաջուց հաստատուած նշան մը. վասն զի մի և նոյն ատեն ներսէն վազելու նման բալուածքի մը ձայները լսուեցան, և վլլաս ձեռքը կանթեղ մ'առած, շապկին թևերը բազկացը վրայ ոլորուն դարձուցած, և ճերմակ զենջակը արիւնով բծաւորեալ՝ Սիլվեստրայի ընդ առաջ ելաւ դուռը բանալու:

— Գո՛ն ես, Սիլվեստրա, ըսաւ անոր, մինչդեռ սա բակին մէջ մտնելով, չուտով մը ետեւէն դուռը աղիտեց: — Ի՛նչ կը նշանակէ որ այս իրիկուն այսչափ կանուխ եկար. անշուշտ լաւ առուտուր մ'ըրած պիտի լինիս:

— Այո՛, և բոլորովին ըստ բախտի, ըսաւ պառաւը, շալին տակէն դուրս հանելով վիկտորինէի որդւոյն գիակը: Առ ք՛գի, առ այս մանչուկը, որ ուրիշներէն աւելի պարարտ արգանակ մը պիտի շինէ, գեռ քանի մը ժամ առաջ ծնած լինելով:

Վլլաս առաւ այն փոքրիկ մարմինը, և իբրև քաջագէտ զննող մը դիտեց զայն. ինչ

պէս պիտի ընէր անշուշտ անդամահատութեան պարագոյ Քաջահմուտ արուեստաւոր մը, ուզելով գուշակել առաջին տեսութեամբ թէ իրեն առջև քննութեան դրուած դիակին մահն ինչ պատճառէ առաջ եկած էր: Չայն ուշագրութեամբ ամէն կողմ դարձուց. յետ որոյ Սիլվեստրայի դառնալով, որ շալը մէկդի ձգած՝ ձեռքերը կը լուար, հարցուց.

— Ուրեմն ի՛նչպէս ձեռք բերիր այս տըղան. լաւ վստահ ես որ յափշտակած ժամանակդ ոչ ոք զքեզ տեսաւ: Գիտցիր, ըսաւ աւելի ցած ձայնով, գիտցիր որ տեսակ մը խօսքեր կը բալեն...

— Տղայացած ձեռք, կանչեց Սիլվեստրա, որ տագերը վրայ տեսակ մ'իշխանութիւն կը բանեցընէր. մինչև երբ ուրեմն պիտի չգողարիս զիս ձանձրացընելէ այսպիսի անմիտ կասկածներէ վախնալով. ես իմ ըրածս գիտեմ. թող որ ես քեզի միս պատրաստեմ, և դուն միայն եփելը մտածէ: Թէ՛ որ ես չլինէի, հիմա արգարութեան ատեանն...

— Լա՛է, Սիլվեստրա, լա՛է. մի հնչեր այդ անունը, գոր լսելով միայն մագերս կը տընկուին: Ըսէ ինձի տեսնեմ, ի՛նչպէս ձեռք ձգեցիր այս տղան:

Այն ատեն պատմեց իրեն Սիլվեստրա թէ ինչ կերպով Անայն մէջէն վիկտորինէի որդին յափշտակեր էր, Գենովափէի զայն հոն գնելէն քիչ վերջը. և պատմութեան վերջն հասնելով՝ զգուցելի հեգնական ձև

մ'ընելով՝ աւելցուց . Տղան կու լար . կրնար զիս մատնել . խղզեցի : Տես , ողորմելի վախկոտ մարդ , զինքը մորթելու աշխատութեանէն անգամ զքեզ ազատեցի . ըսէ տեսնեմ՝ այրական քաջութիւն չունիմ ես : Սիրելիդ իմ Վլաս , եթէ այսքան ժամանակ անցնելէ ետքը կը սկսի խիղճդ զարնել , երբ որ ուզես կրնաս գոցել խանութդ և կառնիս երթալով՝ այնքան աշխատութեամբ մէկդի դրած փոքրիկ դրամագլուխդ ուտել լիննցընել . բայց արդեօք ասկէց վերջը եղեռնագործութիւններէ ետ կենալովդ՝ միթէ պիտի դադրի՞ն նաև խղճմտանայի խայթերդ , եթէ իրաւցընէ խղճմտանքի խայթ ըսուած բանն աշխարհիս մէջ կը գտնուի : Խենթ ես դուն , Վլաս . անբաւ հարստութիւն դիզելու ճամբու մէջ ես . և եթէ քանի մը տարի ալ աս կերպով առաջ երթալու լինիս , (թէ որ դու զքեզ մատնելու չափ ապշութեան մէջ չինկնաս) , այնքան պիտի հարստանաս՝ որ պիտի կարենաս ոսկիի մէջ լողալ , կենացըդ վերջին տարիները ճոխութեանց մէջ անցընել :

— Այո՛ , այո՛ , կրկնեց Վլաս , ձգելով տախտակի մը վրայ տղուն դիակը . բայց ինծի այնպէս կ'երևի որ հարստութեան ճամբէն աւելի դէպ 'ի կախաղանի ճամբան կը յառաջեմ :

— Դարձեալ նոյն բանը կը շարունակես . ուրնմն երբ այդ ապշութենէդ պիտի ետ կենաս . կախաղան կ'երթաս իրաւցընէ այն

ատեն՝ երբ անխելքութեամբ դուն զքեզ մատնելու լինիս : Կ'ըսեն՝ արդարութեան ատեանն Արգոսի աչքերն ունի . բայց թէ որ բան մը ինչպէս որ պէտք է առանց կասկած տալու 'ի գործ դրուի , թէ որ միշտ անոր առջև իր խնդրածը խաւարին գաղտնիք մը պահուի , կ'ուզէի որ արդարութիւնն նաև հարիւր ականջ ունենար . կրնայ միայն գուշակութիւններ կաղմել , և թէ որ կ'ուզես նաև կասկածներ ունենալ , բայց պատժել ոչ երբեք :

— Նատ լաւ , Սիլվեստրա , բայց կարելի է նաև իշխել խղճմտանաց . միթէ կարող եմ այն երկաթի ձեռքը սրտէս խելի որ զիս կը ճմլէ , զիս կը չարչարէ : Չես գիտեր որ այս կողմերս գալիւնէս քիչ ամիս վերջը ինչպիսի՞նք ահաւոր և անբուն գիշերներ կ'անցընեմ . կարծես սարսափելի ուրուականներ զիս կը հալածեն , և ես փոր տեղ քուն կը փնտռեմ տագնապած հոգիս քիչ մը հանդարտեցընելու համար : Նոյն իսկ երբ աչքերս գոցած՝ այն տագնապներն և յիշատակներն բնոյ մէջ ընկզմել ու թաղել կ'ուզեմ , չարագուշակ երազներ յանկարծակի զիս կ'արթնցընեն . կը ցատքեմ անկողնէս՝ մազերս տնկուած և սարսափէ դողալով , խենթի պէս ասդիս անդին կ'արշաւեմ սենեկիս մէջ , սաստիկ դող մը վրաս տիրելով , որ կը տևէ մինչև որ առաւօտեան մթընշաղ ճառագայթներն կը սկսին պայծառացընել սենեակս , որ ամբողջ գիշերը ինծի համար դժոխային ան-

դունդ մը կը դառնայ: Իսկ դուն, Սիլվեստրա, ամենևին այսպիսի վախեր չէս ունեցած. չէս գիտեր ինչ ըսել է խայթ խըղձմտանաց:

— Սյո տղայական սարսափներդ պատմելով՝ իրացընէ խնտալ կը բերես: Ահաւասիկ ես վաթսուն տարին անցուցեր եմ, և դեռ խղձմտանք ըսուած բանն ինչ է՝ չեմ գիտեր, այլ միայն անունը լսել եմ. և միշտ սնոտի անխելքութիւն մը համարած եմ, քու ունեցածիդ նման՝ տկար մտաց վրայ վախ ազդող խրտուիլակ մը, վերջապէս անխելք երեւակայութեան ծնունդ: Թէ որ կը փափաքիս այդպիսի նախապաշարմունքներէ չյաղթուիլ և ազատ մնալ, պէտք է ջանք ընես այդպիսի վախերը տղայոց և անխելքներուն թողլու: — Բայց խօսքերնիս փոխենք. որովհետ՝ բախտը յաջողեց մեզի նոր միս ձեռք բերել, աւելցոց անզգամն Սիլվեստրա, շուտով գայն վաղը առաւօտեան համար պատաստէ. գիտես որ վաղը Նիքօլօղներու¹ բազմութիւն մը պիտի գան, քու անուշահամ կուածձեքոյեղ և սքանչելի երջիկներէդ ուտելու. չուտ ըրէ ուրեմն և խոհանոց երթանք որովհետ՝ ժամերը շուտ շուտ կ'անցնին:

— Անձրև կու գայ, այնպէս չէ՞ Սիլվեստրա, հարցուց Վլաս, առնելով տղուն

1. Նաւավարաց ընկերութիւն մի է Վէնէ տիկ քաղաքին մէջ:

դիակը և պատրաստուելով ընկերանալու իր տալին հետ դէպ ՚ի խոհակերոց:

— Սյո՛, բաւական ատեն է որ սաստիկ յորդութեամբ կ'անձրևէ. ինչ, արդեօք անձրևն ալ քեզի վախ կ'ազդէ:

— Ոչ, ոչ. այն ատեն սարսափ կը զգամ երբոր մինակ մնամ սենեկիս մէջ. քեզի հետ եղած ժամանակս ամենևին չեմ վախեր: Երթանք, Սիլվեստրա, այս մանչուկն ալ միւսներուն հետ եփելու:

Սիլվեստրա բռնեց կանթեղը, և երկուքն ՚ի միասին դէպ ՚ի խոհակերոց գնացին:

Խոհակերոցն ընդարձակ տեղ մ'էր, ուր երկու հատ ահագին փուռեր վառուած էին, որոց վրայ մեծամեծ սաներու մէջ եփելած կը պղպջային այն երկու անզգամներէն ըսպանուած խեղճ ողորմելաց մարմնոց մասունքն:

Հոն հասնելով՝ մերկայուց Սիլվեստրա զտղան վրան մնացած քանի մը պատառուտուն լաթերէն, զորս կրակին մէջ ձգեց. մինչդեռ Վլաս փայլուն դանակ մը կը սրէր, զոր կաշեայ պատենի մը մէջ՝ ըստ սովորութեան՝ մէջքէն կախած կը կրէր: — Սյն փոքրիկ մարմինը մերկացընելէն վերջը, զգուշի մարդասպանը կատարեց այն բանը՝ ինչ որ անդամազնին գիտունի մը հետազօտութեանց ենթարկելու համար կը գործէ նորա օգնականն:

Յետ աղիքները և բոլոր ներքինքը զատուու և ձգելու զանոնք՝ առ այս սահմանալ

անօթոյ մը մէջ, յետ յոսկերաց բաժնելու, մանր մանր ջարդած մսերը, զայնս եռացած կաթսայի մը մէջ ձգելով, մինչդեռ մնացած տձև կմախքէն տղուն գլուխը կտրելու վրայ էր, յանկարծ մրրիկը այն վայրկենին սաստիկ զայրանալով, ուժգին բռնութեամբ մը զարկաւ բացաւ հողմն այն ապակափեղկը՝ որ կը գտնուէր ընդդէմ սեղանատախտին, որուն վրայ Վլաս և իր տալն այն չարագործութիւնը կը կատարէին: — Կանթեղը մարեցաւ. և վառարանաց բորբոքած կրակը հողմէն մղուելով՝ շարագոյժ մուրնչմամբ՝ ահագին բոց մը վեր բարձրացուց: Եւ մինչդեռ Սիլվեստրա՝ գժոխային հայհոյութիւն մ'արձրկելով բերնէն, վազեց շուտով ապակեայ փեղկը գոցելու, զոր հողմոյն բռնութիւնը միշտ դէպ ՚ի ներս կը մըղէր, ահա զօրաւոր փայլակ մը միացաւ սարսափելի որոտման մը հետ, և լուսաւորեց այն սոսկալի տեսարանը:

Կարծես հողմոց կատաղութիւնն յառաջընթաց նշան մ'էր երկնային բարկութեան, որովք ազդել կ'ուզէր այն երկու եղևոնագործաց իւր մօտալուտ վրէժխնդրութիւնը: Վլաս վայրկեան մը անշարժ կեցաւ, աջ ձեռքը բռնած արիւնաթաթաւ դանակը՝ օդոյն մէջ շողացընելով, իսկ ձախտով, որ այն անմեղ արեամբ շաղախեալ էր, վախէն երեսը ծածկեց: Եւ երբ կատաղի պառաւը վառեց կանթեղը՝ դեռ Վլաս այն դիրքին մէջ մնացեր էր, ոտքէն մինչև գլուխը դող

ելած, արիւնաշաղախ երեսով, ակռաներն սաստիկ իրար զարնելով՝ իր թէ անհուն սառնարանի մէջ գտնուէր:

Սիլվեստրա՝ տեսնելով զինքն այն վիճակին մէջ սկսաւ բարձր ձայնով ծիծաղիլ: Քահ, քահ... տղայ մը որ կու լայ, ու կը վախէ փայլակէ մը և քանի մը կաթիլ անձրևէ. ըսաւ պառաւն: Գնա, գնա նստէ ողորմելի ծեր, ես առաջ կը տանիմ սկսածը. վրագ կարողութիւն չէ մնացեր:

Եւ բոլորովին անխռով, իրբև թէ բան մ'եղած չլինէր, առաւ տագնաբը ձեռքէն դանակը, և լմնցուց մանրը յոսկերաց մարրելով, ու մնացած ամբողջ տձև կմախքը՝ փոսի մը մէջ նետելով:

Յետ որոյ՝ իրբև թէ սովորական գործ մը կատարած լինէր և ոչ պժգալի ոճիր մը, առաւ կանթեղը, բարի գիշեր մաղթեց Վլասի, և խնտալով սանդուխէն վեր ելաւ դէպ իրեն սենեակն երթալու: Վլասս մինակ մնալով խցանի մը նման բանով գոցեց այն փոսը՝ ուր վրայէ վրայ դիզուած էին իրմէն անգթաբար սպանուած եղկելեաց խեղճ ու կրտախքն. մեծամեծ կաթսաները եռայընող կրակը մեղմացուց, որպէս զի մէջը գըտնուած մսերը կամաց կամաց եփին. աւելցուց քանի մը տեսակ համեմունք, (զորս ցնդ կը պատրաստէր այս նպատակին համար), այն կաթսային մէջ՝ ուր տղուն և ուրիշ թշուառ մարդկանց անդամները կ'եփուէին, որք կը պատրաստուէին երկրորդ

առաւօտը իբրև համոյ կռածծեքոյ ծախուելու յաճախորդաց. և յետ լաւ մը զըննելու թէ զոները կանոնաւոր կերպով աղխուած էին, առաւ ճրագը և գնաց իւր սենեակը:

Քիչ վերջը՝ այն գարչելի որջին մէջ, ուր այնքան գարչուրելի ոճիրներ 'ի գործ կը գրուէին գիշեր ատեն, գերեզմանական լըռութիւն մը կը տիրէր, լըռութիւն մը որ երբեք երբեք կ'ընդհատուէր հողմոյն սուլելու և վառ հնոցներուն վրայ եռացող կաթսալից խոխոջնելու խուլ մունչիւնէն:

ԳԼՈՒԽ ԶՈՐՐՈՐԴ

Աղքատի մը և հարուստի մը սրտերն:

Վիկտորինէ յետ երկու ամիս ախտակրեալ մնալու 'ի Հիւանդանոցին՝ ըստ բաւականին կազուրեալ առողջութեամբ մեկնեցաւ անտի, բայց առանց որ և իցէ միջոցի՝ որով կարենար գէթ իւր կենաց ամենակարևոր պիտոյքը մատակարարել. ուստի զուրկ ամէն բանէ, և տկարացած՝ աշխատելու անկարող, ստիպուեցաւ բնակարան մը մուրալու՝ որպէս զի կարենար գիշերօթելու տեղ մի ունենալ: Այս թշուառ վիճակիս մէջ օգնութիւն և բնակարան տուին իրեն՝ իւր բարի դրացուհիներն, խորհուրդ տալով միանգամայն որ գիմէ իւր մօրեղբօր և ջանայ չարժել նորա քարասիրտ գուլթը, իւր աղքատ և ախտակիր թոռը քաղցէ և ցրտէ մեռնելու վտանգէն ազատելու:

Համոզուեցաւ Վիկտորինէ. — և գիտելով որ իւր մօրեղբայրն հիւանդ՝ անկողնոյ մէջ կը գտնուէր, ցաւով մը՝ որ զինքը կամաց կամաց 'ի գերեզման պիտի տանէր. — գնաց սուրբ քահանայի մը աղաչելու որ յանձն առնու երթալ միջնորդել իրեն համար, 'ի գուլթ չարժելով մօրեղբայրը իւր ամենաթշուառ վիճակին վրայ, որ և իցէ օգնութիւն մը չնորհելու իրեն:

Թէսկէտ և ճէլթրուտ – այն եօթանաս- նամեայ ժանտ ծերոյն տանը հոգաբարձու կինն – իրեն յատուկ շահուց նպատակաւ՝ ամէն ճիգն թափել որ 'ի գործ չբրուի այն օգնութիւնն, զոր կը խնդրէր սուրբ քահա- նայն 'ի շնորհս Վիկտորինէի՝ յանուն մար- դասիրութեան և արդարութեան, սրտա- շարժ խօսքերով ն'արագրելով հիւանդին իւր քեռորդուոյն ստուգիւ ամենաթշուառ վիճակը, սակայն ծերն (գուցէ կենաց մէջ այս առաջին անգամ) զթոյ զգացումն ու- նեցաւ ուրիշի թշուառութեան վրայ, այն ահաւոր կերպով նկարագրուած պատկե- րին առջև. ուստի և ճէլթրուտէն ծածուկ՝ շնորհեց իւր քեռորդուոյն իրեն ունեցած տուններէն մին՝ հանդերձ կահկարասեօք՝ բը- նակութեան համար, մինչև իւր մահը, կա- պելով նաև ամսական ամենափոքրիկ թո- շակ մը նոյն պայմանաւ, զոր պիտի ընդու- նէր նա որոշեալ ժամանակին իւր համարա- կալին ձեռամբ:

Երբ իմացաւ նենգամիտն ճէլթրուտ, որ ծերն՝ քահանային յորդորանաց զիջանելով տեղի տուաւ, բորբոքեցաւ բարկութեամբ, և այն օրէն սկսեալ մահացու ատելութիւն երգուընցաւ Վիկտորինէի դէմ: Լաւ գիտէր ճէլթրուտ որ ծերն առանց կտակ մը յօրի- նելու մեռնելով՝ նորա ամէն ստացուածքն պիտի անցնէին իւր քեռորդուոյն Վիկտորի- նէի, որ էր օրինաւոր միակ ժառանգն, որով- ճետև վաշխառուն ուրիշ մերձաւոր ազգա-

կաններ չունէր. ուստի այն նենգամիտ կի- նըն կարողացաւ այնպէս ճարտարութեամբ խաբխրել զաղայացեալ ծերը, (յիշեցընելով նմա տեսակ տեսակ խոստումներ՝ զորս ծերն ըրած էր իրեն այնպիսի վայրկենի մը մէջ, յորում կ'ողջ մը սէրը գրաւելու հա- մար՝ նոյն իսկ վաշխառուի մը սիրտն առա- տութեամբ կ'ընդարձակի – գէթ խոստում- ներով – և յիշեցնելով նմա՝ որ իրենց եր- բմն ունեցած ընտանութեան պտուղ՝ ման- չուկ մը կար, զոր ծերն իրեն արեան սե- րունդ համարելով՝ մանկավարժոցի մը խնա- մոց յանձնած էր և կը դարմանէր), որ վեր- ջապէս կրցաւ յաջողիլ կտակի մը իրաւուն- քը պահանջել 'ի շնորհս իւր որդուոյն և յօ- գուտ իրեն. և այսպիսի կտակ մը ծերուն հաճութեամբ շուտով նօտարի մը ձեռքով կնքուեցաւ, յորում կը հրատարակէր իւր որդին կարծուածը՝ ընդհանուր ժառանգ իւր ամէն շարժուն և անշարժ ստացուածոց, և զմայրը կը վճուէր վայելող այն ստացուա- ծոց եկամտից և խնամակալ ժառանգին, ե- թէ այս վերջինս իւր օրինաւոր տարիքն լրա- ցուցած չլինէր՝ իւր մահուան ժամանակ:

Կարելի բան չէ նկարագրել թէ ինչ ու- րախութիւն զգաց ճէլթրուտ՝ երբ վաշխա- ռուէն ստորագրուեցաւ այսպիսի ամօթալի կտակ մը, որով անժառանգ թողով օրինա- ւոր քեռորդի մը, որ վերին աստիճանի թը- շուառութեան մէջ կը գտնուէր, կը հարըս- տացընէր որ և իցէ պոռնըկորդի մը և ըն-

չարաց օւտար կին մը: Այսպիսի ուրախու-
թիւն մը 'ի ծայր լրութեան հասաւ, երբ
ախտաւոր հիւանդին վիճակը այնպիսի կէ-
տի հասաւ որ նշան էր նորա անբարի կե-
նաց վերջանալուն մերձաւորութեան:

Բայց ինչպէս նորա սիրտն որձաքարէ,
այսպէս նաև հոգին պղնձէ շինուած կ'ե-
րևէր. վասն զի սպառնացող վտանգն սա-
կաւատե եղաւ, և նա յաղթեց իւր հիւան-
դութեան:

Բայց ճէլթրուտ այնուհետև ձեռքը ու-
նեցած զէնքով աներկիւղ և մանաւանդ հի-
ւանդին վրայ ստացած ազգեցութեամբ
յանդգնարար քաջալերուած, ամէն անգամ
որ Վիկտորինէ կը ներկայանար մօրեղբօր
վրայօք տեղեկութիւն խնդրելու և փափաք
կը յայտնէր տեսակցելու նորա հետ՝ իւր ե-
րախտագէտ շնորհակալութիւնն յայտնելու
համար, նա զինքը ետ կը գարձընէր ծառա-
յից ձեռքով, որոց խստիւ պատուիրած էր
չթողուլ Վիկտորինէի ներկայանալ իւր մօր-
եղբօր որ և իցէ պատճառաւ ալ որ գալու
լինէր, վախելով որ չլինի թէ երկու ազգա-
կանաց տեսակցութիւն մը՝ պատճառ լինի
յետս կոչելու ձերուն իւր կտակը, զոր այն-
քան խարէութեամբ ձեռք բերեր էր ճէլ-
թրուտ:

Իրաց վիճակն այսպիսի գրից մէջ էր,
և քանի մը ամիս անցեր էր նախընթաց
գլխոյն մէջ պատմած գէպերնէս, երբ օր
մը՝ մինչդեռ Վիկտորինէ — որ մօրեղբօրը

կապած փոքրիկ թռչակով կարող չէր իւր
ամէն կարևոր պիտոյքը ճարել — աշխատե-
լու հետ էր խեղճուկ տնակին մէջ, զոր
ըստ իւր բացատրութեան՝ ազգականին մե-
ծասիրտ առատաձեռնութենէն ընդուներ
էր, և մետաքսէ զգեստի մը կարը մեծ ջան-
քով լմնցընելու վրայ էր (որովհետև այն
աշխատութեան վարձքով քանի մը պարտա-
քեր պիտի վճարէր թէ՛ բանջարավաճառին
և թէ՛ հացավաճառին, որոց պայմանեալ
ժամանակին չէր կրցած վճարել աշխատու-
թենէ զուրկ մնալուն պատճառաւ) յանկարծ
իւր դուռը վարնուեցաւ, և Շևրոնօք Աստու-
ծոյ հնչող ձայն մը դուրսէն լսուեցաւ, ըստ
սովորութեան ժամանակին, որով դռնէ մը
ներս մտնելու հրաման կը խնդրուէր:

— Հրամեցէք, հրամեցէք, Միւլեստրա
տիկին, պատասխանեց Վիկտորինէ, որ ե-
կողին ձայնէն զհիւրը ճանչցաւ:

Եւ յերաւի կեղծաւոր պառաւին տար-
օրինակ գէմբը դրան շեմին վրայ տեսնուե-
ցաւ:

— Աստուած հետդ լինի, Վիկտորինէ,
ըսաւ պառաւն առաջ գալով: Զգեստս լը-
մնցընելու վրայ ես. ճշմարիտն ըսեմ ես ալ
այդ պատճառաւ հոս եկայ:

— Խնդրեմ նստեցէք, տիկին. քանի մը
կոճակներ և երկղներ կը մնան լմնցընելու
համար. այսօր զայն ձեզի կը բերեմ:

— Նայէ որ լաւ լինի, վրաս աղէկ յարմա-
րի. որովհետև եթէ գոհ լինիմ՝ նոր յան-

ձնարարութիւններ ալ պիտի տամ քեզի :

— Նայեցէք, տիկին, ինչպէս բարեձև է, ըսաւ Վիկտորինէ, ցուցնելով զգետտը. բայց թէ որ այսչափ քիչ ժամանակի մէջ կա. բը լմնցընելուս վրայ զարմանար, գիտցէք, տիկին, որ կարօտութիւնն ստիպեց զիս. վասն զի անկեղծօրէն կ'ըսեմ ձեզի որ եթէ զայն այսօր լմնցուցած չլինէի, պիտի ստիպուէի յակամայս ծով պահել :

— Շատ կը ցաւիմ այդպիսի վշտերդ լսելով. քեզի նման կտրիճ և պատուաւոր աղջիկ մը ...

— Է՛հ, տիկին, պատուաւոր լինելն շատ մեծ արժէք չունի. և մեր ժամանակը դըժբախտաբար պատուաւոր անձինք մանաւանդ անբախտ են, աւելցուց Վիկտորինէ :

— Բայց դուն մօրեղբայր մը չունիս. ինձի բսին որ նա շատ հարուստ է. քեզի ամենևին օգնութիւն չ'ըներ :

— Շատ քիչ, տիկին. տուաւ նա ինձ այս տնակս՝ մինչև իւր մահը բնակելու իրաւամբ : Կը շնորհէ ինձ նաև ամսական փոքրիկ թոշակ մը, որ իմ կարօտութիւններս լեցընելու չի բաւեր. ուստի պէտք է կեանքս պահելու համար առաւօտէ մինչև իրիկուն աշխատիմ :

— Ուրեմն լաւ յոյս ունիս, ըսաւ պառաւն :

— Ինչ բանի վրայ, տիկին :

— Երբ մօրեղբայրդ մեռնի՝ դու պիտի լինիս իրեն միակ ժառանգն, մանաւանդ որ՝

լսածիս համեմատ՝ այրի է նա, առանց որդւոց է, և դուն մինակ նորա ժառանգն ես :

— Սյոգպէս պէտք է որ լինէր. բայց ինձի համար բախտ ըսուած բանն չկայ, աւելցուց Վիկտորինէ :

— Աղօթք ընեմ առ ողորմածն Աստուած, և պիտի տեսնես որ բարի Տէրն իմ աղաչանացս պիտի հաճի լսելու, ըսաւ Սիլվեստրա, աչքերը կեղծաւորութեամբ յերկինս վերցընելով և ձեռքերը իրարու կցելով աղօթողի մը նման :

— Շնորհակալ եմ, տիկին, պատասխանեց Վիկտորինէ, բայց կը վախեմ և վախելուս ալ բաւական պատճառներ ունիմ, որ մօրեղբայրս խաբւրբըուած է իւր տունը հոգացող կնոջմէն, որ զիս մօրեղբօրս տեսակցութենէն հեռու բռնելուն հետեանք՝ խորհրդաւոր գաղտնիք մը պահած պիտի ունենայ, Բայց Աստուած շարք օրերը աշխատուց վարձք չի տար, և թէ Սմեկ հաւեցոյց սակարիկ բերանը կ'երբայ, այնպէս չէ՞, տիկին :

— Յայտնի է, պատասխանեց Սիլվեստրա. — Ստիկից գատ, այն կնկան տղուն համար ինչ կ'ըսես, հէ. անտանելի չի թուիր քեզի :

— Դժուր ալ ուրեմն կը ճանչէք ձէլթրուտ տիկինն :

— Սյո՛, շատ անգամ հետը մէկտեղ եկեղեցւոյ մէջ գտնուեր եմ. և այն իւր որդին, փոքրիկ սրիկայն, աղօթագիրքս պատառ պատառ ըրաւ, որ մօրէս մնացած

մէկ հասիկ յիշատակս էր, զոր իբր սրբազան աւանդ կը պահէի. բայց գիտցիր որ այն պոռնըկորդէն վրէժս պիտի առնեմ, ըսաւ պառաւն սպառնալից ձայնով:

— Պոռնըկորդի է ճէլթրուտի զաւակն, գոչեց Վիկտորինէ զարմացած:

— Չե՞ս գիտեր, կրկնեց պառաւն, որ ճէլթրուտ կարգուած չէ բնաւ. թէպէտ և ինքը կը քարոզէ թէ այրի մնացած կին մ'է, Բայց այդ իմ գիտնալու բանս չէ. այլ անկարելի է ժխտել որ ինքն անհանդուրժելի և յանդուգն մեծցուցեր է իւր այն որդին համարուած սրիկայն:

— Ո՛հ, ես իմն այդպէս պիտի չմեծցընեմ, ըսաւ պարզութեամբ Վիկտորինէ:

— Բ՞նչ, շուտով վրայ բերաւ պառաւն, ձեացընելով իբր թէ չի հասկընար թէ խեղճ մայրը իւր որդին դեռ կենդանի կը համարէր:

— Այո՛, տիկին. չէիք գիտեր որ ես որդի մ'ունիմ:

— Ոչ, սիրելի Վիկտորինէ... թէ որ գիտցած լինէի... բայց ո՛ւր է, կրնամ զինքը տեսնել: Տղաք շատ սիրելի են ինձի, շարունակեց պառաւն՝ անխառով կեղծաւորութեամբ:

— Այո՛, կը ցուցընէի քեզ... բայց...

— Ի՞նչ, հիւանդ է:

— Յուսամ թէ ոչ... բայց ինքը, տիկին, Գարմանոցը կը գտնուի, ըսաւ խեղճ մայրն կարմրնալով:

— Գարմանոցը, վրայ բերաւ բնական զարմանալու ձայնով մը Սիլվեստրա:

— Ի՞նչ կրնայի ընել, տիկին. հիւանդ էի, միջոց չունէի պահելու ոչ զինքը, ոչ զիս. ուստի հարկն ստիպեց զիս հեռացընելու ինձմէ այն հրեշտակիկը: Բայց թիչ ատենէն պիտի երթամ զինքն անտի հանելու. ահաւասիկ իրեն նշաններն, — ըսաւ Վիկտորինէ, հանելով սնտուկէն ծրարիկ մը, և մէջն եղածը պառաւին ցուցընելով, որ փոքր ինչ այլայլեցաւ: — Ար տեսնէ՞ք, տիկին. արդդէ կէս միտալ մը, ող մը, երիզի մը կէսն՝ իմ նշանագրերովս. ասոնց վրայ աւելցուր նաև այս թղթիկը, յորում նշանած եմ տղաս Գարմանոց յանձնած օրուան և ժամուն թուականը: Կարդացէք, տիկին:

— Շատ լաւ, շատ լաւ, ըսաւ պառաւն: Բայց կասկած չտալու համար՝ ջանաց ինքզինքը բռնել, և կարդաց. Յանձնեցի զառակս ՚ի Գարմանոց, ՚ի 20 ապրիլի, գիշերուան երրորդ ժամուն:

— Ի՞նչ կ'ըսէք, տիկին. նշաններն և ժամանակին թուականը այնչափ յայտնի են՝ որ շուտով պիտի կարենամ տղաս ընդունիլ, այնպէս չէ՞, հարցուց Վիկտորինէ:

Բայց պառաւը որ շատ կը փափաքէր խօսակցութեան նիւթոյն փոխուելը, որպէս զի իրեն տաքնապը՝ որ երթալով կ'աւելնար՝ զինքը չմատնէ, մէկէն վրայ բերաւ.

— Այո՛, անտարակոյս... շուտով քեզի պիտի յանձնուի... տէր ողորմեա... Բայց,

լաւ միտքս ինկաւ, քու մեռած էրիկդ չունէ՞ր եղբորորդի մը, որ թէ չեմ սխալի՞ր պարտքերու համար բանտ դրուեցաւ:

— 'Հ, այո՛... խեղճ Պէքթօ... կարօտութեան ատեն երբեմն երբեմն՝ ըստ իւր կարողութեան՝ ինծի օգնած է: Նա սսկիղէն սիրտ մ'ունի, տիկին. և իւր պարտքերն յառաջ եկան մեծաւ մասամբ իմ առաջին հիւանդութեանս ժամանակ զիս խնամելու համար ըրած ծախքերէն: Բայց այսօր և կամ վաղը պէտք է որ բանտէն ազատի. իւր վրձնոյն պայմանաժամն լմացեր է: Կը ճանչէ՞ր զինքը, տիկին, աւելցուց Վիկտորինէ:

— Կրնաս երևակայել որ Պէքթօ Ս. Երեմիայի թաղին նաւավարաց խմբին զլսաւորըն լինելով, ուստի և մեզի շատ մերձակայ, ամէն առաւօտ անհրաժեշտ կու գար իւր կռածձեքքոյի բաժինը ճաշակելու:

— Այս կռածձեքքօն քու տագեորդ յատկապէս համբաւեալ պատրաստած կերակուրն է, այնպէս չէ՞, հարցուց Վիկտորինէ միամտաբար. ամբողջ Վենետիկի մէջ իբրև սքանչելի համեղաճաշակ բան մը կը հրահակուի:

— Եթէ կ'ուզես ճշմարիտն ըսեմ՝ տագեորդս շինածը սեփական յատկութիւն մը չունի, այլ կախումն ունի զայն լաւ կերպով պատրաստելէն, որով այլոց շինածէն աւելի լաւ կը յաղդի. այս է ահա, և ոչ այլ ինչ, ըսաւ համարձակ կերպով պառաւն:

— Եթէ ներելի է հարցընելս, արդեօք նչ բաներէ կը շինուի:

— Սովորական իրերէ, մսի մնացորդ կը տօրներէ՛ կարօտի հետ եփած, քանի մը տեսակ համեմներէ, ճարպ, և... բայց մտիկըրէ, կարծես փողոցէն զքեզ կը կանչեն, ըսաւ չուտով Սիլվեստրա, որ որոգայթէն ազատելու հնարք կը փնտռէր, փոխելով խօսակցութիւնը, որ դիպուածով դարձեալ նոյն խնդրոյն վրայ ընկեր էր:

Եւ յիբաւի երագ երագ աղմկալից օտնաձայն մը սասնդուղներուն վրայ լուեցաւ, ու զուարթ և այրական ձայնի մը կանչելն.

— Քօրփօ տի Պարքօ, ո՛հ, կանթեղ մը պէտք է այս հօրեղբօրս աղջիկը գտնելու համար:

— Պէքթօ հօրեղբօրորդիս է, ըսաւ Վիկտորինէ արտորանօք վեր ցատքելով և գունդ բանալով. Պէքթօ, Պէքթօ, հոս եմ, եկուր եկուր:

— Ո՛ւՖ, վերջապէս զքեզ գտայ յետ այնչափ փնտռելուս, ըսաւ դրան առջև երևնալով, բարձրահասակ անձ մը՝ արևէն այրած դէմքով, ուրախ զուարթ լայն երեսով, որ կ'երևար անկեղծ սիրտ ունեցող և սիրելի բնաւորութեան տէր մարդ մը:

Այս անձն էր Պէքթօ Ֆումօ, րաճիստա մականուամբ, Վիկտորինէի հօրեղբօրորդին, պարտապանաց արգելանէն ազատուած, որոյ վրայ քիչ առաջ երկու կանայք կը խօսակցէին:

Նաւավարը ներս մտնելով սենեկին մէջ

և իւր սիրոյ յշանները հօրեղբոր զաւկին ցոյց տալէն յետոյ, ըսաւ իւր ծաղրածու լեզուով.

— Իրաւքնէ եկեր առաստաղի մը մէջ կը բնակիս. իսկ այդ անտանելի սանդուղն՝ կարծես Յակովբայ սանդուղը լինէր, այնչափ երկայն էր: — Ո՛հ, նայէ թէ ինչպէս ալ անկիրթ եմ եղեր. հոս է Սիլվեստրա տիկինն, իսկ ես և ոչ իսկ բարև մը տուի իրեն. ըսաւ Պէքքօ, անդրադառնալով որ պառաւն հոն էր, և Վիկտորինէի աշխատութեան սեղանատախտակին քով անկիւն մը քաշուած կեցեր էր: — Ձեռքդ ինձի տուր, Սիլվեստրա տիկին, և ըսէ քու Վլաս տագերդ որ ինձի երկու բաժին կռածձեքքօ պատրաստէ, զորքս ժամէ մը կու գամ Վիկտորինէի հետ միասին համտես ընելու:

— Շատ շատ ուրախ եմ, սիրելի Պէքքօ, սրտանց ուրախ եմ իրաւքնէ որ ազատութիւնդ գտար. դեռ քիչ մ'առաջ քու վրադ կը խօսէինք Վիկտորինէի հետ մէկտեղ, ըսաւ պառաւն, իւր ձեռքին մեջ սեղմելով նաւավարին ձեռքը:

Շնորհակալ եմ, շնորհակալ եմ: Հասած էր ժամանակն՝ որ աղատութիւնս պարգևէին: Չորս ամիս զընտանին մէջ մնացի, և այդ ժամանակն ինձ դար մ'երևցաւ: Բաւական է. անցաւ նաև այս մրրիկն, ըսաւ Պէքքօ, նստելով աթոռակի մը վրայ:

Դառնալով յետոյ առ Վիկտորինէ՝ հարցուց.

— Ի՞նչպէս է առողջութիւնդ, հօրեղբոր որդիս: Խեղճ աղջիկ, չորցած ձկան պէս վատուժցեր ես: Գիտնաս՝ հաղիւ թէ ազատութիւնս գտայ՝ առաջին գործս զքեզ փընտելաւ եղաւ. և այսդիս այնդին հազարու մէկ հարցումներով՝ վերջապէս քու այս նոր բնակարանդ ինձի յայտնուեցաւ: Բայց վեր գալու համար հարկ է ձախարակներով բարձրանալ:

— Վերջէն ամէն բան քեզի պիտի պատմեմ, Պէքքօ, ըսաւ Վիկտորինէ. պառաւին հասկըցնել ուզելով այս խօսքերով՝ թէ կը փափաքէր իւր հօրեղբոր որդւոյն հետ առանձին մնալ:

Եւ յիրաւի, Սիլվեստրա իրենց յատուկ իմաստովն հասկընալով երիտասարդ կնոջ խօսքերը, ոտք ելաւ ըսելով.

— Քանի որ հոս եմ, Վիկտորինէ, լաւ կը լինէր եթէ զգեստիս հաշիւն ինձի տայիր, որովհետև պիտի երթամ հիմա տագերս քանի մը գործերուն և շահուց ուշ դնելու:

— Թողուցէք, տիկին, երբ որ զգեստդ բերելու լինիմ՝ այն ատեն կը վճարէք:

— Լաւ է, ապրին. երբ որ ճաշելու գանք՝ Վիկտորինէ պիտի բերէ նաև զգեստդ: Բայց մի մոռնաք, տիկին Սիլվեստրա, որ երբ հասնիմ սեղանը պատրաստ պէտք է գըտնեմ, պատրաստ նաև սրանչելի կռածձեքքօ մը. ո՛րչափ ատեն է որ կռածձեքքօյի կարօտ մնացեր եմ, ըսաւ նաւավարն:

— Պէտք եղածին պէս՝ կը ծառայենք քե-

զի, սիրելի Պէբբօ, պատասխանեց Սիլվեստրա. և յետոյ քսակէն քանի մի արծաթ հանելով՝ Վիկտորինէի տուռւս ըսելով.

— Ընդունէ զասոնք իբրև 'ի հաշիւ. երբոր ճաշելու գաս՝ բեր նաև զգետստ. վրաս կը փորձեմ, և մնացածը կը վճարեմ:— Առ այժմ՝ մնայք բարով, բարեկամք:

— Ընդունէ մեր յարգանքն, Սիլվեստրա տիկին, պատասխանեց Պէբբօ:

— Խնդրեմ, զգուշութեամբ նայեցէք, տիկին. սանդուղներն լաւ չեն, ըսաւ Վիկտորինէ, ընկերելով պառաւին մինչև դուռը:

— Հիմա որ ազատ մնացինք, խօսինք ուրեմն մեր գործոց վրայ, ըսաւ նաւավարն, արմուկներով սեղանին վրայ կոթնած: Նախ և առաջ, լուր մ'ունին որդւոյդ վրայօք:

— Ամենեին բան չեմ լսած. մանաւանդ թէ կը սպասէի որ դուն բանտէն ազատիս, որպէս զի երթանք Գարմանոցէն զինքն հաններ: Ո՛հ, կրնաս լաւ երևակայել թէ ինչպէս կը փափաքիմ սեղմելու զինքը սրտիս վրայ. բայց, աւաղ, որ այս բանս գեռ շատ պիտի ուշանայ, աւելցուց Վիկտորինէ, հառաչանք մ'արձրկելով:

— Ինչ պատճառաւ, հարցուց Պէբբօ, իւր հօրեղբորորդոյն այն յանկարծական տխրութեան պատճառը չգիտեմ:

— Գիտե՞ս որ մօրեղբայրս այս սենեկիս վայելքը շնորհեց ինձ, և մինչև իւր մահը փոքրիկ թոշակ մը կապեց ինձ ամսէ ամիս:

— Շատ լաւ. ինչ կ'ուզես ըսել:

— Կ'ուզեմ ըսել որ շատ կը վախեմ որ այս բարիքս քիչ ատենէն իւր վերջն ունենայ. և այս պատճառաւ նախ բան զողան Գարմանոցէն ընդունելս՝ սպասեցի որ դուն բանտէն ազատիս, որպէս զի գուցէ աղուս հետ միատեղ անտուն անտէր փողոցի մէջ չմնամ:

— Որպէս զի ես իրեն հօր տեղ լինիմ, աւելցուց Պէբբօ, Վիկտորինէի խօսքը կըտրելով, և շատ լաւ ըրիր: Բայց գեռ մօրեղբայրդ կենդանի է, ուստի պէտք չէ որ այդչափ մտմտութիւն պաշարուիս: Եթէ այդ կէտին հասնինք՝ ինծի թող մտածել. հիմա ես հոս եմ, և վաղը երթանք որդիդ ընդունելու:

— Գիտցիր ուրեմն որ երէկ իրիկուն մօրեղբայրս շատ ծանր հիւանդ էր, և իր ապրելուն վրայ իրաւացի տարակոյս կար. որովհետև բժիշկն, (այսպէս իմացուցին ինձ քանի մի կանայք), գրեթէ յոյս չունէր:

— Սիրելի հօրեղբորորդիս, դժբախտութիւնը գեռ չհասած՝ զայն մի հրաւիրեր: Եւ վերջը վերջը միթէ դուն չես իրեն բովանդակ ստացուածոց միակ ժառանգն. որուն կ'ուզես որ իւր ունեցածներուն ժառանգութեան իրաւունքը թողու: Չինքը տեսնելու զնացի՞ր երբեք:

— Մանաւանդ թէ շատ անգամ գնացի. բայց պատասխան ընդունեցայ թէ մօրեղբայրս զիս չէր կրնար ընդունիլ: Բայց կարծեմ այսպիսի հրաման մը տրուած լինի ծա-

ուայից այն տանտիկնէն՝ որ զինքը կը հոգայ. և կարծեմ թէ այն կինն գլխուս գէշ խաղ մը կը խաղայ:

— Գլուխը կը թուցընեմ՝ եթէ իրաւցընէ այդպիսի բան մը կայ, այնչափ ստոյգ կ'ըսեմ՝ որչափ ստոյգ է մկրտուած լինելը, ըսաւ նաւաւարն: — Բայց նայէ որ քանի մը վայրկենէն կէսօր է. զգեստն արդէն լմընցուցեր ես, ուստի ճաշելու երթանք: Որ և իցէ կերպով համարինք ալ որ մօրեղբայրդ զքեզ չուզենայ ճանչել, միշտ պատրաստ է քեզի համար, քու քաճիառս հօրեղբօրորդիդ, որ յիրաւի աղքատ... բայց ոսկեղէն սիրտ մ'ունի քեզի համար, որ աւելի արժէք ունի՝ քան թէ շատ մը հարուստներու գանձերն, սրբ անօթութեան մէջ հեծել և մեռնիլ կը թողուն իրենց ազգականները: Քիչ մը եզիպտահաց և խեղճուկ անկողնիկ մը երբեք քեզմէ պակաս պիտի չգտնես իմ քովս: Վրադ ա՛ս չալդ, երթանք. կուշտ փորով աւելի լաւ կը պատճառաբանուի:

— Ուսած եմ և կ'ըսեմ միշտ որ դուն խեղճ էրկանս ճշգրիտ պատկերն ես. իրեն նման սքանչելի սիրտ մը կը կրես սրտիդ մէջ:

— Ո՛հ, Վիկտորինէ, միթէ աւելորդ տեղ հօրեղբօրորդիք էինք:

Այս խօսքիս Վիկտորինէ զգեստը կապոց մ'ընելով, մտաւ իր հօրեղբօրորդւոյն թւեր, և երկուքն 'ի միասին ուղղեցան դէպ 'ի Վլասի խանութքը, ուր պատրաստ իրենց կը սպասէր յանձնարարեալ ճաշիկն:

ԳՂՈՒԽ ՀԻՆՖԵՐՈՐԴ

Վաշխառնուիև Ժառանգև:

Յաջորդ առաւօտը Վիկտորինէի տունն ուրախութեան տօն կը կատարէր: Պէքօ իւր լաւագոյն զգեստներն հագուած՝ զբաշած էր սնտուկէն դուրս հանելու այն առարկաներն՝ որք զողան ստուգիւ ճանչելու պիտի ծառայէին. որովհետև որոշեր էին նոյն օրը զինքը Դարմանոցէն հանելու խեղճ մայրը, (համբելով ամէն մէկ ժամը՝ որ կը զրկէր զինքը զրկաց մէջ զգուելու իւր անմեղուկը, որոյ պատկերը մայրենի սիրով իւր սրտին մէջ դրոշմուած կը տեսնէր), փոքրիկ զգեստ մը կը պատրաստէր՝ հագուեցընելու զայն իւր մանկան, զեռ զինքը Դարմանոցէն չընդունած:

Թշուա՛ւ մայր. ահաւոր և ամենադառն պատրանք մը յուսոյ կը սպասէր իրեն. և իբր թէ այն բաւական չլինէր՝ նոյն վայրկենին վրայ կը հասնէր ուրիշ սարսափելի ճախորդու թիւն մ'ալ:

Նորա ուրախութիւնն փայլակի մը չողալուն նմանեցաւ, որ կարճ ժամանակի մէջ յուսոյ նշով մը լուսաւորեց այն եղիկւոյն երջանիկ երազը, և իսկոյն յանկարծակի աներևոյթ եղաւ, միայն ցաւալի և հեռա-

ւոր յիշատակ մը թողլով իւր հետոց այն եղկելոյն մասց մէջ:

Մինչդեռ Պէբբօ կարևոր եղածներն առնելով և փոքրիկ գգեստին կապոցը ձեռքը դուրս ելնելու վրայ էր, յանկարծ դուռը զարնուեցաւ, և դատարանին պաշտօնեայ մը ներկայացաւ, հարցնելով թէ արդեօք տանը մէջն էր Վիկտորինէ Տօլֆին:

— Ահաւասիկ ինքն, պատասխանեց Պէբբօ, որ դուռը բացեր էր, ձեռքովը ցուցընելով զՎիկտորինէ: — Ես Պէբբօ Ծուժօ իւր եղբորորդին եմ, եթէ բան մ'ունիս ըսելիք համարձակ կերպով կրնաս ըսել:

— Ամենագառն պաշտօն մը պիտի կատարեմ, տիկին, ըսաւ պաշտօնեայն ներս մըտնելով և դէպ 'ի Վիկտորինէ դառնալով:

— Ի՞նչ կ'ուզէք ըսել, տէր. պատասխանեց Վիկտորինէ բողբոջիկն այլայլած:

— Ահաւասիկ. մօրեղբայրդ մեռած ըլլալով...

— Մեռած. վրայ բերաւ կնիկն:

— Ե՞րբ, հարցուց Պէբբօ:

— Երէկ իրիկուն. և որովհետեւ իրեն թողուցած կտակէն յայտնի կ'երևի...

— Որ հօրեղբորորդիս իրաւացի և մէկ հատիկ ժառանգն է... փութաց վրայ բերելու նաւաւարն:

— Բոլորովին հակառակը, պատասխանեց պաշտօնեայն. Վիկտորինէի համար սահմանուած է անգամ մը միայն տրուելիք բոլոր բոլորը քսան արծաթ:

— Քսան արծաթ միայն, գոչեց Վիկտորինէ, ծաղու և ապուրթեան զգացմամբ լեցուած:

— Շանորդի հօրեղբայր, անիծած վախառու: Ո՞վ է ուրեմն իրեն թողուցած հարուստ ժառանգութեան տէրն, հարցուց նաւաւարն առ պաշտօնեայն:

— Ժառանգն է Անտոն Սկրէմի, որդի ձէլթրուտ Սկրէմիի, որ մօրեղբորդ աղախինն էր, իսկ հիմա խնամակալ է պզտիկ տղուն, ուստի և տէր է ամէն շարժուն և անշարժ ստացուածոց իւր որդւոյն:

— Ա՛յ, կը գուշակէի, կը գուշակէի, ըսաւ հեծկըտալով Վիկտորինէ. այն անգամը ուզածին պէս իմ գլխուս իւր խաղը խաղաց, և օգուտ քաղեց մօրեղբօրս տկարութենէն՝ յափշտակելով ինձմէ ինչ որ ըստ իրաւանց միայն ինձի կը պատկանէր:

— Արդ, ամենին բան մը չեմ գիտեր, տիկին, պատասխանեց պաշտօնեայն. միայն պէտք է դուրցեմ քեզի որ մօրեղբայրդ մեռնելէն առաջ յաւելուած մ'ըրաւ իւր կրտակին:

Լսենք այդ յաշտուածն, ըսաւ Պէբբօ, ձեռքերը դէպ 'ի թիկունքն ամիսփելով և զըլուխը տատանելով, և ջանալով սանձել իւր բարկութեան բուռն յորձանքը և արեան կռացումն:

— Յաւելուածն այս է, որ կրէ Սկոտտ Սկրէմիս մեռնի, որուն Վիկտորինէ Տօլֆին աւշոյղ ստացուածոց ժառանգ պիտի լինի:

— Անդգամը. յետ զիս անժառանգ թող-
լու, նաև վրաս կը խնտայ:

— Մի լբանիր, սիրելի, պատասխանեց
Պէբբօ. հաղարուձէկ զիպուածք կրնան հան-
դիպիլ: Հարուստ ժառանգութիւնէն զըր-
կուած ժամանակդ՝ գէթ աղքատ մխիթա-
րութիւն յուսոյ կը մնայ քեզի:

— Հանգուցեալ մօրեղբօրդ քեզի ձգած
քսան արծաթներն յանձնած ժամանակս, տի-
կին, ուրիշ դառն պաշտօն մ'ալ պարտական
եմ կատարելու, աւելցուց պաշտօնեայն ա-
ռանց այլայլելու:

— Անիծան, ըսաւ ինքնիրեն Պէբբօ. այս
մարդս նոյն իսկ գուժաբեր ագռաւն է:

— Կատարեցէք, տէր, պատասխանեց
Վիկտորինէ. անշուշտ եմ որ խնամակալ
կնոջ ուրիշ մէկ զրկանաց պահանջ մը պի-
տի լինի:

— Դուր պէտք է շուտով այս տնէս դուրս
եղնէք. այս է ճէլթրուտ տիկնոջ հրամանն,
որ եկած է վարը նաւակով, այս տանս տի-
րապետելու:

— Կրողը տանի, բացագանչեց Պէբբօ,
պաշտօնէին հրատարակութիւնը լսելով: —
Այսպէս ուրեմն մէկ վայրկեանի մէջ՝ խեղճ
մարդիկը շան մը պէս դուրս կը վարնտուին
փողոցի վրայ: Ո՛ր է մարդկութիւն, ո՛ր է
արգարութիւն, ո՛ր օրէնքն այսպիսի եղեռ-
նաւոր գործ մը կը թողու անպատուհաս:
Զուրոյէ ճէլթրուտ տիկնոջ որ սանդուղնե-
րէն վեր եղնելու չյանդգնի. որովհետեւ չեմ

կրնար երաշխաւորել որ իր ոտքերով կա-
րենայ վար իջնել. այս խօսքերս աւելցուց
Պէբբօ ծանր և սպառնալից ձայնով:

— Հանդարտէ Պէբբօ, հանդարտէ կ'ա-
ղաչեմ. ես արդէն բաւական ժամանակէ ՚ի
վեր դժբախտութեանց վարժեր եմ, ըսաւ
Վիկտորինէ, որ ինքզինքը բռնել կը ջա-
նար: Կը ցախիմ որ հիւանդ եմ, և այսպէս
երկու ոտքի վրայ...

— Այս է հրամանը, տիկին, պա՛տասխա-
նեց արդարաբար և ըսուածին ներկայացու-
ցիչն, և ես միայն զայն կատարելու պար-
տաւորութիւնն ունիմ: Ամէն բանի դարման՝
ահա հոս կու գայ տիկինն. կրնաք իրեն զի-
մել որ ժամանակն երկարածդէ. ես ձեզի
օգնել չեմ կրնար:

Պէբբօ սպառնալից կերպով դէպ'ի դուռը
մօտեցեր էր. և անշուշտ անխոհեմ գործ մը
պիտի կատարէր, եթէ իւր ազգականին
Վիկտորինէի շարժումնք մը զինքը ետ չկե-
ցընէր. ուստի բաւական համարեցաւ ակ-
ռաները կրճտելով՝ ետ քաշուիլ, նման գա-
զանի մը որ զինքը սանձող խաղացողին առ-
ջև գլուխը կը խոնարհեցընէ և կը խեղ-
դէ իւր կատաղութեան բնական բերումը:

— Ինչպէս ալ նեղանալի են այս սան-
դուղներն, ինչպիսի՛ վատառողջ գարշահո-
տութիւն կը բուրէ այս տեղս, ըսաւ ճէլ-
թրուտ, որ վերցի մը պէս շունչ առնելով
տալով առաջ կու գար այն վայրկեանին, իրեն
հետ ունենալով եօթը ութը տարեկան տը-

դայ մը, որոյ գէմքին վրայ յայտնի կերպով կը տեսնուէին բնածին նշաններ խելագարութեան և չարասրտութեան:

— Հրամայէք նստելու, տիկին, ըսաւ Վիկտորինէ, աթոռ մը տալով. մի միայն գործածելի աթոռն է՝ որ ամբողջ տան մէջ կը գտնուի:

— Բան մը չէ. որդիս ոտքի վրայ կրնայ կենալ, պատասխանեց ձէլթրուտ, նստելու պատրաստուելով:

— Բայց ես հոգնած եմ, մայր իմ. դուն կրնաս ոտքի վրայ մնալ, և թողուլ որ ես նստիմ:— Ըսելն ու գործելը մէկ ընելով տղան աթոռին վրայ ցատքեց, թողով մայրը ոտքի վրայ. որ փոխանակ ուղղելու զտղան՝ սկսաւ խնտալ տղուն աշխոյժ կերպով աթոռին վրայ ցատքելուն և իրեն տեղը նստելուն համար:

— Ո՛հ, ինչ գեղեցիկ կրթութիւն, ըսաւ ինքնիրեն Պէքքօ:

— Շատ կը ցաւիմ, տիկին, ըսաւ Վիկտորինէ խեղճ մօրեղբորս մահուան վրայ:

— Հիւանդութեան ատեն և ոչ իսկ հոգ քիչ գալու զինքը տեսնելու:

— Ի՞նչպէս. ոչ մէկ անգամ միայն, այլ քսան անգամ. և միշտ սենեկին մուտքն ինձ արգիլուեցաւ: Այսօր գէջ է, կ'ըլէին. վաղը՝ չէր ուզեր կամ չէր կրնար ընդունել զիս. վերջապէս քանի անգամ որ ներկայացայ՝ չկրցայ խեղճ հանգուցելոյն հետ տեսնուելու ուրախութիւնն ունենալ:

— Կարելի բան չէ, կարելի բան չէ, վրայ բերաւ աներեսաբար ձէլթրուտ, ստելով և գիտելով իւր ըսածին ստուծիւնը. — Երազեր ես գալու զինքը տեսնելու. ես երբեք զբեզ չտեսայ. մանաւանդ թէ ծառաներն ինձի ըսին թէ բնաւ եկած չես մօրեղբորդ վրայ տեղեկութիւն հարցնելու:

— Ե՞ս երազեր եմ թողութիւն ըրէք, տիկին, ինչ որ կը զուրյեմ մի միայն ճշմարտութիւնն է:

— Դուն երազեր ես, հասկըցամ, ըսաւ Պէքքօ: Մենք բան մը ուրիշ բանի տեղ ըսելու սովորութիւնը չունինք, ինչպէս կ'ընեն երեսի ջուր ըսուած բանը չունեցողներն, երկու գէմքով մարդիկ, որոց համար իր մը հաստատելն ու մխտելն անտարբեր բան է:

— Տէ՛ր, պատասխանեց առնուած կերպով ձէլթրուտ, լաւ հասկընալով որ այն խայթող սլաքը դէպ իրեն ուղղեալ էր:

— Սղբատ մէկն եմ, տիկին. թէ որ հարուստ լինէի՝ այս վայրկենիս իմ և քու մէջ շատ մեծ տարբերութիւն պիտի գտնուէր:

— Կ'աղաչեմ, Պէքքօ, լուս կեցիր. ըսաւ Վիկտորինէ:

— Ի՞նչ լուս կենալ, ինչ լուս. երբոր ըսիր թէ մօրեղբորդ վրայօք տեղեկութիւն հարցնելու զնացեր ես, և թէ զբեզ չեն թողուցած որ իրեն սենեակը մտնես, ճշմարտութիւնը միայն ըսիր: Իսկ եթէ այս տիկինս ուրանալ կ'ուզէ զայդ, ունի իրեն յատուկ պատճառներն:

— Այո՛, մայր, պատասխանեց տղան միամտաբար, բնական կերպով. Վիկտորինէ եկաւ, ես զինքը տեսայ, ճշմարիտ է:

— Կը լսէ՞ք, տիկին. ձեր որդին կը հաւատտէ:

— Կը չփոթի... պատասխանեց ճէլթրուտ խռովեալ կերպով, կատաղի աչք մը ձգելով որդւոյն վրայ:— Իսկ վերջինս կամ իր անկրթութեան պատճառաւ և կամ իւր բընական պակասամտութեան իբր հետեանք, չհասկըցաւ որ ինքն իւր մօրը ամբաստանող կը լինէր, և շարունակեց:

— Չէ, չէ, չեմ չփոթիր, ինքն էր որ եկաւ. ինքն էր. և այս անգամ պիտի չկարենաս ինձի սուտեր զլորտը կել տալու, ինչպէս որ ըսել տուի որ այն օրը՝ երբ բարկացուցիր իւր մօրեղբայրը, համոզելով որ Վիկտորինէ բնաւ եկած չէր տեղեկութիւն ուզելու իրեն վրայօք:

— Լուռ կեցիր, ապուշ, սաստեց մայրը:— Ըսածը չի գիտեր, ըսաւ դառնալով Պէքքօյի:

— Ա՛հ, ա՛հ. ահաւասիկ սատանան որ ազօթք լսելէ կը փախչի, ըսաւ ծիծաղելով նաւաւարն:— Թէ որ ուրիշին մնաս ընելու համար այս մատղաջ հասակէն կը սովորեցընես իրեն սուտեր զուրցելու, նայէ որ մեծնալէն վերջը կարենայ պիտոր ըսիլ որ զինքը առարկնութեան ճշմարիտ գոհար մը դարձուցեր ես:

— Այո՛, ճշմարիտ է, ճշմարիտ, կրկնեց

տղան. ես բսածս գիտեմ: Կայինք ուրեմն ճշմարիտ չէ՞ նաև որ երբ մօրեղբայրը մեռնելէ առաջ զինքը տեսնել կ'ուզէր. դուն ... Բայց ըսելիքը չկրցաւ լինցընել. վասն զի ուժով ապտակ մը մօրը ձեռքէն մեկնած՝ բառերը ընդին մէջ փակեց: Բայց տղան լալ սկսելով ցաւէն սկսաւ կրկնել.

— Ճշմարիտ է, այո՛, ճշմարիտ է. գարշելի՛ մայր, գարշելի՛ մայր...

— Ի՛հ, ինչպէս ալ իրաւցընէ մայր մը, ըսաւ Պէքքօ ինքնիրեն:

Ճէլթրուտ տեսնելով որ այն գործը ձախորդ ելք կ'ունենար. և թէ իրեն վիճակը շատ դժուարին կէտի հասեր էր, դարձաւ գէպ 'ի դատարանին պաշտօնեայն, և ըսաւ.

— Տէր Ա.գապիտոս, զորցեցելի՛ր դու այս մարդկանց որ եկած եմ ես տանը ժառանգութիւնն ստանալու համար:

— Այո՛, տիկին, ըսի:

— Ուրեմն շատ լաւ, լսեցիր Վիկտորինէ:

— Լսեցինք, տիկին, լսեցինք. խուլ չէինք որ երկրորդ անգամ մ'ալ վայն մեղի կրկնէր, ըսաւ Պէքքօ:

— Տիկին, շուտ մը վրայ բերաւ Վիկտորինէ, վախնալով որ յանկարծ չլինի թէ Պէքքօ անխոհեմ գործ մ'ընէր. ես պատրաստ եմ դուրս ելնելու. և այս բանս այն օրէն 'ի վեր գիտէի՝ երբ մօրեղբայրս այս տանս վայելքը ինձի շնորհեց. բայց շնորհեցէք ինձ գէթ քանի մ'օր, որ կարենամ ուրիշ բնակութիւն մը գտնել:

— Եւ ոչ իսկ վայրկեան մ'աւելի քեզի ժամանակ կը տրուի, բայց եթէ որչափ որ պէտք է ունեցած բաներդ դուրս կրելու համար, այսօր պիտի գան որմնադիրներն այս որմերն աղտեղութենէ մաքրելու:

— Ահ, այս տեղ աղտեղութիւն կայ... ո՛հ, չեմ գիտեր ինչպէս ինքզինքս բռնել ապտակ մը չզարնելու համար այդ կնկան, ըսաւ նաւավարն:

— Ինծի սպառնալիք, ինծի, ըսաւ ձէլթրուտ սուր և խայթող ձայնով մը: Յետոյ պաշտօնէին դառնալով, աւելցուց.

— Տէր, օրէնքը յարգել տուր: — Դառնալով յետոյ Վիկտորինէի՝ շարունակեց.

— Եւ դուն այս վայրկենիս պէտք է մեկնիս. հասկըցա՛ր:

— Բայց խնդրեմ... հիւանդ եմ... Այս հիւանդ վիճակիս մէջ փողոցի վրայ մեռնիմ... Ա՛յո, տիկին, իրաւցընէ անգթութիւն է ըրածդ...:

Եղկելին չկրցաւ շարունակել, որովհետև այս վերջին հարուածէն և ցաւէն ընկճեալ, սկսաւ սաստիկ դառնութեամբ լալ:

— Մի՛ լար, մի՛ լար Վիկտորինէ, ըսաւ Պէրբօ, զգածեալ ազգականին արցունքէն. մինչդեռ իւր սիրտը դառն մաղձով մը կը կեղեքէր, որ կրնար զինքը անխոհեմ գործի մը ձեռք վարնել տալ. բայց ինքզինքը բռնեց՝ խեղճ Վիկտորինէի ցաւերը չաւելցընելու համար, և շարունակեց.

— Թող ազատ այս տունս՝ այս անսիրտ

կնկան, այս անգգամ արարածիս, որ քեզի ինկնալիք ժառանգութենէ մը զքեզ զրկելէն վերջը, հիմա նաև տնէդ ալ դուրս կը վաընտէ փողոցին մէջ. կարծես չնէն աւելի անարգ լինէիր. չչարժելով սիրտը ոչ բուխեղճ վիճակիդ և ոչ քու հիւանդութեանդ վրայ: Եկուր ինծի հետ. իմ խղիկս երկուքնուս համար ալ բաւական պիտի լինի. ես յատակին վրայ կը քնանամ, իսկ դուն իմ անկողնիս մէջ: Այն քիչ մը զրբմը որ ժողովար էինք տղադ Դարմանոցէն հանելու նըպատակաւ, կը ծախեմ ես ունեցած իրեզէններդ տեղափոխել տալու և պէտք եղածը գնելու համար: Տղան այն ատեն կ'առնենք՝ երբոր Աստուած ամենաբարին մեզի միջոց շնորհէ: Կ'երթամ հիմա չուտով երկու բեռնակիր կանչելու որ այս քանի մը իրեզէններդ կրեն. — Ինծի պէս ըրէ, խընտա, Վիկտորինէ, խնտա, և ըսէ այս անսիրտ, այս անգութ կնկան՝ որ «Աստուած շաբաթ օրերը վարձք չի տար», և թէ ոչ կամ շուտ իրեն ըրած շարեաց փոխարէնը պիտի վճարէ: — Լաւ միտքդ պահէ այս խօսքերս, շարունակեց Պէրբօ. դէպ ՚ի ձէլթրուտ դառնալով սպառնալեօք, որ երեսին գոյնը նետած և բոլորովին չփոթած՝ զլուխը խոնարհեցուց՝ պատուաւոր նաւավարին կայծակ ցատքեցնող աչքերուն. լաւ միտքդ պահէ ըսածս. և ազօթք ըրէ Աստուծոյ որ չտայ քեզի լալ արեան արցունքներով, փոխարէն այն շարեաց որ այս խեղճ եղկելոյն հասուցիր:

Այս ըսաւ, և զգեստին աստառով թխա-
գոյն այտերը թրջող արցունքէ կաթիլ մը
սրբելով, գահավիժաբար վար վազեց սան-
դուղներէն՝ նաւակ մշ և երկու բեռնակիր
փնտուելու համար, որք պիտի փոխագրէին
իւր խեղճ հօրեղբորորդւոյն սակաւաթիւ
իրերն:

Հազիւ աներևոյթ եղաւ նաւավարն, ճէլ-
թրուտ՝ գառնալով գէպ ՚ի Վիկտորինէ, և
անհաստատ ձայնով մը, զոր ՚ի զուր կեղ-
ծել կ'ուզէր ամուր բռնելու, սովորականին
հակառակ՝ քաղցրութեամբ ըսաւ.

— Նայէ, տիկին. չեմ ուզեր որ զիս չա-
րասիրտ համարին. չեմ ուզեր հօրեղբօր-
որդիդ զիս անսիրտ և անգութ կնկան տեղ
գնէ. ուստի քեզի կը շնորհեմ այստեղ զըտ-
նուած կահկարասիքը, որոց գործածու-
թեան իրաւունքը միայն, ինչպէս յայտնի
է մօրեղբօրդ կտակէն՝ քեզի շնորհուած էր
մինչև նորա մահը: Ռարձեալ, փոխադրու-
թեանց համար ընելիք ծախքերդ ալ ես կը
վճարեմ. և եթէ կարօտութեան մէջ պէտք
լինի քեզի փորրիկ օգնութիւն մը՝ ինծի ե-
կուր համարձակ, և երբեք քեզի օգնութիւն
մը պիտի չզլայցուի:

— Ինծի՞ ողորմութիւն մը... ինծի՞ — գո-
չեց Վիկտորինէ. այն իւր թշուառութիւնը
նախատող խօսքերէն վիրաւորուած. — Ե՞ս
քու տունդ կամ. ես մուրամ քեզմէ ինչ որ
իրաւամբ իմն է և գուն գողցար ինծմէ. ո՛հ,
ոչ, ոչ երբեք. աւելի յանձն պիտի առնեմ

մեռնիլ խեղճութեան մէջ, պիտի երթամ
փողոցներու մէջ հացի մը կտոր մուրա-
լու, պիտի լմնցընեմ իմ թշուառ օրերս հի-
ւանդանոցի մ'անկիւնը, բայց բնաւ քեզմէ
ողորմութիւն պիտի չխնդրեմ: Այդպիսի
ողորմութիւն մը ոչ թէ իմ վշտացս զիւրու-
թիւն պիտի պատճառէ, այլ ամանանդ նա-
խատինք իմ անձիս, և ամօթ իմ փափուկ
զգացմանցս:

— Տիկին, գուն ինծի գոռողութեամբ և
նախատանօք պատասխան կու տաս, մինչ-
դեռ ես քեզի բարիք մ'ընելու վրայ կը
խօսէի:

Այս անամօթ պատասխանս, զոր յան-
զըզնեցաւ տալ ճէլթրուտ Վիկտորինէի, որ
իրաւացի կերպով ինքզինքը նախատուած
կը համարէր, իւր արժանաւոր պատաս-
խանն ընդունեցաւ՝ այն եղկելոյն լու-
թեամբն, որ միայն բաւական համարեցաւ
ցուրտ և ընկճող հայեցուածք մ'արձակե-
լու այն կնկան վրայ, որ եկած էր իւր սըր-
տին վշտերով սփոփուելու, և վիրաւորե-
լու զինքը նախատանօք և կատականօք:

Այս վայրկենիս վրայ հասաւ Պէքքօ՝ զոյդ
մը բեռնակիրներով, և զուարթ դէմքով,
բայց մահը սրտին մէջ կրելով, կատակի
կերպով ըսաւ իւր հօրեղբօրորդւոյն.

— Սհաւասիկ, Վիկտորինէ, երկու մե-
ռելակիրներ, որոնք եկած են քու թշուա-
ռութեանդ հոտած գիակները մէկդի տա-
նելու: Եւ հիմա պարկեշտ աղքատի մը տու-

ներն՝ գարչելի արարածի մը փառաւոր պաւատ պիտի դառնայ: — Տղաք, ըսաւ յետոյ բեռնակրաց, երբ որ կամենաք՝ կրնաք բեռնաւորել:

Բոլորովին բարբարոս, բոլորովին անխիղճ սիրտ մ'ալ պիտի զգածուէր տեսնելով խեղճ Վիկտորինէն, որ հիւանդագին և դժբախտութիւններէ հալածեալ, կը բռնադատուէր յանկարծակի իւր խղիկէն ելնելու. և բաց աստի՛ ծաղու նիւթ եղած էր այնպիսի մէկէ մը՝ որ իւր ամբողջ ստացուածոց գողն էր: Բայց ճէլթրուտ՝ դժոխային ուրախութեան մը վայելից ծայրը հասած՝ անզգայ կեցեր էր, և շրթունքներով ժպտելով՝ կը զուարճանար իւր անգութ յաղթանակին սոսկալի տեսարանը դիտելով. մինչդեռ իւր եղկելի գոհն, արցունքով աչքերը մթնցած և սիրտը լացով բեռնաւորած — վասն զի կը ջանար ինքզինքը բռնել լալէ՛ այն ամբարիշտ կնկան ուրախութիւնը չաւելցնելու համար — իբրև ապշած կը դիտէր բեռնակրաց գործունէութիւնը, որոնք իրեն կահկարասիքը կը տանէին:

Բայց նախախնամութիւնն միշտ վշտացեալ և տառապանք կրող անձանց քով կը դնէ մխիթարիչ հրեշտակ մը, որ բարեբար ձեռքով օգնութեան կը հասնի թշուառութենէ հարուածելոյն. և այս հրեշտակն, այս բարեգութ արարածն շատ անգամ — իբրև հակացոյց հայելի ուրիշներու ագահութեան — կ'ընտրուի խեղճ մարդկանց

դատէն, այն ռամկին դատէն՝ սր իրեն կապտագոյն տաքագին ներքև կը ծածկէ ամենավեհանձն և մարդասէր սիրտ մը: Այս է ահաւասիկ, և ասկէ դուրս չկայ ճշմարիտ ուրիշ պատկեր անշահասէր մարդասիրութեան, այն աւետարանական սիրոյն, որով աղքատն և թշուառն իւր դժբախտ եղբօր հետ կը բաժնէ այն հացի կտորն, որ հագիւթէ իւր անօթութիւնը յագեցընելու. կը բաւէ, և զոր իւր ճակատին պատուաբեր քըրտինքովը կը շահի:

Ինչպիսի՛ ահաւոր դաս է այս այնպիսի հարուստներու, որ մինչդեռ իրենք ոսկոյ մէջ կը լողան, կը թողուն անօթութենէ մեռնելու անժառանգ մնացած աղքատ մը, և կամ եթէ նաև աննշան ողորմութեամբ մ'ալ գիրենք մահացընեն, կը հրատարակեն զայն օրագրաց մէջ, հարկանելով փոքս առաջի իշրեակց:

Այս ճշմարիտ մարդասէրն, այս պահապան հրեշտակն, Վիկտորինէ իւր դժբախտութեան մէջ գտաւ իրեն հօրեղբօրորդին Պէբբօ, պատուաւոր և աղքատ նաւավար մը, որ յամօթ անզգամ ճէլթրուտի, պահանջած էր իւր խեղճ ազգականէն յանձնառու լինել բաժնելու մէջերնին իւր աղքատին խղիկը, անոր տալով իւր խշտակը, իսկ ինքը գետնի վրայ հանգչելու գոհ լինելով, իւր նաւակին ծակոտկէն ծածկուցին մէջ փաթթուելով: Բայց ճէլթրուտ՝ շահասիրութենէն կուրցած, կուրցած նաև

սատանայական ուրախութիւնէ մը՝ որով լեցուած էր՝ իւր զգուելի նպատակին հասած լինելով, հպարտացած հարուստ ժառանգութեամբ մը՝ զոր այնքան խարդախ հընարքներով կրցեր էր յափշտակել խեղճ Վիկտորինէի ձեռքէն, այն պարագաներուն մէջ այսպիսի բարոյական և մարդասէր մթնոթութիւններէ շատ հեռու կը գտնուէր։ — Ինքն իւր նպատակին հասեր էր և ուրիշ բան չէր ուզեր։

« Ոսկին ամէն բանի կարող է » . կ'ըսէ դամկին առածն . և ահա ինքն ոսկի ունէր, արդարութեամբ և կամ անիրաւութեամբ ձեռք բերուած՝ իրեն փոյթը չէր . և մարդիկ ոսկւոյն շողիւնը տեսնելով՝ կը գոցեն երկու աչքերնին միանգամայն, և եթէ ունենային՝ նաև չորս աչքերնին։ Մանաւանդ թէ ըսենք, աշխարհս այնպէս շահասէր է, որ կը նուստտանայ մինչև զլուս բանալու ամենէն աւելի ցածազգույն մը դիմաց, բաւական է որ վերջինս քիտնայ իւր սև խրղճմտանաց աղտեղութիւնները զոյգ մը ձեռնոցներով և մեծագին վերարկուի մը ներքև ծածկել։

Քանի մը վայրկենի մէջ Վիկտորինէի խեղճուկ կարասիներն անպաճոյճ փորրիկ սենեկէն՝ նաւակին մէջ փոխադրուեր էին, որք պիտի ուղղուէին նաւավարին խրղիկը։

— Հիմա երթանք մենք ալ, ըսաւ Պէրրօ Վիկտորինէի, այս խօսքերովս արթնցընե-

լով զի՛րը իր ցաւոց մէջ ընկղմած տեսակ մի ապշութենէն։ — Պոխադրութիւնն ըմբնցաւ, հիմա քեզի ուրիշ բան չի մնար՝ բայց եթէ չնորհակալ լինել այս բարեսիրտ կնկան՝ քեզի համար ըրած ողորմութեանն համար։

Այս ըսելով՝ ուսերուն վրայ ձգեց իւր վերնագգեստը, թնը Վիկտորինէին տուաւ, և սկսաւ դէպ 'ի սանդուղն երթալ։ Վիկտորինէ՛ երբ զինքը այն աստիճան մահացընող կնկան քովէն անցաւ, որ չլսուած անամօթութեամբ մը կեցեր իւր յաղթանակին վայելքը կը կատարէր, զգաց որ արիւնը գլուխը զարկաւ, և լացէն ու բարկութենէն գողգոջուն ձայնով մ'ըսաւ իրեն .

— Կը մեկնիմ ես, տիկին։ Դուն զիս յետին թշուառութեան մէջ ձգեցիր... մինակ, աղքատ, հիւանդոտ, առանց բնակարանի մը, էրիկս պատերազմի մէջ կորսնցուցած, պիտի ստիպուէի քու պատճառաւ ողորմութիւն մտաբալու հացի մը կտոր՝ անօթութիւնըս անցընելու համար, անկողնիկ մը՝ յոգնած անգամներս հանգչեցընելու համար, եթէ չունենայի բովս այս աղքատ և պատուաւոր նաւավարն, որ յօժարութեամբ սրտի կը շնորհէ ինձի իւր անկողինն և իւր օգնութիւնն... Բայց չէ, մի կարծեր թէ Սատուած անպատուհաս պիտի թողու այս քու գծիւային գործդ . ո՛չ... վատ գործ մը պիտի լինիր... Ինքը պիտի պատժէ զքեզ, գոռոզ կնիկ, որ նախատանօք արհամար-

հեցիր ուրիշին դժբախտութիւնը, որ ոտքի տակ աւիր թշուառ աղքատ մը՝ յափշտակելով ժառանգութիւն մը՝ որոյ իրաւունք ունէր: Եւ այն քու որդիդ, այն պոռնըկորդիդ, որոյ համար բռնադատեցիր զիս մուրալով կեանքս անցընելու, ո՛վ զիտէ երկար ժամանակ պիտի կարենայ ինձմէ գողցուած ժառանգութիւնը վայելել, և ես տէր մնալով ըստ օրինաց ինձի ինկած հարստութեան, պիտի կարենամ վրէժս առած լինել քու անզգամ և անգութ գործէդ:

Այս խօսքերս ըսելով՝ Պէքթոյի ձեռքէն բռնած՝ արագութեամբ սանդուղէն վար իջաւ, ատելութեան և արհամարհանաց վերջին հայեցուածք մ'արձակելով ճէլթրուտի վրայ, որ այնպիսի բուռն ցառոց իրաւացի կշտամբանաց փոխադարձ սկսաւ բերանաբաց անհեթեթ ծիծաղիլ:

Տղան՝ արժանաւոր որդի այնպիսի մօր մը, հազիւ թէ երկու ազգականներն մեկնեցան, սկսաւ ցատքել ցատքըռտել սենեկին մէջ, ըսելով.

— Մայրիկ, հիմա որ իրենց պատրուտած հնոտիներով գնացին կորսուեցան, մենք ալ տուն երթանք. քարողը լննցաւ:

ԳԼՈՒԽ ՎԵՅԵՐՈՐԴ

Ոչրիչ զոհ մ'ալ, և անունդիև արքաւ.
տանուշիկն:

Յամին 520, մայիսի ամենագեղեցիկ տօնական օր մի, արևն 'ի մուտս խոնարհելու ատեն, վատուժկեկ երեխայ մը՝ շքեղ հագուած և օրիորդ աղախնոյ մի ձեռքէն բռնած, կ'երթային Վենետիոյ վաճառափողոցէն (Le Mercerie) դէպ 'ի Ս. Մարկոսի հրապարակը: Բազմութեան կրթեկին աւանաշխոյժ և յաճախեալ խոնեալ ժամն էր: Այս բազմութեան մէջ՝ ըստ սովորութեան՝ վեր վար երթեկեկելու կը գնային նաև տըղայք և աղախնայք. վերջիններս իրենց տեղանց որդիները շրջագայութեան բերելով: Վերոյիշեալ երեխան՝ ճէլթրուտ Սկրէմինի որդին՝ Սնտոնիկն էր. որ անկասկած կերպով իւր մօրը հետ՝ Վիկտորինէի մօրեղբոր հարուստ ժառանգութիւնը կը վայելէր:

Ինչպէս այն հասակին ամէն տղայք՝ ինքն ալ աղախնոյն ձեռքը թողուցած՝ իւր հասակակից տղայոց հետ կը խաղար. մինչդեռ իւր օրիորդ առաջնորդն ժպտելով շրթունքները կը սեղմէր՝ գեղեցիկ պատանւոյ մը քաղցրիկ խօսքերէն ազդեալ, որ սպըրկիկ հագուած՝ նորա ընկերակցեր էր ամբողջ

ճամբան: Սակայն եթէ Աննիկ (այս էր ազախնոյն անունն) իւր նոր հոմանոյն խօսքերէն աւելի ուշ ղնէր (ինչպէս իւր պարտքը կը պահանջէր) իրեն յանձնուած տղուն վրայ, պիտի անդրադառնար՝ որ տղան շատ անգամ քողաւորեալ կնոջ մի զննողութեան նիւթ եղաւ, որ չբեղ կերպով սե հագուած, երկայն և խիտ քող մի կրէր իւր բովանդակ դիմաց վրայ, ուստի և անհնարին էր առաջին նայուածքով ճանչել նորա օրիորդ կամ պառաւ լինելն:

Աննիկ՝ քովէն անբաժան ունենայով իւր զարգարուն սիրականը և իւր առջևը ձգած գտղան՝ քայլերը գէպ 'ի Փորը Հրապարակն (La Piazzetta) ուղղեց: Քողաւորեալ կինն իրեն կը հետեւէր չափաւոր հեռաւորութեամբ, և նորա ստէպ ստէպ գլուխը այն կողմը դարձնելէն՝ ուր կ'երթար փոքրիկ ընկերութիւնն, կը հասկըցուէր որ նորա փափաքն էր աչքէ չկորսնցրնել զայն: Տղան սկսաւ ուրիշ մանկանց հետ խաղալ, և Փորը Հրապարակին մէջ վեր վար կը վազվազուտէր, և երբեմն երբեմն ծիծաղելով ազախնոյն զգետններուն կը պլլուէր, երբ զինքը բռնել ուզող տղեկներու ձեռքէն փախչիլ կը ջանար՝ Աննայի չորս զին պտոյտներ ընելով:

Վերջապէս Աննայի սիրական պատանին կամ այն է որ յոգնեցաւ ոտքի վրայ կենալէ, առանց իւր երկայն խօսակցութենէն արդիւնք մի ստանալու, կամ այն է որ իւր

նպատակին հասաւ, գորովայից նայուածքով և փափուկ կերպով իւր գեղանոյն ձեռքը սեղմելով՝ հեռացաւ իրմէն՝ ճիշդ այն վայրկեանին՝ երբ զաղախինն իւր սիրաշարժ մտածմունքներէն սթափեցուց սուր ճիշ մի, այն տղայոց խմբիկէն ուղղեալ, որոց հետ իւր փոքրիկ տէրն կը զուարճանար:

Մէկէն դիմեց հոն, և գտաւ Անտոնիկը (այս գողտրիկ վերջաւորութեամբ կը կանչէին ճէլթրուտի որդին) ողբուլացի մէջ, թաչկինակը երեսին վրայ բռնած, որ քանի մ'արեան կաթիլներէ բժաւորեալ էր. և նորա օգնութեան հասեր էր այն քողաւորեալ կնիկն, զոր քիչ առաջ նկարագրեցինք:

— Բան չկայ, գիտնաս, բարի աղջիկ, ըսաւ աղախնոյն այն կինն. տղան վազվազուտելով սահեցաւ, և երեսը սալայատակին զարկաւ: Քիչ մ'արիւն կը վազէ քթէն, այն ալ քիչ ատենէն կը դադրի:

— Տեսնեմ, Անտոնիկ, ըսաւ խնամք ցուցընելով աղախինն, մէկդի առնելով թաչկինակը տղուն զէմբէն, որ ղեռ իւր ճիշն ունացը շարունակելու հետ էր:

— Բան չկայ, բան չկայ, գիտնաս, հանդարտէ: Երթանք դեղավաճառի մը մօտ և լուալով ամենայն ինչ շուտով կ'անցընեմ:

— Ես ալ ճիշդ նոյն բանն ըսի, ըսաւ անձանօթ կնիկն, որ այն միջոցին մէջ յարմար ժամանակ գտեր էր տղուն ձեռքէն բռնելու, և աւելցուց.

— Փոխանակ դեղանոց մ'երթալու, ինչ

պէս կ'ըսես, լաւ է որ յօտ եղող կարկանդակներ վաճառողին երթանք: Հոն փափաքածնիս կը գտնենք, և ես ալ իրեն քաբարներ կը գնեմ: Խեղճ տղայ... վեհա ըրիր քեզի, հա: Այս օրհնեալ տղաքներն ամէնքն ալ այսպէս են: — Ի՞նչ անուն ունի, հարցուց յետոյ քովը կեցող աղախնոյն:

— Անտոնիկ, տիկին:

— Անուն իմացայ, մականունը կը հարցընէի:

— Սկրէմին: Հարուստ որբեվարի տիկնոջ մի որդին է, որ իւր հանգուցեալ հօրեղբոր ստացուածոց ժառանգ եղաւ դեռ քանի մ'ամիս հազիւ կայ:

Քողաւորեալ կնիկն այն անուան վրայ ցնցուեցաւ. բայց այս բանիս ուշ չգրաւ օրիորդ աղախինն, որ լալկան տղուն արցունքները սրբելու զբաղեր էր:

— Քանի տարեկան է այս տղան, հարցուց անծանօթ կինն:

— Դեռ եօթը տարին ընցուցած չէ:

— Իսկ դուն երկա՞ր ատեն է որ այն տիկնոջ ծառայութեան մէջ ես:

— Գրեթէ ամիս մ'է:

— Վենետիկեցի ես:

— Չէ, տիկին. վենետիկոյ չրջականերէն:

Այս պատասխաններուս վրայ անծանօթին դէմքն յայտնի ուրախութեան նշաններ երևցուց. և յետոյ շարունակեց.

— Շատ ատենէ ՚ի վեր է որ վենետիկ հաստատուած ես:

— Չէ, տիկին. հազիւ թէ երկու ամիս կ'ընէ: Առաջ Տրէվիզի մէջ պարոնի մը քով կը ծառայէի. յետոյ հոս եկայ, և գրեթէ ամիս մը օտարական ընտանեաց քով կեցայ. որոց մեկնելէն վերջը՝ այս տղուն մօրը ծառայութեան մէջ մտայ: Շատ կը ցաւիմ տղուն հանդիսած այս զժբախտութեանս վերայ, աւելցուց. և դէպ ՚ի տղան դառնալով հարցուց. Դեռ ցաւ կը զգաս, Անտոնիկ:

— Չէ, պատասխանեց տղան. այլ բարներուն հոտը կ'առնում, որ ինծի շատ ախորժելի են:

— Երթանք ուրեմն շուտով գնենք, պատասխանեց անծանօթն, տղան դէպ ՚ի խանութ մը տանելով, ուր կը գտնուէին առատութեամբ տեսակ տեսակ կարկանդակներ և ուրիշ ազնիւ շաքարեղէններ՝ բերնի փերփուրը վաղցընելու չափ:

Հոն հասնելով տիկինն աղաչեց խանութպանին աւազանիկ մը շնորհէ և ջուր, տղուն երեսը լուալու համար. և մինչդեռ աղախներն այս ծառայութեան կը զբաղէր, տիկինն ապսպրեց շատ մի կարկանդակներ, զորս խանութպանն փութաց նորա առջև սեղանատախտին վրայ բերել:

Տղան իւր հասակակցաց նման որկրամուլ հազիւ թէ աղախինն նորա երես լուալը ընցուց, դիմեց փութով սեղանատախտին առջև. և առանց կանխաւ տիկնոջ հաւանութեան՝ սկսաւ ետեւէ ետեւ բերած քաբարներէն ուտել:

Աննիկ յանդիմանեց զինքն այս պակասութեանս համար. մինչդեռ անձանօթն, որ միշտ քողաւորեալ մնաց, ըստ.

— Թո՛ղ որ ուտէ, խեղճ պղտիկը. տղաք շատ սիրելի են ինձի: Գուն ալ քանի մ'անուշեղէն հրամմէ. ես բնաւ չեմ ուտեր: Օրիորդն յարգանօք մէկ կամ երկու քաքար առաւ, մինչդեռ տղան տախտակին վրայ մնացածները լմնցընելու հետ էր: Տիկինն վճարքն հատուցանելով՝ ելաւ խանութէն, միշտ տղուն ձեռքէն բռնելով. իրեն կը հետեւէր աղախինն:

— Դէպ ո՛ր պիտի երթար, հարցուց նա վերջնոյս:

— Վաճառափողոցէն դէպ 'ի Ռիալթոյ, պատասխանեց աղախինն:

— Ճիշդ իմ ճամբաս է. թէ որ ձեզի անհաճոյ չէ՛ կրնամ ընկերել ձեզ:

— Շատ սիրով, ըսաւ օրիորդն:

Եւ երեքը միասին վերոյիջեալ ճամբէն ըսկըսան երթալ: Գիշերն արդէն վրայ հասեր էր, և փողոցաց մէջ խուռն երթեկեկք կը յաճախէին: Սուրբ Մարկոսի հրապարակէն դէպ 'ի Վաճառափողոցը մտնելու ժամանակ, երկու կանանց և տղուն գնացած ճամբան խափանեց¹ բազմութիւն մ'ուրախ զուարթ երիտասարդաց, որոց կ'առաջնորդէր խումբ մի նուագածուաց՝ քանի մի ե-

1. Նշանաւոր են իրենց անձկութեամբ Վէնետիկ փողոցներն:

րաժշտական գործիներով: Այս բազմութեանէն պատճառեալ խառնակութիւնն քանի մը քայլափոխ հեռաւորութիւն ձգեց ընդ մէջ օրիորդ աղախնոյն և անձանօթ կնկան, որ միշտ տղուն ձեռքէն բռնած կը բալէր:

Աննիկ ջանաց շտապել քայլերը՝ անոնց հասնելու համար, բայց 'ի զուր: Բազմութիւնն քանի զնաց խռնեցաւ, և զինքը չափ մը միջոցաւ հեռու բռնեց իւր ընկերակիցներէն, և այս չափս՝ խառնակութեան պատճառաւ միշտ աճելու հետ էր: Բայց աղախինն կը մտածէր որ այն կինն և տղան խառնիճաղանձէն ազատ տեղ մը կենալով իրեն կը սպասէին:

Ընդհակառակն անձանօթն իւր ընթացքը կ'երազէր որչափ կարող էր, և հազիւ թէ ներքնափողոցի մը ծայրը հասաւ, հոն մտաւ տղուն հետ մէկտեղ, և աներեւոյթ եղաւ աղախնոյն աչքէն:

Աղախինն այն ինչ կրցաւ բազմութենէն ազատիլ՝ գիմեց այն փողոցը՝ ուր մտեր էին տիկինն և տղան, վստահ զիրենք հոն գտնուելու. բայց 'ի զուր: Գիմեց դէպ 'ի Ռիալթոյ, հոն հանդիպեցաւ նորէն վերոյիջեալ բազմութեան. մտաւ անոնց մէջ՝ բարձր ձայնով հարցընելով թէ արդեօք տեսեր էին տիկին մի՞ տղու մը հետ. բայց զուր տեղ չունչ հատցուց: Նոյն հարցմունքն ամէն մէկ հանդիպած մարդուն կը կրկնէր. բայց ուրիշ պատասխան չէր ընդուներ, եթէ ոչ կամ ծաղրածու կատակ մի և կամ որ և է ան.

պարկեշտ բացատրութիւն: Տղան և նորա առաջնորդն այլ ևս անհնար էր գտնել:

Այն քողաորեայ տիկինն, անշուշտ գուշակեցին մեր ընթերցողք, մեզի ծանօթ Սիլվեստրա պառաւն էր, Վլասի տալն: Ինքն հազիւ տղուն հետ մինակ մնաց և ազատ ազանէն, երազեց իւր քայլերը, իւր հետ քաչկուտելով Անտոնիկը, որ բոլորովին ըզբաղեր էր գրպանին մէջ ժողոված առատ անուշ խմորեղէններն ուտելու: Այս կերպով յետ զանազան նրբուղիներէ անցնելով՝ մտաւ պառաւն ուղւոյ մի մէջ, որ կը հանէր քաղաքին երկրորդական ծովափանց միոյն վրայ:

Ծովափունքը պատրաստ կեցեր էր կոշտ մը՝ իւր դիմակաւոր նաւավարով: Այս վերջինս հազիւ տեսաւ զՍիլվեստրա տղուն հետ մէկտեղ, չուտ մ'արագաբար ցամաք ցատքեց, գրկեց զտղան և մտուց ֆելչէն¹ ներքև:

Տղուն հետ ներս մտաւ նաև պառաւն, որ գրպանէն թաշկինակ մի հանելով կապեց անով տղուն բերանը որպէս զի չաղաղակէ մի և նոյն ժամանակ չնչել աուաւ տղուն փոքրիկ շիշի մէջ պարունակուած հեղանիւթ մի, զոր միշտ իւր պարանոցէն կախուած կը կրէր:

Նաւավարն՝ թին ձեռքը՝ նուակին ղեկի կողմն անցաւ, և կոշտալոյն արագաբար ներս

1. Նաւակին փոքրիկ սենեակն:

մտաւ այն բաւզաձև ջրանցից մէջ, որք կը շրջապատեն Վենետիկի փողոցները: Այս բանս այնքան ճարտարութեամբ, այնքան երազութեամբ ՚ի գործ դրուեցաւ, որ ոչ ոք այն յափշտակութիւնն անդրադարձաւ: Տղան շիշին միջի հեղանիւթը հոտոտելէն վերջը՝ խոր թմրութեան մէջ ինկաւ: — Ժամ մը վերջը խեղճը տձև կմախք մի դարձեր էր Վլասի խոհանոցին մէջ:

Վիկտորինէի զժբախտ զուշակութիւնն կատարուեր էր:

Այս գիպուածիս յաջորդ առաւօտը՝ իրենց պաշտօնական ծածուկ սենեկին մէջ, որ ՚ի Պալատան Դքսին, բաշուեր էին Մէսսէր Փիէթրօ Տիէտոյ՝ գլուխ Եղեռնադատ Քառասնից ատենին և նորա բարտուղարն, Վերջինս զբաղեր էր կարգի դնելու քանի մի ձեռագիր գրուածներ, որք կը վերաբերէին զանազան դատերու, որ այն առաւօտ տեղի պիտի ունենային. իսկ առաջինն թրղթոց ծրարի մը լուսանցից մէջ նշանակուած քանի մի ծանօթութիւնները կարդալու հետ էր, որոց բով ինքն ալ երբեմն երբեմն տարբեր թանարով յաւելուածներ կ'ընէր:

— Մէսսէր Ճիաքօմօ — հարցուց զլիսաւորն՝ յետ աչքէ անցընելու ձեռագրի մը խիտ և մանրագիր երեսներն — քանի մ'որ առաջ քեզի յանձնարարած գործոյս վրայօք տեղեկութիւններ ստացա՞ր, որ էր ուշադրութիւն գնել քաղաքիս տղայոց և հասա-

կաւորաց միակերպ անյայտանալուն նկատմամբ, և որոյ վրայօք անցեալ օրուան քեզի կարգացուցած տեղեկագիրս կը խօսէր, զոր ուղարկեր էր ինձ Փողոստայ պաշտօնեայն զեռն անցեալ շաբաթ:

— Սմենեին բան չեմ կրնար ըսել, Մէսսէր Փիէթրօ. այսչափ միայն գիտեմ ես ալ, որ այսպիսի անյայտացմունք շատ ստէպ կը կրկնուին, որոյ վրայ պէտք է մենք խորին ուշադրութիւններ գարծընենք:

— Սմենեին բան չյայտնուեցաւ Սան Սիմէօնի՝ կայէնացոց նաւավարին որդւոյն անյայտանալուն վրայօք:

— Դեռ ոչինչ:

— Քանի որ խնդիրն անպիտան, գատարկապօրտ և քաղբին պատուոյն վնաս հասցընող մարդկանց անյայտացման վրայ էր, շատ հոգ չէի ըներ: Շահ մ'էր որ այնու կընէինք՝ զանոնք բանտերու մէջ պահելէն խալըսելով, և միանգամայն անոնց վրայ հսկելու համար ընելիք ծախքերնէս. բայց հիմա որ այս անյայտացմունք կը շատնան, և մանաւանդ տղայոց անընդհատ կորսուելուն վրայօք գանգատ կը լինի, ես ալ համոզուած եմ որ անհոգանալու գործ չէ, և կ'ուզեմ որ այս գաղտնիքս պարզուի հասկըցուի:

— Եթէ կը հրամայէ Ձեր վսեմութիւնն՝ ամենախիստ պատուէրներ տանք, և այնպէս ընենք որ մեր պաշտօնեայք՝ ամենէն աւելի կասկածաւորաց վրայ աչք ունենան: Խորհրդոյ Ատենին լրտեսք, որոց առատ

ձեռնածիր խոստանալու է՝ շատ պիտի չուշանան մեր ձեռքն յանձնելու այսպիսի սարսափելի եղևնագործները:

— Ինչ կարգադրութիւններ կարեւորագոյն կը համարիս 'ի գործ դնել յանցաւորները ձեռք բերելու համար:

— Նախ և առաջ նաւահանգստէն մեկնող նաւերը հսկողութեան ներքև ձգել: Սոյն տղաք կրնան յախշտակուած լինել զգուսելի շահասիրէ մը, զանոնք արևելքի հեռաւոր ծովեղբերքները զրկելու և հոն իբրև գերիներ ծախելու նպատակաւ:

Գլխաւորն քանի մի թուղթ դարձուց. ապա կանգ առաւ թղթի մը վրայ, և յետ կարգաւու զայն՝ ըսաւ.

— Այդ բանդ 'ի գործ դրուեցաւ, բայց ամենեին արդիւնք չունեցաւ: — Եւ գրեց լուսանցից վրայ յատուկ թանաքով մը. կրկնապատկեց հսկողաքիւն: Յետոյ շարունակեց:

— Եղած բողոքներէն հետևեցընելով այսպիսի անյայտացմունք շատ ամիսներէ 'ի վեր 'ի գործ կը դրուին. հետևաբար յափրշտակուողաց թիւն ստոյգ կերպով չէ կարելի գիտցուիլ: Արդ՝ անհնարին պիտի լինի որ Ս. Մարկոսի աշալուրջ հասարակապետութեան՝ երկար ատեն իբրև գաղտնիք մը մնան այս եղելութիւնք: Հարկ է խնդիրը լուսաւորուի. զոր ոչ միայն բողոքարկուաց իրաւունքն կը պահանջեն, այլ նաև մեր արդարութեան պատիւն, որ ոչ անիրաւ տեղ

պիտի նսեմանայ օտար պետութեանց առջև, որք մինչև հիմա համոզեալ են գլանցաւորս պատժելու համար մեր ունեցած պատրաստ և անխուսափելի միջոցներուն նկատմամբ: Ուստի այս վրէժխնդրութեան գործս սկսելու համար, որուն այսօր ձեռք կը դարնեմ, պատուէր տուր, Մէսսէր ձիաքօմօ, որ կրկնապատիկ խտութեամբ հըսկողութիւն լինի կասկածաւորաց վրայ, նոյն պէս նաև մեր նաւահանգստէն մեկնող նաւերուն վրայ, ինչպէս իրաւամբք զուրյեցիկ քիչ առաջ: Յետոյ յանձնէ պաշտօնէից անմիջապէս բռնելու այս թղթոյս լուսանցրին մէջ նշանակուած անձինքը, որոց քննութեանէն ջանանք այս դժուարին կնճողոյն հանգոյցը քակել:

Մինչդեռ գրագիրն Մէսսէր Տիէտոյի պատուէրները կատարելու կը պատրաստուէր, ներկայացաւ պաշտօնեայ մը, և իմաց տուաւ զլսաւորին՝ որ տիկին մի նորա հետ տեսակցիլ կը խնդրէր:

— Եթէ ուզածն կարեւոր խնդիր մ'է՛ թող գայ ներս, ապա թէ ոչ՝ մեկնի:

— Վսեմափայլ տէր, պատասխանեց ներկայայտողն, տիկինն ինձի պատմեց որ յափըշտակուած տղու մի վրայօք էր խնդիրն:

— Դեռ ուրիշ մ'ալ, ըսաւ Մէսսէր Փիէթրոյ. ո՛հ, ա՛լ չափն անցաւ. ըսի որ գայ:

Նոր եկողն՝ նախնաբար մեզ ծանօթ ձէլթրուտ Սկրէմին տիկինն էր. որ պատուաւիրաբար ընդունելութիւն գտնելով փա-

ռասնից Ատենին նախագահէն, բողորովին այլայլած և լալազին՝ մանրամասն պատմեց զլսաւորին իւր որդւոյն անյայտացումն, աւելցընելով նաև թէ հաստատուն պատճառներու վրայ հիմնուած կասկածով կրնար նաև տղան յափըշտակողին անունն յայտնել:

Մէսսէր Տիէտոյ ուշադրութեամբ մտիկ ըրաւ ձէլթրուտի պատմածներուն: Իւր գըրագրին հրամայեց կարեւոր տեղեկութիւնները նշանակելու, միանգամայն գրել տալով ինչ որ դատախազն խօսեր էր. յետոյ դառնալով առ կինն, ըսաւ.

— Տիկին, ամբաստանելու մէջ շատ ըզգուշաւոր պէտք է լինել. վասն զի արդարութեան ատեանն, մանաւանդ այս տեսակ դիպաց մէջ, չուտով վճիռ չի տար, և ոչ ալ բաւական կը համարի ընդհանուր տարտամ կասկածները, այնպիսի գործ մը կատարելու համար՝ որ իրեն ոչ նուազ անարգութիւն հասցընէ ապագային մէջ. այսինքն է՝ վճռել անձի մը կալանաւորութիւնն, որոյ նկատմամբ պարզապէս կասկածներ միայն տեղի ունին: Ուստի ամենայն կանոնաւորութեամբ և հանդարտութեամբ գործենք:

Այս ըսելով քաջեց սենեկին փոքրիկ գանգակը. և հրամայեց եկող պաշտօնէին, որ ձէլթրուտ տիկնոջ աղախինն անմիջապէս 'ի Պալատն կոչուի:

Եւ յիրաւի քիչ ատենէն հասաւ Աննիկ, և ներկայացաւ Մէսսէր Տիէտոյի դատարանին մէջ: Քառասնից Ատենին նախագահին

հրամանին համեմատ՝ պատմեց Աննիկ ինչ որ հանդիպած էր, մի և նոյնը կրկնելով ինչ որ քիչ առաջ ձէլթրուտ հաղորդեր էր: Երբ հարցունեցաւ թէ կրնա՞ր արդեօք քանի մը նշաններ տալ թէ ինչ տեսակ կին էր տղուն ձեռքէն բռնողն, որ հետեւաբար նաև յափշտակող համարուած էր տղուն, պատասխանեց.

— Գերափառ տէր, չեմ կրնար ըսել թէ արդեօք օրիորդ էր նա թէ պառուս, վասն զի երեսը ծածկող քօղն շատ խիտ էր և հնար չէր որոշել զինքն աչքով: Այսչափ միայն կրնամ ըսել որ ամբողջ սև հագուեր էր, և չափաւոր բարձրութիւն ունէր, և իրեն ձայնն աւելի միջահասակ կնկան ձայն էր քան թէ պառուս:

— Արի ծանօթութիւններ չե՞ս գիտեր այս նկատմամբ:

— Այ, տէր:

— Գնա, ըսաւ. ձեռքովը նշան տալով մեկնելուն:

Այն ինչ Աննիկ դուրս ելաւ, Քառասնից նախագահն շուտով կանչել տուաւ այն քաբարածախն՝ որոյ քով գնացեր էին երկու կանայք և տղան: Երբ հարցունեցաւ, ինքն ալ ամենաճիշդ նոյն բաներն ըսաւ անձանօթ կնոջ նկատմամբ, որ իրմէն քաբարները գներ և գինը վճարեր էր, ինչ որ քիչ առաջ պատմեր էր Աննիկ: Նաև ինքն կնոջ երեսը ծածկող խիտ քօղին պատճառաւ՝ չէր կրցած իմանալ նորա ինչ ասարիքի լինելն:

Քաբարավաճառն արձակելէ վերջը, Մէսսեր Տիէտոյ ձէլթրուտի դառնալով ըսաւ.

— Հիմա ուրեմն, տիկին, կրնաք աղատ կերպով ձեր կասկածները ծանուցանել, յայտնելով միանգամայն զանոնք հաւատալի գործող պատճառները:

Ձէլթրուտ խեղճ Վիկտորինէի դէմ սնուցած ատելութեամբ լեցուած և կուրացած, առանց նախ մտածելու թէ կարող էր նա արդեօք այն յափշտակութիւնը կատարել, և թէ իր ամբաստանութիւնն ինչպիսի սարսափելի հետեւանքներ յառաջ պիտի բերէր այն թշուառ արարածին նկատմամբ, պատասխան տուաւ Քառասնից նախագահին, որ ինքն ոչ եթէ միայն կասկածներ ունէր, այլ նաև ապահով էր որ այն անձանօթ կինն ոչ այլ որ կրնար լինել, բայց եթէ Վիկտորինէ Տօլֆին, որ այն եղեռնագործութիւնը միայն վրէժխնդրութեան նպատակաւ կատարեր էր:

— Բայց ամբաստանելը միայն բաւական չէ, պատասխանեց պաշտօնակալն. պէտք են աւելի պայծառ և յայտնի նշաններ, որպէս զի կարենամ հաւանիլ թէ իրացընէ որդւոյդ յափշտակողն՝ այդ Վիկտորինէ Տօլֆին անուանուածն լինի: Հարկ է ուրեմն որ ինծի աւելի յայտնի ապացոյցներ տաք: Խօքնդիրն յափշտակութեան և մանկասպանութեան եղեռնագործութեանց վրայ է, որոց համար ամենասարսափելի և վերջին պատուհաս սահմանուած է: Աւստի մտածե-

ցէք, տիկին, և այնպէս պատասխան տուէք:
 — Կ'ըսեմ գարձեալ, Տէր, որ առանց
 հաւանական պատճառի այսպիսի եղերան
 գործող չեմ՝ ամբաստաներ զՏօլֆին. և ձե-
 զի տալիք ամենէն աւելի պայծառ ապացոյ-
 ցըս այս է՝ որ ինքն կը համարի ըստ իրեն
 տեսութեան, որ իմ որդիս, Տօլֆինի մե-
 ռած մօրեղբօրէն ընդհանուր ժառանգ սահ-
 մանուած իւր ամէն ստացուածոց, իբրև
 թէ զինքը զրկած լինի ժառանգութենէ մը՝
 որ իրեն կը պատկա էր. և որովհետև կտա-
 կին մէջ պայման գրուած է որ երբ ժառանգ
 սահմանուածն մեռնի, ամբողջ ժառանգու-
 թիւնն պիտի անցնի Տօլֆինի ձեռքը, ուստի
 իբրև անտարակոյս հետեանք կ'ելլէ որ նա
 յափշտակած և կամ յափշտակել տուած
 պիտի լինի որդիս, զինքը սպաննելու և իւր
 այնքան փափաքած ժառանգութիւնը ձեռք
 բերելու համար. որ այժմ ըստ իրաւանց կը-
 տակին իրեն կը պատկանի:

Պաշտօնէին ճակատն կնճռեցաւ այս խօս-
 քերուս վրայ: Յետոյ միաքն ինկաւ նաև ի-
 րաւաբանական առածն. փնտռէ եղերան մի
 հեղինակն՝ այն ակնիկ վրայ, որուն շահ մի
 կայ յանցանքէն. ուստի մինչդեռ քանի մի
 ծանօթութիւններ կը նշանակէր թղթի մը
 վրայ, կը հաւանէր մտքով որ ձէլթրուտի
 ամբաստանութիւնն անհիմն չէր: Սակայն
 հարցուց գարձեալ թէ արդեօք իւր ըսածնե-
 րն աւելի ևս հաւաստելու համար ուրիշ
 բան ունէր ըսելիք:

Այն ատեն ձէլթրուտ պատմեց Քառաս-
 նից նախագահին Վիկտորինէի այն անըզ-
 գոյչ խօսքերն, զորս ըսաւ նա ձէլթրուտի
 իւր սրտին ցառոց դառնութեան վայրկենին,
 այն առաւօտը՝ երբ անզգամ ամբաստանողն
 զինքը տնէն վանտեց, այսինքն թէ նորա որ-
 դին պիտի չկարենար երկայն ատեն վայե-
 լել ժառանգութիւնը, որով և ինքը պիտի
 կարենար այնու իւր վրէժխնդրութիւնը կա-
 տարած համարուիլ: Բայց չըսաւ խորաման-
 կըն եթէ ինչ պատճառաւ արտաբերից թը-
 շուածն Վիկտորինէ այն անզգոյչ սպառնա-
 լիքներն. այլ աւելցուց միայն, որ իբրև վը-
 կայ այս պատմածներուն կար միայն տէր
 Ագապիտոս, Գատարանին պաշտօնեայն,
 որ կրնար պէտք եղած ատեն իւր խօսքե-
 րուն ճշմարտութեան վկայ լինել:

Նենգաւոր դատախազին ամբաստանու-
 թեան նաև այս վերջին մասը լսելով՝ ո՛վ որ
 ալ լինէր՝ անտարակոյս պիտի համոզուէր
 թէ բաց 'ի Վիկտորինեայ' ուրիշ ոչ որ այն-
 պիսի եղեռնագործութիւն մի կատարած
 կրնար լինել: Ուստի և Մէսսէր Տիէտոյ,
 տեսնելով որ իրաւցընէ եղած չարագործու-
 թիւնն միայն ամբաստանելոյն օգուտ կրնար
 բերել, տէր լինելու այն ժառանգութեան
 զոր ինքն կը կարծէր թէ օրինաւորապէս կը
 պատկանի ամբաստանողին յափշտակուած
 տղուն, արձակեց զձէլթրուտ խոստանալով
 որ չուտ և սարսափելի հատուցումն արդա-
 րութեան պիտի կատարուի:

Անգգամն ճէլթրուտ չկրցաւ բռնել ինքզինքն յայտնապէս բարբարոսական ուրախութեան նշան ցոյց տալով՝ նախագահին վերջին արտասանած խօսքերուն համար. և երջանիկ կը համարէր ինքզինքն, տեսնելով որ իւր բոլոր մտածմունքներն լի յաջողութեամբ գլուխ կ'ենլէին:

Իւր գրագրին հետ միայն մնալով, Մէսսէր Տիէտոյ եղած գործոյն դատաստանական օրինակագիրն յօրինել տուաւ, յորում պարունակեալ էին համառօտիւ դատախազին և վկայից գրուցածներն. դուրս հանելով թուղթ մը, որոյ վրայ դրոշմուած կար Ս. Մարկոսի Առիւծն, ոտորագրեալ Գաղտնի Պաշտօնադատ Սրբաբնեռնաբնակ Եղիշեալառ Ատենիկ Գառաւակից, գրեց վրան քանի մի տող, աւելցնելով նաև իւր ստորագրութիւնն և կնիքն:

Քաշեց զանգակը, և ներկայացող պաշտօնէին յանձնեց այն թուղթը, որպէս զի Տէրութեան Խորհրդարանին հասցընէ:

Այն թուղթն էր հրամանագիր կալանաւորութեան Տօլֆին Վիկտորինէի, ամբաստանեալ իբր եղեռնագործ մանկասպան:

ԳԼՈՒԽ ԵՌԹՆԵՐՈՐԴ

Ամենադառն Հեգնոշքիշն:

Սակ Պառնապոյ թաղին մէջ, և յատկապէս Քաւրիէրոյ տէր Սիւռէրիկի կոչուած հըրապարակին մօտերը, ասն մի գետնայարկին վրայ գտնուած խեղճուկ սենեկի մը մէջ, նախընթաց գլխոյն մէջ պատմեալ դէպքերուն հանգիպած իրիկունը, մէկտեղ նստեր էին խեղճ Վիկտորինէ և նորա Պէթթօ հօրեղբորորդին: Վերջինս երկնցած էր մարմնով արկեղ մը վրայ, որ իրեն չըսեմ անկողնի, այլ խշտեկի տեղ կը ծառայէր. իսկ Վիկտորինէ զբաղած էր կարկըտելու իւր ազգականին հին վերնազգեստը, որոյ բազմաթիւ ծակերն կ'իմացընէին թէ որչափ երկայն տարիներ ծառայեր էր պահպանելու խեղճ նաւավարը ձմեռուան ցրտէն:

Ժամը տասնումէկը զարկաւ, և Վիկտորինէ յօգնածութիւն զգալով՝ առաւ ճրագը, որ արդէն մօտ էր մարելու մնողեան պակասութեան պատճառաւ, և իւր ազգականին բարի գիշեր մաղթելով՝ մերձակայ սենեակը քաշուեցաւ:

Քիչ վայրկենէ ետքը այն տանը մէջ խորին լռութիւն մի տիրեց, որ միայն կ'ամբօխէր Պէթթօյի խորդալու ձայնէն. որ թէպէտ և այն կարծր անկողնին վրայ պառկած էր,

բայց ամբողջ օրը աշխատած լինելով՝ այնքան անուշ կը քնանար, որ կրնար նախանձ չարթել այնպիսիներու, որք կակուզ անկողնոց մէջ փափուկ վարագոյրներու ներքեւ չեն կրնար ամբողջ գիշերը աչքերնին գոցել. վասն զի գուցէ խիղճ մը կը խայթէ իրենց սեւ խղճմտանքը, և չի թողուր վայելելու իրենց այն բարիքը, զոր բնութիւնն առատապէս կը շնորհէ խեղճ ուսմիլին, իբրև օգնութիւն նորա օր ըստ օրէ աշխատանաց և քաշած վշտակութեանց:

Հատուցման օրէնք մ'է այս, զոր Սմեռակարողն իւր գաղտնի նախատեսութեամբ սահմանած է իբրև մխիթարութիւն մարդկութեան տառապեալ մասին:

Կէս գիշերուան մօտ էր, երբ Պէբբօ, որ այնպէս անուշ բուն կը քաշէր, արթննցաւ յանկարծակի իւր տանը դրան վրայ՝ ի գործ գրուած ետեւէ ետև շատ մը հարուածնեուն բաղխիւնէն:

— Ո՞վ է, հարցուց նա, մէկզի նետելով ոտքին տակ ինկած ծածկոցը, և նստելով:

— Ես եմ, Պէբբօ, պատասխանեց ձայն մի, որ ելքարականացուց թմրած նաւավարը. որ գրեթէ վախցած ոտք ելաւ, և աչքերը շփելով՝ պատրոյգ մի վառեց, ինքն իրեն ըսելով. « Եթէ ապահով չըլլայի որ ջրէն զատ ուրիշ բան չեմ խմած, պիտի ըսէի որ գինովցեր եմ, այնքան այս ձայնս կը նրմանի իրեն... »:

Բայց դրան անդադար հարուածներն ըզ-

նաւավարն իւր խորհրդածութիւններէն շեղեցին, որ ձեռքը ճրագը բռնած՝ զգուշութեամբ մէկզի քաշեց դրա՝ նիզը և դրան միայն կէսը բացաւ:

— Ի՞նչ, կ'ուզէիր որ դրանց առջևը գիշերապահ գինուորի պէս հսկեմ, ըսաւ, առջևն ելլելով գինուորական դիմօք մարդ մի. վերէն վար ծածկուած լայն վերարկուաւ մի, որոյ ներքև կը նշմարուէր գինուորական տարազն:

Իրաւցնէ հրաշք մ'եղաւ որ Պէբբօ այդ մարդը տեսած ատեն ճրագը ձեռքէն չթողուց: Ետ ետ քաշուեցաւ նա՝ անթարթ աչքով նայելով եկաւորին գէմքը. որ չըջագետք վար առնելով մտաւ սենեկին մէջ և դուռը կրկին գոցեց:

— Պէբբօ, ըսաւ յետոյ՝ ծիծաղելով այն անձն, ալ զիս չեն ճանչեր:

— Այս ձայնն... այդ գէմքն... կարծեմ... ապշութեամբ թոթովեց նաւավարն:

— Բայց լաւ մը նայէ ինձի. Տէր Աստուած: Կարելի է որ չորս տարուան մէջ այնչափ փոխուած լինիմ որ դուն զիս ճանչել չկարենաս:

— Հօրեղբօրորդուոյս Գէորգին ոգին... գոչեց Պէբբօ:

— Չէ ոգին, չէ. միս ու ոսկր՝ ես հօրեղբօրորդիդ Գէորգ Տօլֆինն եմ:

Այս խօսքերս լսելով Պէբբօ սեղանին վրայ դրաւ ճրագը, ցատկեց իւր ազգականին վիզը, և իւր սև այտերուն վրայ փայլեցան քանի մը սիրոյ արցունքներ: 5*

Իրաւընէ, նոր եկաւորն էր Գէորգ Տօլֆին, Վիկտորինէի էրիկն, գոր թէ՛ Վիկտորինէ և թէ՛ ազնիւ նաւավարն մեռած համարեր էին, ինչպէս որ վկայեր էր իրենց՝ խեղճ ամուսնոյն դժբախտ լուրը տալու համար ուղարկուած գուժարկուն:

Այնքինք համառօտի պատմելու թէ ինչպէս արդեօք ինքն այն ժամուն իւր հօրեղբորօրդուոյն տունը կը գտնուէր:

Գէորգ Տօլֆին, ամենաառողջ կազմուածք ունենալով, յետ Գթութեան Քրօջ իրեն վրայ վերարկուաւ և դեղերով և պատսպարութեամբ ցուցած խնամոց, քանի մը ժամէ վերջը Սոողջապահական Խմբին այցելութիւնն ունեցաւ, որք իրենց կառքերով կը չըջէին պատերազմի դաշտին չորս դին՝ մեռելները թաղելու և վիրաւորները տեղափոխելու համար:

Այն զինուորացիք մի քանին երբ մօտեցան Գէորգի մարմնոյն, տեսնելով նորա զիմաց վերին աստիճանի տժգունութիւնը և որ և իցէ կենդանութեան ցոյց տուող նշանի մը չերևնալն, զինքը մեռելաց կառքին մէջ դրին, և տարին այն փոսին մօտ ուր նոցա դիակներն պիտի գտեղուէին: — Երբ երկու պաշտօնեայք զինքը կառքէն վար առին՝ անգրադարձան որ Գէորգ փոքր շարժմունք մ'ըրաւ. ուստի մէկդի դնելով զինքը, անոնցմէ մին ահանջը մօտեցուց նորա սըրտին ձախակողմեան մասին, և իմացաւ որ սրտին բարբախմունքն բոլորովին դապրած

չէր: Փութով տարին զինքը հիւանդանոց, ուր Գթութեան Քերց սիրալիր խնամօք և իւր բնատուր քաջակազմութեամբ, Գէորգ քանի մ'ամիս վերջը բոլորովին առողջացաւ: Բայց որովհետև թշնամիք վերադին աւելի բազմաթիւ և աւելի քաջ պատսպարուած՝ Հասարակապետութեան զինուց դէմ արշաւեցին, ինքն ալ պարտաւորեցաւ բանակը դառնալ. ուր զիւցազնաբար պատերազմելով՝ մնաց մինչև այն մարզածախ պատերազմին լմնալը, որ թէ՛ Հասարակապետութեան և թէ՛ դաշնակցաց այնքան աւրեան և ծախուց պատճառ եղաւ:

Հազիւ թէ ազատեցաւ Գէորգ, մտմտութի մէջ ընկած իրեն ընտանեացմէ բնաւ լուր մի չընդունելուն համար, և ոչ պատասխան մի իւր նամակներուն, զորս զըրկած էր առ ամուսինն՝ իւր քիչ մը հանգըստեան ժամանակ գտած ատեն, աղերսազիր տուաւ և հրաման ընդունեցաւ հայրենիքը դառնալու: Եւ ահա Վիկտորիկ հասած էր զիջերուան ոչ առեն. և իրեն նաաջին մը տածութիւնն եղաւ իւր ամուսնոյն 'ի խնդիր ելնելու, անձկանօք գրկելու զայն և իւր սրտին վրայ ողջագուրելու իրենց սիրոյն պտուղը, զոր այնքան եռանդազին յանձնած էր Սատուծոյ գթութեան, պատերազմի դաշտին վրայ վիրաւոր տարածուած ժամանակ: Բայց Վիկտորինէի բնակութիւնն անմարդի էր. և այն ժամուն չգտաւ մէկը որ իրեն իմացընէր թէ ուր փոխադրած էր նորա ա-

մուտինն՝ իւր նոր բնակութիւնը. ուստի ուրոշեց իւր հօրեղբորօրդուոյն գուռը զարնելու, ուր տեսանք նորա գալուստն, որ ուրախութեան և հիացման այնքան շարժումներ կատարել տուաւ քնալից նաւավարին՝ իւր անակնունելի այցելութեամբ:

Սիրոյ առաջին ցոյցերէ վերջը, հարցուց Գէորգ իւր ազգականին թէ գիտէր արդեօք իւր կնոջ և որդւոյն ո՞ր գտնուիլն:

Պէքօ յետ պատմելու իրեն ինչ դժբախտութիւններ որ անցած էին իւր խեղճ կնոջը գլխէն՝ նորա մօրեղբօր մահուընէն վերջը, և թէ ինչպէս այս վերջինս անժառանգ թողուեցաւ անկէ՝ նորա տանտիկնոջ չարութեամբ, և թէ ինչ կերպով այն կնիկն վարուեցաւ Վիկտորինէի հետ, իմացուց իրեն որ ստիպուեցաւ իւրքօմն առնելու զՎիկտորինէ, զինքը անօթութենէ և ցրտէ պահպանելու համար:

Բայց չգիտնալով թէ ինչ կերպով սկսի իմացընել Գէորգի՝ նորա որդւոյն Գ. րմանոց դրուիլը, խօսքը սօրխեց, և հրաւիրեց զինքը ճաշակելու իւր ընթրիքին մնացորդը, թրջելով զայն անոյշ ջրով, մի միայն գինին, ինչպէս կ'ըսէր Պէքօ, որ իւր տան մէջ մուտք ունեցեր էր այն օրէն 'ի վեր' յորում ստիպուեցաւ իւր վաստակոց արգիւնքը բաժնելու ազգականին՝ Վիկտորինէի հետ:

— Նեղութիւն մի քաշեր, Պէքօ, ըսաւ Գէորգ՝ նաւավարին ազնիւ հրաւերքը լսելով. խօսէ ինծի կնոջս և որդւոյս վրայօք ըսէ, աղէկ անցո՞ւց իւր տղաբերքը:

— Ամենաղէկ:

— Որդիս ո՞ղջ է:

Այս հարցմունքս վերջապէս տագնապի մէջ ձգեց խեղճ նաւավարը, որ պատասխանեց:

— Յայտնի է որ կ'ապրի:

— Իրեն տար զիս ուրեմն. կ'անձկամ փոքրիկ տղեկս տեսնելու և կինս ողջաբուրելու վայրկենին:

— Կինդ տեսնելու համար՝ շատ լաւ պատասխանեց Պէքօ՝ բողբոլիին շիթած... Բայց նայէ... տես... կնիկդ կը քնանայ... դարձեալ քիչ մ'ալ հիւանդոտ է... Թող որ հաղիւ թէ անկողին գնաց... ինքն դքեզ մեռածի տեղ գրեր էր, ինչպէս որ ես ալ մանաւանդ թէ հոգւոյդ համար պատարագ մ'ալ ըսել տուինք, և այնչափ ի խորոց կարդացի սաղմոս կրկնեցինք, որ կրնան քիզի ուրիշ անգամուան համար ալ օգտակար լինել: Բայց Աստուած քեզմէն հեռու պահէ... Ուստի կը հասկնաս որ այսպէս յանկարծական իրենքով երթալդ կրնայ ձախորդ բան մի յառաջ բերել... ինծի կ'երեւի որ լաւ կը լինի նախ իմաց տալ իրենքու գալուստդ: Ըսածս աղէկ չէ՛:

— Այո՛, լաւ կ'ըսես. բայց պէտք է գիտնաս որ...

— Ամէն բան կը հասկընամ... Բայց թէ որ իրենքով երթաս այսպէս տժգոյն և յոգնած՝ չըջող մեռելի մը նման, ինքը պիտի խռովի... և այն ատեն, կեցիր, Գէորգ,

կազմուցում է, քիչ մը բան կեր, ու ես կ'երթամ կնոջը սենեակը զինքը պատրաստելու քու տեսութեանդ: Տեսնես թէ ինչպէս բանը կարգի դնել գիտեմ. բաւական է որ դու նշարժիս... Ինձի թող ընելիս, հասկըցար:

Այսպէս վեր 'ի վերոյ մէջ բերուած Պէրբոյի պատճառներն համոզեցին զՊէրբոյ գիջանելու նորա կամացը: Պէրբո ուրախանալով որ առանց աղուն խնդիրը յուզելու՝ կարող եղաւ ազատիլ, դիմեց զէպ 'ի Վիտորինէի սենեակը, որ խոր կը քնանար:

Պէրբո քիչ մը խորհրդածելէն վերջը, մտեցաւ քնացողին անկողնոյն՝ կէս մը շփոթած. և ձայն տուաւ:

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ կ' ուզես, հարցուց կինն, յանկարծակի արթննալով:

— Որովհետեւ քիչ մ'առաջ քու վրայօրդ խօսք կ'ընէի մարդու մի հետ...

— Ա՛յս ժամուս, աւելցուց կինն՝ կիսարթուն վիճակի մէջ. և միւս կողմանէ աչքերը կը շփշփէր, որ կը նեղուէին կանթեղին արձրկած ճառագայթներէն:

— Ի՞նչ լնե՛ր. ասորժելի և անխորժ լուրերը հաստատուն ժամանակ չունին. ուզած ատեննին կը հասնին:

— Լաւ, ուրեմն որո՞ն հետ կը խօսէիր:

— Նորա հետ կը խօսէի, որ ինքն ալ քեզի հետ խօսել կը փափաքի. և թէ որ դուն զինքը կարենաս տեսնել առանց վախ զգալու, երկուքնիդ իրարու պիտի յարմարիք ու գործը յաջող ելք պիտի ունենայ:

— Այնպէս կը խօսիս որ բան չեմ կրնալ հասկնալ: Որոշ բնէ. այնպէս կ'երևի իբրև թէ յուզման ազդեցութիւն կը կրես, որ հետեւաբար չի թողուր որ միտք հասկըցընելու չափ խօսիս:

— Իրաւունք ունիս: Ուստի պէտք է գիտնաս որ շատ անգամ լուրերը ճիշդ չեն հասնիր և կամ շիտակ չեն հասկըցուիր. այս պատճառաւ երբեմն երբեմն մէջտեղ կ'երևին այնպիսիք ոմանք՝ որք մեռած կը կարծուէին և մեռած չեն եղեր: Ուստի եթէ այս տեսակ մեռնողներէն մէկը յարութիւն առած՝ տեսնես որ հոս քեզի գայ, ամենեւին պէտք չէ որ վախես, պէտք չէ որ հրէշ կարծես կամ անկարելի բան:

Վիտորինէ իւր ազգականին այս կցկըտուր խօսքերուն ուշադրութեամբ մտիկ ըրած ատեն — գորս նա գերմարդկային ոյժ մի բանեցուց քովէ քով շարելու համար — կը զգար այնպիսի բուռն սաստկութեամբ սրտին բարախումը, իբր թէ պայթիլ ուզէր ձոցին մէջ:

Կնոջ մը սրտէն աւելի կանխիկ զիտութեան ազդեցութիւն կրող բան չկայ. նորա սիրտն գուշակել կու տայ իրեն թէ չար և թէ բարի լուրերը: Այսպէս հանդիպեցաւ նաև Վիտորինէի, որ ուրախութեան և միանգամայն սրտազոյի զգացմամբ, ըսաւ իւր ազգականին.

Համարձակ խօսէ, Պէրբո. խօսէ... արգեօք լուր առիր որ իմ սիրելի Պէրբոյս մեռած չէ:

— Է՛հ, իրաւընէ այդպէս... նման բան մի:
 — Իսկ լուրը բերող մարդուն...
 — Կրնաս հաւատալ, ես կ'երաշխաւո՞րեմ: մանաւանդ թէ... գեռ դուրսն է:

— Դ՞ուրսն է... Ո՛հ, ներս կանչէ... Մա-
 նաւանդ թէ կեցիր, ես կ'երթամ: Ուրեմն
 սո՛ւտ էր Գէորգիս մահուան լուրը:

— Այո, սիրելի Վիկտորինէս, կանչեց
 Գէորգ ներս մտնելով. — վասն զի երկու ազ-
 գականաց խօսակցութիւնը մտիկ ընելով՝
 չէր կրցած ինքզինքը բռնել: — Այո, սուտ էր
 մեռնիս, և ահա քեզի կը գառնամ, պաշ-
 տելի սիրունս, երբեք զքեզ չթողու հա-
 մար:

— Ո՛հ, Աստուած իմ, շնորհակալ եմ քեզ
 մէ, գոչեց Վիկտորինէ, ողջագութելով իւր
 ամուսինը: — Բայց չկարենայով ինքզինքը
 բռնել սաստիկ ուրախութենէն՝ մարած ին-
 կաւ Գէորգի գիրկը:

Բայց նորա նուագումն բիչ տւեց:

— Վիկտորինէ, հարցուց Գէորգ, երբ
 նա ինքզինքը գտաւ՝ ուշը վրան գալով, իսկ
 մեր որդին ո՞ր է: Ի՞նչու չես ցուցըներ որ
 զինքն ալ սրտիս վրայ սղմնի:

Այս խօսքերուն վրայ Վիկտորինէի դէմ-
 քը կարմրեցաւ, իսկ Պէբբօ՝ որ մինչև այն
 վայրկենին լուռ կեցեր կը դիտէր այն հրա-
 չալի պատկերը՝ ուր այն երկու անձանց եր-
 ջանկութիւնն այնքան կենդանի գոյներով
 նկարուած էր, իւր մէկ ականջը քերեց, քա-
 նի մը բառ կակագեց, բայց չփոթեցաւ ու
 լռեց:

— Ի՞նչ կը նշանածէ այս, հարցուց Գէորգ
 սարսափած: Գուցէ մեռած է այն հրեշտա-
 կիկն. բայց ո՞չ... դու Պէբբօ քիչ մ'առաջ
 ինձի ըսիր որ կ'ապրի և շատ առողջ է:

— Իրաւ է, պատասխանեց մայրն, կ'ա-
 պրի նա... վաղը զինքը կը տեսնես:

— Վ՛ագը, և ինչո՞ւ հիմա չէ:

— Ահաւասիկ... նայէ, ուշ դիր... վեր-
 ջապէս վաղը կը տեսնես. արդէն օր մ'ա-
 ռաջ, օր մը վերջը վնաս չի բերեր: Տես թէ
 որ այնչափ դժբախտութիւնը վրայ չգային,
 մինչև հիմա զինքն ալ առած պիտի լինէինք:

— Ո՛հ, տէր Աստուած... ինչո՞ւ չէք զօր-
 ցեր... ո՞ւր է:

— Դարմանոցը, ըսաւ Պէբբօ, երկայն
 չունչ մի առնելով, իբրև թէ սրտին վրայէն
 ծանր բեռ մը վերցուած լինէր:

— Դարմանոցը... կրկնեց Գէորգ, նայե-
 լով մերթ կնոջ և մերթ Պէբբօյի:

— Ի՞նչ կ'ուզես... կինդ հիւանդ էր...
 Ես հարկ եղաւ որ անիծած պարտատիրոջ
 մի պահանջանաց հետեանք՝ բանտ մանեմ:
 Այսպէս ուրեմն՝ ինքն հիւանդանոց, ես
 զընտանին մէջ, խեղճ տղան երեսի վրայ
 չթողու համար ստիպուեցանք զինքը Գթու-
 թեան Դարմանոցը դնել:

— Ո՛հ, ներէ ինձի, սիրելի Գէորգս. նե-
 րէ ինձի, ըսաւ վշտագին մայրն, ջանալով
 իւր արտասուքը բռնել:

— Ներել, և ինչ բանի ներել. ո՞վ կրնայ
 ձախորդութեանց դէմ կուռիլ: Պէտք էր

բարկանայի միայն որ չուտով զայն ինծի իմացընեւ չուզեցիր. բայց կը հասկընամ... մայրենի սէրդ...

— Սիրուն Գէորգս, վրայ բերաւ Վիկտորինէ — այն երկու բառերուն մէջ ամփոփելով իւր երախտագիտութիւնն ամուսնոյն թողութեան համար, և մոռնալով իւր որդիէն բաժնուելու ատեն կրած բովանդակ ցաւը: — Ահաւասիկ այն նշանները, ըսաւ նա, որովք կրնաս դու վաղը հանել զինքը Դարմանոցէն:

— Վաղը կանուխ հոն կ'երթամ: Դուն ալ Պէքթօ ինծի հետ կու գաս:

— Տէր ողորմա՛ւ. մանաւանդ թէ երեքնիս մէկտեղ կ'երթանք կոնտրայով, և Մեծ Զրանցքին մէջ շրջան մ'ընելէ յետոյ, Վլասի բով լաւ նախաճաշ մ'ալ կ'ընենք: Ո՛հ, մէկ մի համտես ընես, Գէորգ. այնպիսի կռածձեքքօ մի կը շինէ, որ ինքիկիօջոյէն ալ գերազանց է:

— Գիտեմ, պատասխանեց Գէորգ: — Դեռ կ'ապրի ծեր ապխտավաճառն:

— Միթէ կ'ապրի. մանաւանդ թէ օրէ օր հարստութիւն կը զիզէ: Պէտք է որ շատ, բայց շատ գրամ ժողոված լինի: — Բաւական է սիրելիք, ես քնանալու կ'երթամ, որովհետեւ աբաղադն քիչ առենէն պիտի կանչէ: Իսկ վաղը սեղանի ժամանակ պիտի պատմես զլսեդ անցածները, և թէ ինչպէս այդ անտանելի ճամբորդութենէդ խալըսեցար. վասն զի, թէ որ կ'ուզես շիտակը խօսիմ,

կ'ըսեմ որ ողջ ես, վասն զի աչքովս կը տեսնեմ զքեզ, բայց զեռ հաւատալս չի գար:

Բարի գիշեր մաղթելով իւր ազգականաց, Պէքթօ գնաց դարձեալ երկնալու իւր արկեղ վրայ. որ իրեն անկողնի տեղ կը ծառայէր: Քիչ վերջը այն տանը մէջ դարձեալ առաջուան լուսթիւնն տիրեց:

Ճէլթրուտի վրէժխնդրութեան ոգւով ըրած ամբաստանութեան հետեանք՝ Վիկտորինէի կալանաւորման վճիռն անմիջապէս նոյն առաւօտը յանձնուեցաւ պաշտօնէին ձեռքը, որ պատուէր ընդունած էր նախ խուզարկելու ամբաստանելոյն բնակութիւնը, և յետոյ զինքը 'ի կապանս ձգելու:

Մինչդեռ Քառասնից Ստենին պաշտօնեայն երկու զինուորաց հետ կը պատրաստուէր՝ ընդունած պատուէրն 'ի գլուխ հանելու. Գէորգ, Վիկտորինէ և Պէքթօ ալ կանուխ ելած կը պատրաստուէին, սպասելով որոշուած ժամուն, յորում պիտի երթային զտղան Դարմանոցէն հանելու, և մօտ ծովեզերքը Պէքթօյի կոնտրայն պատրաստ կեցեր էր զիրենք տանելու: Դուրս ելլելու վրայ էին՝ երբ դուռը զարնուեցաւ:

— Ո՛վ է... հարցուց Պէքթօ, շտապելով վերնազոյստն հագուելու:

— Տէրութիւնը, պատասխանեց ձայն մի որ զինքը սարսափեցուց:

— Տէրութիւնն ինչ բան ունի տանդ մէջ, հարցուց Գէորգ իւր կնոջը:

— Չեմ գիտեր. բայց, Պէբբօ:

— Ներս հրամէ, տէր, ըսաւ Պէբբօ դու առ բանալով: Իրան քով կեցան պահպանութեան համար երկու զինուորք. մինչդեռ ուրիշ երկու զինուորք եւ ֆառասնից պաշտօնեայն մտան խոհանոցին մէջ:

— Ի՞նչ ծառայութիւն կրնամ ընել ձեզ, հարցուց Գէորգ, որ զինուորական զգեստի տարազն ունէր:

— Վիկտորինէ Տօլֆին, ձայնեց պաշտօնեայն:

— Կինս է, ըսաւ Գէորգ, ահաւաստիկ. ի՞նչ կ'ուզէք իրմէն:

— Յանուն վեմամփառ Ծերակուտին եւ կած եմ պահանջելու իրմէն մանուկ մի, որ անցած իրիկուն անյայտ եղած է. և կասկած կայ որ դուն յափշտակած լինիս, ըսաւ պաշտօնեայն՝ դառնալով դէպ ՚ի Վիկտորինէ:

— Մանուկ մի, ըսաւ Գէորգ, խիստ պէմք մի առնելով, և ուշադրութեամբ կնոջ երեսը նայելով, որ այսպիսի պահանջման վրայ ապաշտ՝ չկրցաւ բառ մ'արտաբերել:

— Ի՞նչ, զվեղ տղո՞ց գող կը կարծեն, հարցուց Պէբբօ, կէս հեգնական կէս վրդովեալ. և ո՞վ է այդ տղան՝ զոր տանս մէջ կու գան փնտռել այսպիսի զինուորական մեծ հանգիսաւորութեամբ:

— Ճէլթրուտ Սկրէմինի որդին է, վրայ բերաւ պաշտօնեայն: — Ըսէ ուրեմն ինծի ի՞նչ ըրիր տղան, ո՞ւր պահեր ես զինքը, աւելցուց նա՝ խօսքն առ Վիկտորինէ ուղղելով:

— Բայց ես բան չեմ գիտեր, տէր. հարցմունքդ ինծի համար բոլորովին նոր բան է:

— Շատ լաւ. բնաւ մէկը պիտի չչարժի այս տեղէն, ըսաւ Քառասնից պաշտօնեայն. որովհետեւ կը ծխտես, տունը խուզարկութեան ներքեւ պիտի ձգեմ:

— Հրամեցէք, պատասխանեց Պէբբօ. քիչ ժամանակի կորուստ պիտի ունենաք տունը խուզարկելու համար. սենեակ մը, այս խոհանոցս, և ահա վերջը կը հասնիք:

Պաշտօնեայն՝ իւր ստորակարգելոց և Պէբբօյի հետ մտան սենեակը խուզարկելու: Այս միջոցիս Գէորգ դառնալով կնկան հարցուց.

— Փնտռուած տղան միթէ այն չէ՞, որ ըսիր թէ մօ եղբորդ ժառանգն եղաւ:

— Այո, պատասխանեց խեղճը՝ բոլորովին դող ելած կրած յուզմունքէն:

— Բայց դուն կը գողաս, Վիկտորինէ, ըսաւ խիստ կերպով ամուսինն:

— Իրաւ է... և չեմ գիտեր ինչ պատճառաւ...: — Այս խօսքիս վրայ՝ վերագործաւ պաշտօնեայն, և Գէորգ հարցուց իրեն.

— Չեզ պատուէր տրուածը կատարեցիք:

— Տղան չի գտնուիր, պատասխանեց նա:

— Ես ալ գիտէի թէ պիտի չգտնես, վրայ բերաւ Պէբբօ:

— Բայց ֆառասնից ատենան պիտի գիտնայ գտնելու կերպը, պատասխանեց պաշտօնեայն: — Յետոյ դառնալով առ Վիկտորինէ՝ ըսաւ.

— Վիկտորինէ Տօշիին, յանուն Եղեանազատ Քառանից Ատենին՝ կը ծանուցանեմ որ ձերբակալուած ես:

— Չերբակալուած, գոչեցին ամէներն միաբերան:

— Ի՞նչ... Հօրեղբօրս աղջիկը բանտարկուի՞... բայց ի՞նչ բանի վրայ այսպիսի անարգ կասկած մի հաստատուած է... մի կ'ամբաստանէ զինքը՝ չգործած յանցանքի մը համար:

— Տէր, ինչպէս ըսի՝ ես իրեն էրիկն եմ, ըսաւ Գէորգ, պատիւ ունեցող զինուոր եմ, և ինքզինքս երաշխաւոր կ'ընեմ կնկանս տեղ. վաղը կանուխ ես անձամբ կու գամ Պալատը, և...

— Չեմ կրնար, վրայ բերաւ պաշտօնեայն: Կինդ պէտք է ինձ ընկերէ, այս է ընդունած պատուէրս:

— Բայց պիտի գիտնար գէթ, ըսաւ Վիկտորինէ, թէ արգելք ի՞նչ հիման վրայ ինձի գէմ այսպիսի գարշելի ամբաստանութիւն եղած է: Ըսէք, կ'աղաչեմ... Ապահով եղէք, տէր, որ ես անմեղ եմ... և սիրտս կը կեղեքի իմ վրայօքս այսպիսի գարշ ամբաստանութիւն մի լսելով... ըսէք ինձ, կը պաշտօնիմ, և կամ ես ըսեմ որ միտքս ցնորից մէջ է:

— Թէպէտ և իմ պարտքս կ'արգելու ինձ զայդ, այսու հանդերձ կ'ուզեմ գոհացնել զքեզ, պատասխանեց պաշտօնեայն: — Տիկին, կը յիշես այն օրը՝ յորում ձէլթրուտ

տիկնօջ, նորա որդւոյն և պաշտօնէին զիմաց՝ որ եկած էր ստիպելու զքեզ որ տունը թողուս, ըսած լինես ճիշդ այս խօսքերս: Ո՛վ գիտէ քե այդ որդիդ, որ հիմա իմ ժառանգորիւնս կը յախշտակէ, կարծածեղ առկի շուտ պիտի չմեռնի: Այս խօսքերս քուկգ են, այնպէս չէ՞:

— Դ՞ուն այս խօսքերս ըսիր, հարցուց Գէորգ կնկանը:

— Սերելի Գէորգս, այն ժամանակ գլուխըս իմն չէր:

— Այո, խեղճը ցաւէն ինքիբմէն դուրս ելեր էր. հաւատա, ըսաւ Պէբօ:

— Այդ բանդ հետեանք չի բերեր որ տըղան յախշտակուած չլինի, հեգնութեամբ վրայ բերաւ պաշտօնեայն:

— Բայց ես բան չեմ գիտեր, ըսաւ Վիկտորինէ, անմեղ եմ:

— Սնմեղ կամ մեղաւոր՝ իմ գիտնալու բանս չէ: Հիմակուհիմա խնդրեմ հետս եկուր: Տանջանքներն պիտի կարենան և իղունադործութիւնդ խոստովանցընել տալ քեզի: — Յետոյ գառնալով հետն եղող զինուորաց ըսաւ. Պարտքերնիդ կատարեցէք:

Վիկտորինէ, որ շուտ մը զինուորներէն պաշարուեցաւ, աղէխարչ աղաղակ մ'արձակեց, և մարած ինկաւ իւր ամուսնոյն և Պէբօյի բազկացը մէջ: Փոխադրուելով այն կոնտոյայիս մէջ, որ պիտի տանէր զինքը Ընկեցիկ տղայոց Դարմանոյցը, ուր կը յուսար իւր որդին գտնել, տարուեցաւ ընդհակա-

ուսին Գրքին Պալատը, և այն ահաւոր բան-
տերուն երկաթեայ դռներն բացուեցան ըն-
դունելու զգթբախտն Տօլֆին, որ քանի մի
վայրկեան առաջ ինքզինքն երջանկութեան
ծայրն հասած կը համարէր:

Գթբախտութիւններէ հալածուած հոգւոյ
մի ուրախութիւնն ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ
երազ մի, ամենարագ փայլակ մի, որ կը գը-
զուէ պատիր և վայրկենական երջանկու-
թեամբ. յետոյ յանկարծ բոլորովին կը խա-
ւարի. և սնտոի պատրանքը աներևութա-
նալով՝ գթբախտն վերստին կը գահավիժի
մարդկային թշուառութեանց անյատակ ան-
զընդոյն մէջ:

ԳԼՈՒԽ ՈՒԹԵՐՈՐԴ

Սևզգաւոնշքեաւ յադրաւեսկը:

Վիկտորինէ Տօլֆինի դէմ եղած ամբաս-
տանութիւնն իրեն հիմն ունէր ըստ ինքեան
անժխտելի իրողութիւն մի. վասն զի թէպէտ
և այն գթբախտն միշտ իրեն արցար լինելը
կը բողբէր, բայց նորա գատաւորներն հա-
մարելով զինքն իբրև յափշտակոյ Անտոն
Սկրէմինի, իրեմ դէմ սկսան մանկասպանի
մը գատավարութիւն. եղեոն մի, որ այն
ժամանակ ծայրագոյն աստիճանի՝ այսինքն է՝
գլխապարտութեան պատժօք՝ կը պատուհա-
սուէր:

Եւ ինչպէս յաճախ կը հանդիպի այս օրի-
նակ պարագայից մէջ, որ եղերան մի յայտ-
նութիւնն՝ կասկածի ներքև կը ձգէ նոյն յան-
ցանքին հեղինակ համարուածն նաև ուրիշ
եղերանց՝ որք անպատուհաս մնացած լի-
նին, որովհետև ճշմարիտ յանցաւորքն կըր-
ցած են արգարութեան խուզարկութենէն
խուսափել զիրենք. այսպէս ուրեմն նաև
գթբախտ Վիկտորինէի վրայ սկսան կաս-
կածիլ, եթէ ճշմարիտն ըսենք՝ ոչ յանիրա-
ւի, իբրև հեղինակ քաղաքին մէջ՝ ՚ի գործ
գրուած նաև ուրիշ ամէն յափշտակու-
թեան մանկանց. ամենևին ուշ չդրուե-
լով գատաւորաց կողմանէ այն ամենայն

բարի բարի վկայութեանց, որք նորա վարուց վրայ կը տրուէին, և որք կը նկարագրէին զՎիկտորինէ իբրև հայելի մը պատուաւոր կեանք վարողի, և իբրև օրինակ ամուսնական առաքինութեանց:

Այն թշուառ կինն Դբսին Պալատին բանտերուն մէջ կը հեծէր, սպասելով որ իւր դատարնութեան պաշտօնական հարցփորձըն կազմուելով՝ գրի առնուի. մինչդեռ ըստոյգ յանցաւորներն կ'ուրախանային իրենց անպատուհաս մնալուն վրայ. և պիտի տեսնենք որ բախտն այնպիսի կերպով և այնքան իրենց օգտին կը չըջէր, որ իրենց վրայօք ամենահեռաւոր անգամ կասկածի տեղի չկար, մանաւանդ թէ որ և իցէ կասկածանայ ստուերն ալ կը փարատէր:

Սակայն խորագէտն Սիւվեստրա խելք մը տածեց իւր արժանաւոր տաղրին հետ խորհրդակցելու և որոշելու որ այլ ևս մատաղ տղայոց չզպչին՝ քանի որ 'ի գործ գրուած յափշտակութեանց համար յանցաւոր կարծուածին դէմ բացուած դատաստանն առ 'ի կախ կը մնար, և թէ գոհ լինի՝ որ և իցէ զինովներու և կամ տէրութենէն կասկածաւոր մարդկանց մարմիններով. վասն զի այս տեսակ մարդկանց անյայտանալն շատ աղաղակ չէր կրնար մէջտեղ հանել, որովհետև Հասարակապետութիւնն այնքան հող չէր ըներ իմանալու քանի մը դատարկապօրտ անձանց այս կամ այն ինչ պատճառաւ մէջտեղէն վերցուելնին. միւս կող-

մանէ նոցա ընտանիքն չէին կարող Քառասնից Ատենին զլխաւորին առջև ելնել և եղածին վրայօք տեղեկութիւն տալ, որովհետև իբր հետեւանք՝ զանազան ծածուկ եղեւնագործութեանց 'ի վասս իրենց յայտնութենէն կը վախէին:

Գործերն այս վիճակի մէջ էին, երբ օր մի առաւօտը Պէբբօ մտաւ Վլասի խանութը. այս վերջինս տեսնելով զինքը տխուր և մըտածութեան մէջ ընկզմած, իբրև թէ բան չգիտնար, պատճառն հարցուց:

— Ինչ կ'ուզուս որ ունենամ, պատասխանեց նաւավարն. ազգականիս՝ Գէորգին հետ Վենետիկ կէսը պտըտեցանք, և կարող չեղանք կորսուած աղուն հետքն անգամ գտնել: Մինչդեռ այն խեղճ կնիկն կը չարչրկուի բանտին մէջ. օրերը կ'անցնին. և գատաւօրք զինքը յանցաւոր համարելով դատաստանը շուտ շուտ առաջ կը տանին, առանց ուզելու յայտնութիւններու, տեղեկութիւններու, աղաչանաց սպասելու. ուստի կամ վաղը կամ միւս օր վճիռը պիտի հրատարակուի:

— Խեղճ Վիկտորինէ, գոչեց Վլաս. որ մինչդեռ մէկ կողմէն սրտանց կ'ուրախանար իրաց այս կերպ իրեն յաջող ընթացք մ'առնելուն վրայ, միւս կողմանէ սակայն չէր կրնար սրտին մէջ լռեցընել այն խղճմտանաց ձայնը՝ որ անդադար զինքը կը հալածէր, կանչելով իրեն. Մարդապան, կրկնակի մարդապան:

— Ուրեմն ինչպէս կ'երթայ, Պէբբօ, հօրեղօրդ աղջըկան դատը, հարցուց Սիլվեստրա, որ վերէն նստավարին ձայնը լսելով փութաց իջնել խանութը, վախնալով որ չլինի թէ վլաս անխոհեմ խօսք մը բերնէն փախցընէ:

— Նոր բան չկայ, Սիլվեստրա տիկին. նոյնը կը գուրցէի նաև տագերդ՝ թէ այն խեղճը հոն առանց յանցանք մ'ունենալու կը տանջուի, Աստուած գիտէ որ անպիտան ոճրագործի մը պատճառաւ: Ա՛խ, թէ որ կարենամ գիտնալ թէ ո՛վ գողցեր է աղան, ապահով եղէք որ դահճին չէի թողուր զինքը խղզելու պաշտօնը կատարել:

— Այդպէս մի խօսիր, սիրելի Պէբբօ, ըսաւ կեղծաւոր պառաւն. — մինչդեռ վլաս դահճի անունը լսելով բոլորովին գոյնը նետեց և նորա ամէն մէկ ջիղերը դողալ սկըսան: — Վրէժխնդրութիւնն չար մեղք մի է, աւելցուց Սիլվեստրա, և Աստուած կը հրամայէ ներելու մեր թշնամեաց, ինչպէս ինքն ներեց իրեն խաչահանուեաց:

— Ո՛հ, սիրուն պառաւ, պատասխանեց Պէբբօ ուսերը թօթուելով, խնդրեմ այդ տեսակ բարոզի խօսքերով գլուխս մի ցաւցըներ, որոնք ՚ի գործնականին ամենեւին բանի մը չեն գար: Նայինք, թէ որ ես բռնցիկ հարուած մի տամ քեզի, դուն պիտի ընդունիս զայն հանդարտ կենալով, թէ ընդհակառակն ուրիշ մ'ալ դուն ինձ պիտի իջեցընես, և կամ գէթ երեսս պիտի ճանկըռտես:

— Անկէ զատ, վրայ բերաւ Սիլվեստրա, ազգականդ դեռ անմեղ ալ չհրատարակուեցաւ:

— Ի՞նչ բանի նկատմամբ կ'ուզես որ անմեղ հրատարակուի:

— Ինչ յանցանք որ գործած է:

— Բայց երբ ինքն անմեղ է:

— Սակայն վրան տարակոյս կայ:

— Ո՞վ է որ կը տարակուսի:

— Ժողովուրդն:

— Ոչ, ժողովուրդն չէ. ըսէ մանաւանդ չարագործներն: Խեղճ կ'ինն աղու մի պէս անմեղ է:

— Բայց չեն գիտեր՝ պնդեց Սիլվեստրա տարութեամբ, չեն գիտեր՝ որ կան վկայողներ թէ տեսեր են զինքը որ աղուն բնակած տանը չորս զին կը շրջէր:

— Ամէնն ալ ստախօսութիւնը են, ամէնըն ալ զուր ամբաստանութիւնք, որք հնարուած են այն խեղճ արարածին չարիք հասցընելու դիտմամբ:

— Այդ ալ բուռական չէ. կ'ըսուի թէ զինքը ճամբուն վրայ աղան գիրկը տեսնող ալ եղած է:

— Ո՞վ է այդ զուրցողն. ուրիշ մէկը չի կրնար լինել, եթէ ոչ նոյն ինքն գողցողը, որ իրեն վրայէն ո՛ր և իցէ կատկած հեռու բռնելու համար՝ չարութեամբ այդպիսի վատահամբաւ լուրեր մէջտեղ կը բալցընէ ազգականիս հակառակ, որուն խեղճ ուսերուն վրայ հիմա ամէն կատկած, ամէն զըրպարտութիւն կ'ուզեն բեռցընել:

— Լսէ Պէրբօ, ըսաւ շուտ մը Սիլվեստրա, տեսնելով որ շատ առաջ գնաց խօսակցութիւնն. ես հարուստ չեմ, բայց ունեցածիս կէսը կու տայի, զինքը բանտէն խալսելու համար:

— Ծնորհակալ եմ, Սիլվեստրա տիկին, գիտեմ որ բարի սիրտ մ'ունիս: Բայց մինչև որ դառնայ Գէորգ Դարմանոցէն, ուր գնացեր է Վիկտորինէի տղան ընդունելու համար, պնակ մի կուսածէրբօ բեր ինծի. բայց նայէ որ սովորականէն աւելի միս գըտնուի մէջը:

— Օ՛, ապրիս Պէրբօ, ըսաւ Վլաս՝ սկսելով պատուիրածը կատարել. տեսակ մը բաներ կան՝ որոնց վրայ լաւագոյն է չմտածել: Եթէ, ինչպէս ապահով եմ, ազգականդ անմեղ է, պիտի տեսնես որ նաև դատաւորներն՝ նորա անմեղութեան վրայ համոզուած՝ իրեն 'ի նպատտ վճիռ պիտի տան, և հետեաբար բանտէն պիտի ազատի: Բայց, յայտնի է, համբերութիւն պէտք է, և թողուլ որ արդարութիւնն իւր ընթացքը կատարէ:

— Է՛հ, շատ աղէկ կը խօսիս դու Վլաս: Ամէն սաղմոս Փառք Հօրով կը լիննայ, Սբառը կ'ըսէ. Ո՛վ որ շանը պոչէն բռներ է՝ կըրնայ գայն իրեն սեփականել,

Այս խօսքերս ըսելով Պէրբօ սկսաւ ուտել, բայց այնպիսի չկամութեամբ մի՛ ուրուն պատճառն ինքն ալ չէր գիտեր բացատրել:

Չախորդութիւնք, ինչպէս նաև ուրախութիւնք, նախընթացաբար կը զգացուին տեսակ մի գաղտնի և անըմբռնելի խորհրդով, որք առաջ կը պատրաստեն ընդունելու գայնս՝ որոց վրայ կը դիմեն: Եւ յիշաւի, քիչ մը վերջը՝ երեսի գոյնը գեղնած, աչքերը դուրս ցըցուած՝ խանութին չեմին վրայ տընկուեցաւ Գէորգ. և այնքան սաստիկ էր նորա այլայլութիւնն՝ որ հոն հասնելով չկրցաւ բառ մ'իսկ արտաբերել:

— Գէորգ, կանչեց Պէրբօ, արագութեամբ սեղանէն ցատքելով, Ի՛նչ ունիս, ո՛ւր է տըղան:

— Տղան. Դարմանոցը չէ...

— Չկայ, մեռած է:

— Եթէ այդպէս լինէր՝ կը համարկերպէի նախախնամութեան կամաց. բայց Դարմանոցին մէջ ուր քու ինծի յանձնած նշաններովդ գնացի, զուրցեցին որ այն ժամուն և այն օրուան մէջ ամենեւին տղայ ընդունուած չէ:

— Կարելի բան չէ, պատասխանեց Պէրբօ խղզուկ ձայնով:

— Երանի թէ չլինէր. բայց Դարմանոցին պաշտօնական գրքերն ակնյայտնի կը խօսին. և ամէն բան ինծի պարզապէս կ'երևցընեն՝ որ իմ որդիս ալ յափշտակուած պէտք է լինի:

— Միթէ կարելի՞ բան է, վրայ բերաւ Սիլվեստրա պառաւն կեղծեալ զարմացմամբ:

— Բայց, զուրցեց նաւաւորն, վկայ կեցեր է տղան Գարմանոցը տանող կնիկն. ինքը կրնայ այս բանիս մեկնութիւն մի տալ:

— Իմանալով եղածը, պատասխանեց Գէորգ, շուտով այդ Գեհնովափէ կնիկան տունը գնացի, որուն կինս յանձներ էր նոր ծնածը...

— Ի՞նչ ըսաւ քեզի, կտրեց խօսքը Պէրբո՛ւ անձկալից հետաքրքրութեամբ:

— Ո՛չինչ:

— Ո՛չինչ:

— Ի՞նչպէս, հարցուցին Վլաս և Սիլվեստրա, որոյ աչքերն չար ուրախութեան փայլեր կ'արձըկէին:

— Այն խեղճ պառւան երէկ իրիկուն մեռեր է:

— Մեռեր է, գոչեցին երկու շարագործներն:

— Աստուած թող հոգւոյն հանգիստ չընորհէ. բայն լաւագոյն ըրած կը լինէր եթէ վաղը իրիկուն մեռնէր, գէթ բան մի կրնայինք իմանալ իրմէն, իսկ այժմ՝ ոչինչ. դժբախտութիւն դժբախտութեան վրայ:

— Կրնամ աւելի թշուառ լինել, հառաչեց Գէորգ. առանց կնոջ, առանց դաւակիր բայց ինչո՞ւ չմեռայ պատերազմի դաշտին մէջ, քան թէ այս կերպ տանջուէի:

— Խեղճ Գէորգ, ըսին Սիլվեստրա և նորա տագրն. իրարու հետ աչքի նշան մ'ընելով, և երկուքն 'ի միասին մէկգլի երթալով,

ոչ այնչափ իրենց գործոյ ուշ դնելու՝ քան որչափ ո՛ր և իցէ փորձանքէ ազատ մնալու համար:

Նաև այս անգամ անդամութիւնն կը յաղթանակէր:

Երբ երկու ազգականներն առանձին մնացին, Պէրբո հարկ համարեցաւ որ Գէորգ երթար փաստարանին մօտ, և նորա ձեռքով ընդունէր շնորհք՝ խօսելու բանտին մէջ վիկտորինէի հետ. սրով կարելի լինէր մօրը ձեռքով տեղեկութիւն մի ստանալ աըղուն անյայտանալուն վրայօր: Բայց ոչ առանց իրաւանց՝ Պէրբո, որ իւր տգիտութեան մէջ անգամ խելացի խորհրդածութիւններ կ'ընէր շատ անգամ, իւր ազգականէն բաժնուելու ժամանակ ըսաւ իրեն.

— Նայէ, Գէորգ, սիրտդ խաղաղ բռնէ: Գժբախտ ես, իրաւ է. բայց միտքդ պահէ այս խօսքերս, որք հին առածի մը բառերն են. Չարիքէ մի՛ շատ անգամ բարիք կ'ելլէ: Յուսա Գէորգ... և ո՛վ գիտէ...

Այսպէս ըսաւ ազնիւ նաւավարն, և իւր խօսքերն այնպիսի ձև մ'ընելով վերջացուց՝ յորում կը տեսնուէր դժբախտութեանց ծայրը հասած սրտի մը խորհրդաւոր նախախնամութեան վրայ դրած բովանդակ յայնն:

ԳԼՈՒԽ ԻՆՆԵՐՈՐԴ

Անյաջող խորագիտոչքիչն :

Վենետիկոյ Հասարակապետութեան պաշտօնեայք, ճշմարիտ և կամ կարծեօք եղևոնաւոր Համարուածներուն վրայ ամէն տեսակ փորձ ՚ի գործ զնելէ վերջը, որովք կը ջանային նոցա բերնէն իրենց վրայօք եղած ամբաստանութեան խոստովանութիւնը կորզել, կը զիմէին ճարտար և շատ անգամ յաջող խորագէտ հնարից. և երբ այս վերջիններս ՚ի զուր ելլէին, այն ժամանակ ամբաստանեալն տանջանաց բարբարոս փորձին կ'ենթարկէին :

Այս վատահամբաւ պատիժս, զոր հնարեր են յայտնապէս բռնաւորք, և զոր ՚ի գործ գրեր են եթէ աշխարհական և եթէ եկեղեցական դատաստանարանք, մինչև անցեալ դարուն վերջերը, (յոմանց նաև մինչև ներկայ դարուն սկիզբները), կը ցուցնէ յայտնի կերպով թէ ինչպէս այն դարերն անգութ և չարասիրտ էին, և թէ ինչպէս մարդկային ազգի բարոյականութիւնն զիւր շատ հեռի էր ազդելու դատաւորաց սրտին մէջ այն մարդասէր զգացմունքը, որ յետոյ՝ տարեաց շրջաններ վրայ անցնելով, հասաւ մինչև այն աստիճանին՝ որ ոչ միայն ջնջեց այնպիսի բարբարոս փորձերը, այլ նոյն

խակ նաև մահուան պատի՛ր. խորհրդածելով որ նոյն՝ թէ մարդկային և թէ միանգամայն աստուածային օրինաց դէմ էր. որովհետև մարդս չունի իշխանութիւն բռնաւորութիւն որ չէ կարող շնորհել : Բայց մենք դառնանք մեր պատմութեան :

Ուստի, նախ քան մատնելու զՎիկտորինէ տանջանաց պատժոյն, ուզեց Քառասնից Ատենապետն ՚ի փորձ զնել իւր սովորական խորագիտութիւններէն մէկը :

Այս պատճառաւ ուրեմն, առաւօտ մը, չարասիրտն ձէլթրուտ, կեղծաւորութեամբ սևեր հագուած, բանտապահին ներկայանալով՝ յանձնեց թուղթ մի. զոր երբ կարդաց պահապանն՝ խոնարհաբար ծռեցաւ, և առաջնորդեց ձէլթրուտի այն առանձնախորշը՝ ուր փակուած էր զժբախտ Վիկտորինէն : Մութ խղիկին դուռ բանալով վառեց ջահ մը, և բանտին մէջ մտնելով՝ ըսաւ բանտարկելոյն .

— Տիկին, կնիկ մը կը փափաքի քեզի հետ խօսակցիլ :

Այս ըսելով պահապանն՝ թողուց ջահը բանտին մէջ և քաշուեցաւ :

ձէլթրուտի երևնալն բանտարկելոյն զարմանք ազդեց. և նեղ խղիկին մէջտեղը կանգ առնելով՝ ըսաւ .

— Դու այս տեղ

— Այո, Վիկտորինէ. իմ մայրենի սէրս մղեց զիս այս խօսակցութիւնս ուզելու, ուստի կրնայ կախուած լինել թէ՛ քու և թէ՛ իմ երջանկութիւնս :

— Խօսէ տիկին. պատասխանեց բանտարկեալն:

— Խօսելիքս կարճ կը կապեմ, ըսաւ ձէլթրուտ, ըստ ամենայնի հաւատարիմ մնալով ինչ որ իրեն պատուիրեր էր Քառասնից գլխաւորն:— Եւ լաւ մը գննելով ամբաստանելոյն դէմքը՝ իրեն խօսքերուն գործած ազգեցութիւնն իմանալու համար, աւելցուց. Քու վրայ գրած եմ բովանդակ յոյսս:

— Ի՞մ վրաս, պատասխանեց Վիկտորինէ ապշած, դեռ չհասկընալով այն կատակերգութեան հանգոյցը:— Բայց ի՞նչպէս, ինչ կերպով:

— Ես մայր եմ. և ինչ որ ես քեզի դէմ գործեցի, նոյնը նաև դուն պիտի գործէիր ինծի դէմ, եթէ իմ դիրքիս մէջ լինէիր: Ուստի եթէ որ և իցէ միջոց ՚ի գործ կը դնեմ՝ որդիս գտնելու համար, պէտք չէ որ քեզ մէն ատելութեան և կամ մեղադրութեան ենթարկուիմ, ըսաւ ձէլթրուտ:

— Բայց, տիկին...

— Թող որ խօսիմ, վրայ բերաւ ձէլթրուտ. իսկ եթէ վրէժխնդրութեան և կամ արծաթսիրութեան ոգւով մղեալ ՚ի գործ դրիր այդ եղեռնագործութիւնն...

— Տիկին... գոչեց Վիկտորինէ զայրացած: Բայց միւսն առանց ուշ գնելու շարունակեց.

— Եթէ մօրեղբորդ ժառանգութիւնը ձեռք բերելու նպատակաւ, որ գիտէիր թէ որդւոյս մահուընէն վերջը քեզի պիտի մնայ,

այն խեղճ տղան սպաննեցիր, հիմա ըուձեռքդ է այդ չարեաց դարման տանիլ, զոր ապահով եմ թէ մտաց այլայլութեան վայրկենի մը մէջ միայն գործեցիր:

— Այդ անարժան կասկածովդ, տիկին, հիմա դիս ամէն բանէ աւելի կը նախատես, պատասխանեց Վիկտորինէ. վասն զի այս տեղերուս մէջ ալ եկած ես թշնամանելու զթշուառութիւնն, ուր պէտք էր յարգել գէթ ևզկեւոյ մը ցաւը, որ բռնադատեալ է կրելու անիրաւ պատիժ մը, որոյ միակ պատճառն է անպատկար պարտութիւնդ:

— Դուն ալ մայր ես, Վիկտորինէ. և եթէ գային քեզի իմացընէին որ որդիդ յափշտակուած և կամ սպանուած է, ինչ պիտի ընէիր, հարցուց ձէլթրուտ:

— Ե՛ս. ես ցաւէս կը յիմարէի, ըսաւ Վիկտորինէ:

— Եւ միթէ ամէն միջոց ՚ի գործ պիտի չգնէիր դինքը վերահաս մահուընէ ազատելու համար. եթէ դիպուածով ողջ լինէր, հարցուց ձէլթրուտ:

— Ո՛հ, յայտնի է թէ այո՛:

— Ուստի դուն՝ զքեզ հիմա իմ անդս դիր. և մտածէ որ ես մայր եմ, և քեզի դէմ ՚ի գործ գրած իրաւընէ խիստ, բայց պարագայէն պահանջուած այսպիսի վարմամբս հանգերձ, իմ սիրտս ոչ թէ ատելութիւն կը սնուցանէ քեզի դէմ, այլ ընդհակառակն ներողամտութիւն: Բսէ ուրեմն, ինչ ըրիր իմ որդիս, ո՛ր է հիմա ինքն. և ես կը խոս-

տանամ իմ պաշտպանութիւնս, քեզի դէմ սկսուած դատաստանը խափանելու համար: Քու խոստովանութիւնդ ուրեմն կարող է միայն շնորհել ինձ այն երջանկութիւնն զոր ինձմէ յափշտակեցիր, և քեզի՛ այն ազատութիւնն զոր կորսընցուցիր:

— Քիչ մ'առաջ ըսիր, տիկին, որ քեզ նման՝ ես ալ մայր եմ, հետեաբար չեմ կըրնար հասկընալ թէ ինչպէս կրնաս ենթադրել, նոյն իսկ վայրկեան մի միայն, թէ ես այդպիսի պժգալի եղեոնագործութիւն մի կատարած լինիմ: Ոչ, տիկին. մի կասկածիր. այդպիսի կասկած՝ նոյն իսկ բնութեան դէմ նախատինք մ'է. վասն զի լաւ գիտնալով թէ որպիսի մեծ է մօր մը՝ իւր արգանդին պտղոյն վրայ ունեցած սէրն, նոյն իսկ բնութիւնն ինքնիրեն հակառակ պիտի կանգնէր, եթէ ուղած լինէի չաղախել ձեռքերս այն անմեղին արեամբ: Ոչ, տիկին, զայդ մի պնդեր. մայր մը չի կրնար և ոչ իսկ կասկածել, որ ուրիշ մայր մը՝ այդպիսի ըսպանութիւն կարող եղած լինի կատարել:

Այն գժբախտն այնքան անկեղծ էր, որ չէր անդրադառնար իւր դէմ հնարուած դաւն. բայց իւր խիղճն այնքան մաքուր էր, որ առանց իւր ուղեղուն, բերանը կը դնէր իւր դատին պարզ ճշմարտութեան պաշտպանութիւնն:

— Իրաւ է, պատասխանեց ձէլթրուտ կեղծաւորութեամբ, չեմ կրնար ժխտել որ ըսածներդ անուրանալի ճշմարտութիւնք են:

Հաւատա որ ամբողջ ունեցածս կը բաշխէի անոր՝ որ իմ որդիս ինձի դարձընէր:

— Հարկ չկայ որ զայդ ըսես, պատասխանեց Վիկտորինէ, ամէն մարդ համուզուած է ըսածիդ:

— Եւ եթէ այդ այլ բաւական չլինէր, շարունակեց ձէլթրուտ, աւելի ևս առջի ըսածըն հաստատելով սովորալ լինէր յանցաւորն՝ առանց պատժի պիտի մնար. վասն զի եթէ ազատ է՝ և ոչ իսկ անունը պիտի տամ. իսկ եթէ արդարութեան ձեռքն ընկած լինի՝ իւր դէմ եղած վրէժխնդրութեան վճիռը ջնջել պիտի տամ:

Այս կերպով խօսակցութիւնը վերջացընելն՝ իրաւցընէ խորամանկութեան քաջարուեստ հնարք մ'էր: Բայց Վիկտորինէ, որոյ խիղճն բնաւ խայթ չունէր, պարզօրէն պատասխանեց.

— Կը փափարիմ, տիկին, որ սրտիդ իղձերը կատարուին. գէթ այսու ես ալ բանտիս մէջ կրած թշուառութեանցս վերջը կը գտնէի, ուր առողջութիւնս կարգէ դուրս կը փնտսուի, և ամէն մէկ օրը որ կ'անցնի՝ իմ պատուոյս վրայ մէկ մէկ բիծ կ'անելնայ:

— Բայց մինչև որ յանցաւորն չյայտնուի, գժբախտաբար պիտի չարչըրկուիս դու այս ահաւոր բնակարանիս մէջ, պատասխանեց ձէլթրուտ:

— Մեծագէս վտտա՛հ եմ որ անմեղութիւնըս պիտի հրատարակուի դատաւորներէս, որով և քիչ ատենէն ազատութիւնս պիտի ձեռք ձգեմ:

— Կը խաբուիս, ըսաւ ճէլթրուտ դառն
ատելութեամբ, տեսնելով որ իւր յոյսն ՚ի
գերեւ ելած էր և իւր փափաքած խոստովա-
նութիւնը երազած իր մը դարձաւ :

— Ինչո՞ւ համար, հարցուց Վիկտորինէ :

— Վասն զի արտաքին փաստերը քեզի
դէմ են :

— Բայց նաև շատ անգամ սխալ կրնան
լինել. և իրաց ճշմարտութիւնն զանոնք սուտ
պիտի հանէ. և իմ անմեղութիւնս ամենուն
առջև պայծառ պիտի ծագի՛ լուսաւոր արեւ-
գահան պէս :

— Այո՛, բայց գիտե՛ս թէ ինչ միջոցներով
պիտի ծագի այդ փափաքած լոյսդ, ըսաւ
ճէլթրուտ ատելութեամբ :

— Աստուծոյ օգնութեամբ և գատաւոր-
ներուս իմաստութեամբ, պատասխանեց
անկեղծաբար բանտարգեալն :

— Ոչ մէկով և ոչ միւսով, վրայ բերաւ
ճէլթրուտ, այլ միայն տանջանքով, որ միակ
հնարք է յանցաւորաց բերնէն դուրս հա-
նելու այն եղերանց խոստովանութիւնը, զու-
րքս ծածկել կը ջանան կեղծօք, իբրև զոհ
մը, իբրև անմեղ մը բողոքելով :

— Տանջանքով, հարցուց Վիկտորինէ վար-
հուրած :

— Այո՛, աւելցուց ճէլթրուտ. կը սար-
սափեցընէ դրեզ, համ :

— Ո՛հ, Տէ՛ր Աստուած, Տէ՛ր Աստուած.
տանջանքը... գոչեց Վիկտորինէ, երկու
ձեռք երեսը գոցելով և վախճն դող ելած :

— Խոստովանէ ուրե՛ն, կրկնեց այն ա-
տեն վրէժխնդիր կինն. խոստովանէ յան-
ցանքդ, և չարչարանքն քեզի կը խնայուի :

— Բայց ես խոստովանելու բան չունիմ,
տիկին :

— Այն ատեն պիտի մեռնիս. վրայ բե-
րաւ խղղուկ ձայնով ճէլթրուտ, մեկնել
ձևացընելով :

— Բայց, տիկին, Աստուծոյ սիրոյն համար
կ'աղաչեմ, ըսաւ բանտարկեալն՝ ձեռքերն
իրարու բերելով, դուն միայն կրնաս զիս
ազատել : Կ'աղաչեմ մի թողուր զիս դահ-
ճին ձեռքը. չեմ կրնար այն զարհուրելի
պատժ յն դիմանալ :

— Այն ատեն խոստովանէ, կրկնեց ճէլ-
թրուտ, կարծելով որ սարսափեցուց իւր
զոհը. այս միջոցը միայն կը մնայ յեզի՛ սար-
սափելի տանջանքէն ազատելու համար :

— Բերեմն զիս եղե՛նագործ կը համարիս :

— Ոչ միայն ես, այլ նաև բու գատա-
ւորներդ :

— Ո՛վ Աստուած իմ, կրնամ աւելի զըժ-
բարտ լինել :

— Խոստովանէ. և ոչ միայն ազատութիւ-
նըդ, այլ նաև իմ ունեցած բոլոր հարստու-
թիւնս՝ խոստովանութեանդ վարձք պիտի
լինին... հաւպա... :

— Դուրս ել, տիկին, ել գնա : Դուն բունի
իմ դասապարտութիւնս կ'ուզես ինձմէ :
Դեռ գոհ չեղար յափշտակելովդ ինձմէ սե-
փական ժառանգութիւնս, եկած ես հիմա

նաև զուարճանալու վայրենի յաղթութեանդ վրայ: Այո՛, պիտի մեռնիմ ես. բայց այն ահաւոր տանջանաց մէջ ալ՝ պիտի կարենամ գոչել որ անմեղ դատապարտուեցայ, և թէ դուն մահս երազեցիր՝ չարութեամբ ձեռք բերած հարստութիւններդ անխռով վայելելու համար... Բայց պիտի տեսնես, տիկին, շարունակեց եղկելին՝ ներքին հաստատուն համոզման ձայնով մը, պիտի տեսնես՝ որ քիչ ատենէն ամէն արտաքին երեւցած փաստերն սուտ պիտի ելլեն. և ես ձեռք պիտի բերեմ՝ այն ազատութիւնս՝ ուսկից զիս զրկեցիր. և թէ՛ որ մը պիտի կարենամ կրկնակի մարդասպան կոչել զքեզ:

— Տիկին... վրայ բերաւ ձէլթրուտ անբեասբար, իբրև վիրաւորուած կին մը. մըտածէ ո՞վ ես դուն և ո՞վ եմ ես: Ա՛յլ կրնար որդիս յափշտակել, եթէ ոչ դու միայն, որ մօրեղբօրդ ժառանգութեան տէր դառնաս:

— Գուրս ելիր, տիկին. դեռ աւելի մի՛ զրպարտեք զիս: Շատ իսկ համբերեցի, ս՛լ չեմ կրնար դիմանալ ներկայութեանդ:

— Ուզածիդ չափ յամառ եղիր, ըսաւ ձէլթրուտ, լի ատկութեամբ նայուածք մի ձրգելով իւր զոհին վրայ. շատ լաւ, կը տեսնենք: Տանջանքը պիտի կարող լինի հանել բերնէդ այն խոստովանութիւնը՝ զոր չկրցայ:

Այս ըսելով դուրս ելաւ բանտէն, և աճապարեց իմաց տալու Քառասնից Ատենապետին՝ իւր բանտարկելոյն հետ ըրած խօսակցութեան անյաջող ելքը:

ԳԼՈՒԽ ՏԱՄՆԵՐՈՐԴ

Խելքը բռնուցանէ:

Մինչդեռ ձէլթրուտ՝ Քառասնից Ատենապետին հետ կը զրուցէր, (որ յետ լսելու ինչ որ բանտարկեալն պատասխաներ էր, հրաման հանած էր զՎիկտորինէ տանջանաց փորձին ենթարկելու), ամբաստանելոյն խղիկին մէջ կը մտնէր Գէորգ, որ քիչ յառաջ տնօրինումն առեր էր տեսակցելու իւր կնոջ հետ՝ բանտապահին հսկողութեան ներքև:

Յետ առաջին սիրոյ ցոյցերու, այն երկու թշուառներն սկսան խօսիլ ամէն բանէն աւելի իրենց հաճելի նիւթոյն վրայ. և ինչպէս ամէն որ կրնայ գուշակել, Վիկտորինէ տեղեկութիւններ ուզեց իւր ամուսնէն իրենց տղուն վրայօք, համարելով եղկելի մայրն որ իւր այրն զինքը Գարմանոցէն առած լինի:

Այսպիսի հարցման մը վրայ Գէորգ չէր գիտեր ինչ պատասխանէ. բայց միւս կողմէն ալ ուզելով իրին ստուգութիւնն իմանալ, ըսաւ.

— Ահաւասիկ, Վիկտորինէ. ուզեցի տեսնել զքեզ ոչ միայն քու առողջութեանդ, քու դատաստանիդ ինչ կերպ առաջ տարուելուն վրայ տեղեկանալու համար, այլ նաև

մեր սիրուն որդւոյն վրայօք խօսելու համար:

— Ապրի՛ս, Գէորգ. խօսէ ուրեմն մեր որդւոյն վրայ, կանչեց լի ուրախութեամբ խեղճ կնիկն: Ա՛խ, գիտնայի՛ր թէ որչափ կը ցաւիմ զինքը տեսնել չկարենալու համար: Գիտցիր, սիրուն Գէորգս, զիտցիր որ այս բանտս դառն կու գայ ինձի՛ մանուանդ քեզի և որդւոյս համար... Ըսէ ուրեմն առճո՞ղ է մեր տղան. գեղեցիկ է. ինչո՞ւ համար զինքն ալ հետոյ չբերիր. ա՛խ, թէ կարենայի տեսնել զինքը...:

— Լսէ, Վիկտորինէ, պատասխանեց Գէորգ, զուր տեղ ջանալով ձայնին սլալալութիւնը պարտըկել. ձախորդ լուր մը լսելու բաջութիւնն ունիս:

Վիկտորինէ գոյնը նետեց, և ձեռքերը գլխուն մազերուն մէջ խօթելով, հարցուց.

— Ի՞նչ, մեռա՛ւ:

— Ոչ, պատասխանեց Գէորգ:

— Լաւ ուրեմն, ըսէ, խօսէ, ի՞նչ եղած է որդւոյս:

— Վիկտորինէ, սիրտս առաջ չ'ըթար ըսելու:

— Հիւանդ է արդեօք:

— Եւ ոչ:

— Ուրեմն ինչո՞ւ համար կը վշտանաս:

— Ահաւասիկ, պատասխանեց էրիկն, դժուարութեամբ հնչելով բառերը. Տղան Գարմանոցը չէ:

— Է՛հ, ըսաւ Վիկտորինէ բոլորովին ապուշ գարձած. խաբուած ես:

— Երանի՛ թէ խաբուած լինէի:

— Նշանները կեցեր են:

— Չկան այդպիսի նշաններ Գարմանոցին վարչութեան բով:

— Բայց Գեներալի գայեակն՝ որ զինքը Գարմանոց տարաւ...

— Մեռած է:

— Մեռած է... ա՛խ, սիրելի Գէորգս...

խելքս գլխաւ կ'երթայ, պատասխանեց ցնորելով խեղճ մայրն. որոյ աչքերն հրեղէն փայլակներ կ'արձըկէին, և զարհուրած կը տնկուէին երկան վրայ. որ հարցուց իրեն.

— Մինակ էիր՝ երբ տղան գայեկին յանձնեցիր,

— Մինակ, պատասխանեց մեքենայաբար կինն:

— Դեկտեմբեր 20ին, երեկոյեան ժամը իննիս էր:

— Այո՛...

— Առո՞նք էին այն նշանները, զորս գրիբ տղուն կապերուն վրայ, հարցուց Գէորգ ցուցընելով զանոնք կնիկնը, որ ապուշ նախուածքով վայրկեան մը դիտեց զանոնք և ըսաւ. Ասոնք էին:

— Լաւ ուրեմն, ըսաւ Գէորգ, (առա՛ց ուշ զնելու որ կնոջը դէմքին վրայ յանկարծական փոփոխմունք կատարուեր էին), մեր որդին առանց ամենեին տարակուսի կորսուած է:

— Կորսուած, սրտաճմլիկ ձայն մ'արձակեց մայրն: Իսկ դուն ամենեին ցաւ չես ըզ-

գար, իսկ դուն ամենեւին հոգ չնս ըներ...

— Ո՛հ, յիրաւի կը ցաւիմ, պատասխանեց Գէորգ, այս անգամ զննելով կնոջ դէմքը, տեսնելով զայն գունաթափ և աչքերը կարծես իրենց խորշէն դուրս ցատքելով:

— Չէ, չէ, կարելի բան չէ, ըսաւ Վիկտորինէ. սուտ ըսիր... դու բնաւ սէր չես ըզգար...

— Ի՞նչպէս, ի՞նչ կ'ըսես, պատասխանեց Գէորգ ինքնիրմէն դուրս ելած և կնոջը մօտենալով:

— Բայց ինչո՞ւ չես երթար զինքը առնելու, ըսաւ իրեն կինն՝ սիրալիր յանդիմանական ձայնով. տղայ մի գոր դեռ չես տեսած... որ քու որդիդ է... Չարասիրտ... գնա չուտով. հոս բեր զինքը... կ'ուզեմ զինքը տեսնել. կը հասկընաս...

— Տէ՛ր Աստուած... Վիկտորինէ... քու խօսելու կերպդ...

— Մանաւանդ թէ ոչ... կեցիր, ես երթամ Դարմանոց մեր որդին առնելու... տեսնես որ ինձի պիտի տան: — Այս խօսքերս ըսելով երթալ կ'ուզէր, բայց ստքերը զինքը չէին կրնար բռնել. և քանի մը քայլ առնելով ինկաւ ամուսնոյն բազկացը մէջ, որ վազեց բռնելու զինքը. և սկսաւ գոչել. Չեմ կրնար... չեմ կարող... ջերմ ունիմ, գլուխս կ'այրի... կուրծքս կը բորբորի... Ա՛յս. որդիս... որդիս... Հառաչեց, և ընկաւ խշտեկին վրայ, ընդհատ ընդհատ կորսուած տղան կանչելով:

Եղկելին խելքը թռուցեր էր:

Այն վայրկենին բանտին դրան առջև ներկայացաւ Ատենին խորհրդականներէն մին, ձեռքը բացուած թուղթ մի կրելով և հետը քանի մը զինուորք, որք այն տեսարանին հանդիպելով կանգ առին, և խորհրդականն հարցուց Գէորգի եղած չեղածը:

Խեղճ ամուսինն, ընկճեալ ցաւերէ, պատմեց պաշտօնէին մանրամասն ոճով՝ ահաւոր դէպքը: Ուստի շուտ մը բժիշկ կանչել տուին և Գէորգը բանտէն դուրս հանելով եղածը Քառասնից Ատենապետին ականջն հասուցին:

Հանդիպածն իմանալով՝ պաշտօնեայն քանի մը տող գրեց խորհրդականին ձեռքն եղած թղթոյն վրայ, և հրամայեց որ բանտարկեալը բանտին հիւանդանոցը տանին, ուր հոգ տարուի իրեն՝ պարագային պահանջածին համեմատ:

Խորհրդականին բերած հրամանն էր ըզՎիկտորինէ տանջանաց փորձին ենթարկելու պատուէրն:

ԳԼՈՒԽ ՄԵՏԱՍՍՆԵՐՈՐԴ

Յանցաւորք :

Վերը պատմած գէպերնէս քանի մ'օր վերջը, առաւօտ մի մտաւ Պէբբօ Վլասի խանութը՝ բոլորովին զայրացկոտ գէմբով։ մինչդեռ խանութին մէջ առանձին կեցեր էր Սիլվեստրա պառաւն, զբաղած՝ իբրև բարեպաշտուհի մը՝ հոգևոր գիրք կարդալով։

Պէբբօյի ներս մտած ժամանակ հանած աղմուկէն, կեղծաւոր պառաւն վեր ցատքեց այլայլած և ըսաւ.

— Վախցուցիր զիս. ի՞նչ ու՛ իս, Պէբբօ. տխուր կ'երևաս ինձի այս առաւօտ :

— Է՛հ, ի՞նչ կ'ուզես որ չլինիմ. եթէ զիտնայիր, Սիլվեստրա տիկին, իմ գլխուս եկածը :

— Ի՞նչ հանդիպեցաւ քեզի :

— 'հ, ոչինչ բաներ... Չես գիտեր :

— Վերջապէս, ի՞նչ լուր ունիս, հարցուց պառաւն. կասկածելով մի՛ գուցէ իւր անձին նկատմամբ բան մի լսուած լինի :

— Գէշ լուրեր, Սիլվեստրա տիկին, կըրկնեց նաւավարն. խեղճ հօրեղբօրս աղջիկը Գէորգի այցելութենէն վերջը յիմարեցաւ՝ ըսելով իւր որդւոյն կորսուիլը :

— Ասած եմ, պատասխանեց կինն՝ աւելի ևս հետաքրքրուելով. ուստի ի՞նչ եղաւ :

— Ուստի այն եղաւ, որ երկու օր վերջը, հազիւ թէ քիչ մը լաւի դարձեր էր, իրեն անսիրտ և անգուժ գատաւորներն՝ չքստմը նեցան դինքը տանջանաց մատնելու :

— Է՛հ, հառաչեց անդգամ գազանն, զարհուրանաց դող մը զգալով, և չյաջողելով զայն պարտըկել :

— Այո՛, Սիլվեստրա տիկին, տանջեր են այն խեղճ անմեղը. և կ'ըսեն թէ այն չարչարանաց և ցաւոց սաստկութեան մէջ՝ Վիկտորինէ ինքզինքն յանցաւոր խոստովանած լինի՛ ինչ եղերան համար որ բանտ տարուեցաւ :

— Ի՞նչ, կատակ կ'ընես, վրայ բերաւ կեղծ զարմանքով Սիլվեստրա. մինչդեռ սիրտը ուրախութենէն կը ճխար՝ տեսնելով որ ամէն բան իւր անդգամ փափաքանաց համեմատ կը կատարուէր :

— Երանի՛ թէ կատակ լինէր ըսածս. Հաւատա որ ոչ խնտալու և ոչ ալ սուտ խօսելու կամք ունիմ : Ես փաստաբանէ մ'իմացայ՝ զոր կոնտրալով Պալատը տարի :

— Խեղճ Վիկտորինէ, կրկնեց պառաւն. զգեստին ծայրով արցունք մի սրբել ձեացընելով, որոյ և ոչ հետքն անգամ արտևանացը վրայ նշմարուած էր :

— Հիմկու հիմա, շարունակեց Պէբբօ, խոհեմութիւնն կը պահանջէ որ այս ամէն մէջտեղ քալած լուրերը ծածկինք նորա ամուսնէն : Վայ թէ որ լսէ. կրնայ անխոհեմ գործ մ'ընել. փիչ առաջ զինքը թողուցի բա-

րեկամիս Թիթա Բաբալոնկայի և ուրիշ երկու ծանօթներու քով, որոց հետ որոշեր ենք զինքը հոս տեղ բերելու, միտքը զբաղեցընելու համար: Տեսնէիր թէ ինչպէս տըխուր ու մեղամաղձոտ է. խեղճը, իրաւցընէ սիրտս կը կեղեքէ: Ուստի հինգ հոգւոյ համար վերը պատրաստէ. դուն ինքն պատրաստէ: Բայց լաւ ուշ զիր որ երբ ժողովինք՝ և ոչ բառ մը բերնէդ փախցընես այս բաներուն վրայօք. զիտմամբ առաջուց եկայ որ իմաց տամ թէ ինչ կերպով պէտք է վարուիս: Ուստի լաւ կառածեքքօ մը և սքանչելի աղած երչիկ մը պատրաստէ մեզի: Միով բանիւ՝ ինչ որ կ'ուզես, բայց միայն չըմոռնաս որ բերնիդ դուռը կը պելուես:

— Վտտահ եղիր, պատասխանեց Սիլվեստրա, որ և ոչ բերանս կը բանամ: Ո՞ր ժամուն պիտի հրամէք:

— Կէս ժամէ մը, կամ շատ ուշ՝ մէկ ժամէն: Կ'աճապարեմ Դքսին Պալատն երթալու, յետոյ շուտով կու գանք:

— Շատ լաւ, գնա. ամէն բան 'ի դարձիդ պատրաստ պիտի գտնես:

Հաղիւ թէ մեկնած էր Պէքթօ, և Սիլվեստրա պառաւն յանձնարարուած նախաճաշը պատրաստելու հետ էր, և ահա ներս մտաւ Վլաս ինքիբմէն դուրս ելած. և յետ չորս կողմը շրջահայեաց ակնարկ մը տալու, ըսաւ.

— Լսեցի՞ր, Սիլվեստրա, քաղաքին մէջ տարածուած լուրն:

— Ի՞նչ լուր:

— Այն թէ Վիկտորինէ խոստովանած է, ըսաւ Վլաս, սարսափանաց դող մի զգալով:

— Այո՛, քանի մը վայրկեան առաջ Պէքթօ նաւավարն ըսաւ ինծի. բայց իրաւցընէ ճշմարիտ է:

— Ճշմարտին ճշմարիտը, պատասխանեց Վլաս: Հաւատարիմ՝ մարդէ իմացայ ես զայն. և այսպէս ուրեմն այն եղկելին վաղը պիտի գլխատուի:

— Ի՞նչ կայ որ. ասոր համար արդեօք կ'այլալլին դուն. պատասխանեց տալն, ստանայական ծիծաղով մի: — Հաւու սիրտ ունեցող էրիկ մարդ:

— Բայց չէ՞ս գիտեր, կրկնեց Վլաս՝ ահամայ՝ դող ելած, չէ՞ս գիտեր որ մենք միայն յանցաւոր ենք այն եղերանց՝ որոց համար այն անմեղը զլիսապարտութեան պատիժը պիտի կրէ:

— Բայց ցած խօսէ, վախկոտ ծեր: Չէ՞ս գիտեր որ լաւագոյն է որ իրեն գլուխն գլխահատութեան գործիքին տակ մնայ քան թէ մերինն: Չէ՞ս գիտեր որ եթէ հիմա բառ մը բերնէդ փախցընես՝ կորսուած ենք: Երանի՛ թէ լեզուդ չորնար՝ որ չկարենայիր անխելքութիւն մ'ընել: Ողորմելի մարդ: Մարդկային սրտի լաբիւրինթոսին մէջ միայն բերնէն կարելի է ներս մտնել և ելլել. ուստի զոց պահէ զայն՝ եթէ կ'ուզես: Ի մեր գործերը լի յաջողութեամբ առաջ երթան:

— Դուն լաւ կը խօսիս. բայց սրտիս վրայ ծանրաբեռնեալ խայթերը շատ շատ են, Միլվեստորա. և տեսնել մանաւանդ անմեղ մի որ իմ պատճառով որս պիտի դատապարտուի, կ'երդնում որ անտանելի բեռ մ'է ինձի, և խելքս գլխէս տանելու չափ սարսափ կ'ազդէ ինձի:

Այս խօսքերուն վրայ պառաւն ուսերը թօթուեց, և ըսաւ միայն.

— Արդէն միշտ ողորմելի և անխելք մէկն եղած ես:

Բայց ծերն իրաց այս վիճակին մէջ շուտով չէր հանդարտիր. ուստի ծռեցաւ և իւր տալին ականջէն ցած ձայնով հարցուց.

— Մի գուցէ մէկը տեսած լինի զքեզ ձէլթրուտի տղան գողցած ժամանակդ:

— Եւ ոչ իսկ սատանան զիս կրնար ճանչել. երեսս զիմակ զրեր էի, և երկայն սև քօղ մը զիս ամբողջ ծածկեր էր: Թող որ զիչեր ալ էր, և աղահովութեան համար սև զգեստ հագած էի և նոյն գունով ալ վերարկու մը:

— Իսկ երբ վիկտորինէի տղան յափըշտակեցիր:

— Դեռ աղէկ. ճամբան մարդ չկար: Հագիւ թէ դայեակը տղան զետեղեց Անույն մէջ մեկնեցաւ: Ես զինքը առի, և փայլալակի նման արագութեամբ փախայ: Բայց հիմա մէկդի թող այս մտածութիւններդ, այս քու տղայական վախերդ, աղէկ կռած ծերրօ մը պատրաստէ, մինչդեռ ես վերը սեղանը շտկելու կ'երթամ:

— Ո՞վ կու գայ նախաճաշելու, հարցուց Վլաս, մինչդեռ վառարանին մէջ կրակը արծարծելու հետ էր, որոյ վրայ փոքրիկ սան մը կը պղպջար:

— Պէքօ, նորա աղգականն Թիթա, Գէորգ, և իրենց երկու բարեկամներ, պատասխանեց Միլվեստորա:

— Գէորգ ալ, զարմանքով կանչեց Վլաս:

— Ի՞նչ, կը վախևս իրմէն:

— Զինքը տեսնելս՝ սրտիս զգացած տագնապը կը կրկնապատկէ, մտածելով իւր անմեղ կնոջ դատապարտութիւնն:

— Նայէ Վլաս որ այդ տղայութիւններդ քեզի շատ սուղի կրնան նստիլ. պատասխանեց տալն՝ սանդուղներէն վեր ելնելով և պատառաքաղներն և ճերմակեղէնները տանելով, նախաճաշին պատրաստութիւն տեսնելու համար:

— Զեմ գիտեր, ըսաւ ինքիրեն Վլաս՝ մինակ մնալով. բայց նախազգացումն ունիմ որ դժբախտութիւն մը պիտի հասնի վրաս:

Այսպէս ըսելով՝ սկսաւ եփել կռած ծերրօն, վեր վար ընելով խառնիչով սանին մէջ եփուած միսերը, որոց երկու երրորդ մասն իրմէն սպանուած մարդկանց և տղայոց կը վերաբերէին:

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՈՏԱՍՍԱՆԵՐՈՐԴ

Տարորիևակ յայտնուշթիւն :

Գժբախտաբար ինչ որ Պէբբօ ըսած էր Սիլվեստրայի և ինչ որ յետոյ Վլաս հաստատեր էր՝ Վիկտորինէի խոստովանութեան վրայօք՝ ճշմարիտ էր : Հազիւ թէ բռնաբանութիւններէր զինքը տանջանաց փորձին ենթարկելու, այն եղկեիին սոսկալի չարչարանաց ցաւերուն մէջ խոստովանած էր այնպիսի եղերան մի պարտաւոր լինելն, զոր բնաւ գործած չէր : Եւ այս խոստովանութեան հետեանք՝ Եղեռնադատ Քառասնից Ստեանն վճիռ հանեց, որով կը դատապարտէր զլիսապարտութեան պատժոյ զՎիկտորինէ եղեռնագործ մանկասպանն, որ համոզուեր և խոստովաներ էր իւր յանցաւորութիւնն :

Սակայն քանի մը ազդեցութիւն ունեցող անձանց միջամտելով, և մանաւանդ նորա պաշտպան փաստաբանին ջանքով, վճռոյն կատարման ժամն, որ երկրորդ օրը պիտի գործադրուէր, երրորդ օրուան ընդնալուծն վերածուեցաւ. և այս ժամանակիս մէջ հրաման տրուեցաւ դատապարտելոյն իւր ազգականաց այցելութիւնն ընդունելու, և իւր հոգին ըստ արժանւոյն կրօնական մխի-

թարութեամբ մահուան պատրաստելու : Մինչդեռ բարի կրօնաւոր մի կը պատրաստէր այն անմեղը վերջին վայրկենին, և ինքն դատապարտեալն իւր դառն բախտին համակամեալ, կը կրանէր մինչև վերջին կաթիլ՝ թշուառութեան բաժակին մը ուրը . Պէբբօ, ինչպէս ըսաւ Սիլվեստրա պառաւին, կը ջանար ըստ կարելոյն անձանօթ պահել այն լուրը Վիկտորինէի երկանէն . այնպէս որ Գէորգ բոլորովին անգէտ էր թէ ինչ գժբախտութիւն հասեր է իւր թշուառ կողակցին :

Սոս պատճառաւ ուրեմն, (այն առաւօտը որ վերջին օրն էր Քառասնից Ստեանն Վիկտորինէի համար ըրած շնորհման, վրձնոյն կատարումն տալու նկատմամբ), Պէբբօ՝ իւր քանի մի արուեստակից նաւավարաց հետ՝ հրաւիրած էր զԳէորգ նախաճաշելու Վլասի խանութը, ուր պատրաստութեան հետ էր Սիլվեստրա պառաւն, որ իւր արժանաւոր տագրին հետ ամենայն ինչ լմընցուցեր էր որոշեալ ժամուն :

Ճիշդ սահմանեալ առեն հոն հասան իրացընէ Պէբբօ, Թիթա Քաբալոնկա, ուրիշ երկու նաւավարք, որք նոյնպէս Ս. Երեմիայի Մնցբին ընկերութեան կը վերաբերէին, և Գէորգ . որք ամէնքն ալ Վլասէ առաջնորդուեցան այն սենեկին մէջ, որ անմիջապէս ապրիտովաճառին խոհանոցին վրայ առաջին յարկին մէջ կը գտնուէր . և ուր իրենց տղև գրուեցաւ համբաւաւոր

կաածծեքրօն, որոյ վրայօք ըստ սովորակա-
նին լիուլի գովեստներ խօսեցաւ Սիլվես-
տրա պառաւն, երբ զայն սեղանի վրայ դը-
րաւ: Իսկ Վլլաս սովորականէն աւելի ինք-
զինքն այն օրը մարդասէր և հիւրընկալ կը
ցուցընէր:

Գէորգ քան զսովորականն աւելի տժգոյն
էր, և հազիւ թէ պառաւը (որ միայն իրեն
ծանօթ պատճառներու համար հեռացուցեր
էր զՎլլաս սենեկէն) սեղանին վրայ դրաւ
այն անօթը, որոյ մէջ կը բուրէր հրապու-
րիչ կերակուրն, դառնալով Գէորգ իւր բա-
րեկամաց ըսաւ.

— Բարեկամք իմ, արդէն իսկ ըսի ձեզի:
Շնորհակալ եմ ձեր ըրած հրաւերքին. հոս
եկայ միայն զձեզ գոհ ընելու համար, բայց
ամենևին ախորժ չեմ զգար: Ուստի ազա-
տաբար կերէք դուք, իբրև թէ ես հոս չլի-
նէի: Ուտելն ինձ զգուանք կը բերէ, և իրաւ
կ'ըսեմ թէ որ ուտեմ՝ գէշ պիտի լինիմ:

— Հանգիստ բռնէ ինքզինքդ, Գէորգ, ը-
սաւ Սիլվեստրա լալկան ձայնով մը, հան-
գիստ եղիր. պիտի տեսնես որ ամէն բան
ազէկ վերջ պիտի ունենայ, և քիչ ատե-
նէն քու կինդ ալ ազատութիւնը ձեռք պի-
տի բերէ: Սնտի խօսքեր են ինչ որ կը լը-
սուի...

Բայց խօսքը առաջ տանել չկրցաւ, որով
հետև Պէրբօ աչքի նշանով մը բառերը բեր-
նին մէջ փակեց, ըսելով իրենց ցած ձայնով.

— Չայնդ քաշէ, այդպիսի խօսքեր մէջ
տեղ մի բերեր:

— Եղկելին, հառաչեց Գէորգ՝ արցուն-
քը սրբելով:

— Սիրտ ըրէ, սիրտ ըրէ, սիրելի Գէորգ,
վրայ բերաւ Թիթա, (որոյ ձայնակցեցան
նաև միւս հրաւիրեալներն). յուսահատու-
թեամբ գործ չի լիննար. կեր մեղի հետ, և
յիշէ որ Աստուած ուրախ մարդուն կ'օգնէ:

— Նոյնն էր իմ ըսածս ալ քիչ մ'առաջ,
աւելցուց շուտով Սիլվեստրա: Ուրախ զը-
ւարթ եղիր, Գէորգ. ես այս առաւօտ գնա-
ցի սուրբ Պատարազը տեսնելու, և խնդրե-
ցի Աստուծոյ մէջ որ շուտով կնկանդ ազատու-
թիւն պարգևէ, և վստահ եմ որ Աստուած
պիտի լսէ աղօթիցս, թէպէտ և անարժան
մեղաւոր մի եմ: Վայրկեան մը կը թողում
զձեզ. կ'երթամ շուտով աչք մը տամ խո-
հանոց և կը դառնամ:

Այսպէս ըսելով գարշելի պառաւն հեռա-
ցաւ, ազատ թողով բարեկամները, որք ի-
րաւն ըսելով առհասարակ տխրութեամբ ըզ-
գածուած՝ սկսան ուտել:

— Կեր, Գէորգ, ըսաւ այն տտեն Պէրբօ,
և մէկ պատառէն միւս պատառդ՝ պատմէ
մեղի քու պատմութիւնդ: — Է՛, Թիթա, ըսաւ
յետոյ կամացուկ մը քովը եղողին, օգնէ ին-
ձի, բան մ'ալ գուն ըսէ:

— Ուրեմն, Գէորգ, սկսաւ հարցընել Թի-
թա. Լօթրէք մարաջախտն Միլյան հասնե-
լով բանագնացութիւն ունեցաւ Հասարա-
կավետութեան զօրագլխին հետ, այնպէս չէ:

— Այո՛, պատասխանեց Գէորգ մեքենա-
յօրէն:

— Սպրիս, ըսաւ Պէբբօ. ուրեմն ինչպէս եղաւ որ այնպէս յանկարծակի թշնամին Քրէմոնայի զիմացը ներկայացաւ, եթէ դուք իրենց բոլոր ճամբաները բռներ էիք: Ինծի այնպէս կ'երևայ թէ պէտք էր ամէն կողմէն պաշարուած լինէր, այնպէս որ չկարենար իւր ընթացքն առաջ տանիլ:

— Զբոսի քեզի, կրկնեց Գէորգ, որ վերջապահ գնդին հրամանատարներէն մէկուն սխալ շարժմամբ թշնամուոյն ազատ անցր մը բացուեցաւ, որ և կրցաւ գրեթէ մեզի հետ մէկտեղ մի և նոյն ժամանակ Քրէմոնայի պարսպաց քով հասնիլ, ուր տեղի ունեցաւ այն խառնուրդը, զոր պատմիցի քեզի:

— Շատ գէշ վայրկեան եղած պէտք է լինի այն ժամն, աւելցուց թիթա, որ մէկ կողմէն ալ ախորժակով կ'ուտէր. սրչափ արիւն թափուած պիտի լինի:

— Ուրեմն ինչ վերջ ունեցաւ, հարցուց Գէորգի՝ հրաւիրեալներէն մէկը, տեսնելով որ նա գարձեալ առաջուան պէս մտածմանց մէջ ընկղմեցաւ:

— Պատմէ ուրեմն, Գէորգ, այս բանս պատմած չես:

— Կարծեմ՝ կ'իշրա տ'Ստտայի մօտերը թշնամուոյն յաղթեցիք, այնպէս չէ՛. պատմէ, Գէորգ, և միւս կողմանէ ալ սկսէ կռածծէք ուտել մեզի հետ:

— Ուրիշ բան ունիմ գլխուս մէջ, պատասխանեց Գէորգ, որ իրաւընէ ներս մը տած ժամանակէն աւելի ախոր և մտած.

մանց մէջ ընկղմած էր: Ես կը փափաքէի գիտնալ մանաւանդ թէ ինչ պատճառաւ արդեօք երկու օրէ 'ի վեր՝ դուն Պէբբօ արգեններ կը գնես ինծի՝ որ կնկանս այցելութեան չերթամ: Այս բանիս մէջ ծածուկ խորհուրդ մը պիտի լինի, զոր դուն ինծէ պահել կ'ուզես, և զոր ես որ և իցէ հնարքով կ'ուզեմ իմանալ, ըսաւ Գէորգ և վեր ելաւ սեղանէն:

— Երազ կը տեսնես, պատասխանեց Պէբբօ. ջանալով խեղճ էրկանը յանկարծակի և իրաւացի դիտողութեան պատճառանք մի գտնել: Ես չեմ արգիւր որ դուն Վիկտորինէի երթաս, այլ միայն կ'ըսեմ որ հարկ չկայ ամէն օր երթալու: Վերջը... վաղը առաւօտ... երթանք զինքը տեսնելու. հիմա հոս կ'իջիր, կեր և հանգիստ եղիր:

— Վար նստէ, Պէբբօ իրաւունք ունի, ըսաւ հրաւիրեալներէն մէկը: Ինչ որ կ'երևնայ բանը դէպ 'ի լաւ կը դառնայ, հետեւաբար անօգուտ է որ դուն ամէն օր այցելութեան երթաս: Կեր մեզի հետ, և յետոյ մենք ալ քեզի մինչև Պալատը կ'ընկերենք:

Բայց այս վայրկենին մունետկի մը ձայնն լսուեցաւ՝ որ փողոցին մէկ ծայրէն դէպ յառաջ կու գար. այն ձայնն բոլոր բարեկամները տակն ու վրայ րրաւ, և գունաթափ ու սարսուռ բերաւ խեղճ Գէորգի վրայ:

— Լսեցէք, ըսաւ նա՝ վաղելով դէպ 'ի պատուհաններէն մէկը և բանալով զայն առաջութեամբ:

— Ահ, սովորական մունետիկն է, ըստ Պէբբօ. որ միւս կողմանէ արագութեամբ նշաններ կ'ընէր բարեկամաց, որովք հասկըցընել կ'ուզէր որ աչք ունենան Գէորգի վրայ, որ խննթութիւն մը չընէ:

— Լսեցէք, շարունակեց Գէորգ, կը հրատարակուի...

— Որ և իցէ անշան բան մը, վրայ բերաւ Պէբբօ: Սնշուշտ որ և իցէ դիակ մը գրտնուեր է՝ մեաժ դաշուերի մը հարուածներէ. նոր բան չէ...

— Բայց լուռ կեցիր կ'ըսեմ, կանչեց Գէորգ, որոյ ծամելիներն տարօրինակ կերպով իրարու կը զարնուէին:

Իրաւջընէ մունետիկն փողոցին մէջ առաջ կու գար, և իրեն բոլորովին յատուկ եղանակով մը կը կանչէր.

«Նոր և ճիշդ տեղեկագիր ունիմ, որոյ «մէջ կը նկարագրուի և կը ծանուցուի Գե-
«որգոյն ֆառասանից Եղեռնադատ Ատենին
«որոշմունքն, հարցիործի տանջանաց մատ-
«նուած վիկտորինէ Տօլֆինի դէմ, որ հաս-
«ատտեր ու խոստովաններ է ինքզինքն յան-
«ցաւոր մանկասպանութեան եղերան մէջ.
«ունիմ նաև նոյն Ատենին այս բանիս համար
«հրատարակած վճիռն, որով եղեռնագոր-
«ծը մահուան պատժոյ կը դատապարտէ:
«Նոր և ստոյգ է այս տեղեկութիւնն, որ»
և այլն, և այլն... և այս ոճով շարունակեց իւր ծանուցումը մինչև որ այն փողոցներուն լաբիւրինթոսին մէջ նորա ձայնն անհետացաւ:

Այս ծանօթութեան վրայ Գէորգ կայծակնահար մնաց:

— Թիթա, ըստ այն ատեն Պէբբօ, ապշած՝ բարեկամին երեսը նայելով: Իսկ վերջինս նշանով մի հասկցուց Պէբբօյի, որ կեղծելը այլ ևս անօգուտ էր, ուստի պէտք է ջանալ մխիթարելու դժբախտ էրիկը:

— Լսեցի՞ք, հարցուց Գէորգ՝ մի առ մի բարեկամաց երեսը նայելով, իբրև թէ այն գուժին նոցա վրայ ըրած ազդեցութիւնն կարգալ ուզելով: Բայց նորա դժբախտաբար գիտէին զայն: Պէբբօ փորձեց վերջին անգամ մ'ալ մխիթարելու իւր ազգականը. բայց ամենայն ինչ անօգուտ եղաւ: Ահաւոր ճշմարտութիւնն ծանօթ էր, և իւր բարեմիտ բարեկամաց շինձու խօսքերը այլ ևս ազդեցութիւն չունէին:

— Ախ, ահաւասիկ ուրեմն, գոչեց Գէորգ, յուսահատաբար ձեռքերը ձակախին զարնելով, ահաւասիկ ինձի սպասած մխիթարութիւններն, յետ պատերազմին ամէն տեսակ նեղութեանց համբերելէ վերջը, յետ հրաշքով մահուրնէ խալսելէ վերջը: Մինչդեռ ես հոն կը շարշարուէի, մինչդեռ արիւնս կը թափէի իմ հայրենեացս պաշտպանութեան համար, կնիկս, զոր այնչափ սիրած էի, ես զոր համեստ, պատուաւոր և առաքինի միտքս զրեր էի, և սակայն անարգ շահասիրութեան համար՝ ինքզինքն ամենավատ եղեռնագործութեան տուաւ, իւր ձեռքերն անմեղի մ'արեամբ շողախելով:

Ո՛հ, Ստտուած իմ, Ստտուած իմ... կրնա-
 յի՛ դեռ աւելի դժբախտ լինել:

— Հանդարտէ, Գէորգ, հանդարտէ, ը-
 սին միաբերան բարեկամները, չգտնելով
 ուրիշ բացատրութիւն մի՛ կարենալու հա-
 մար մտիթարել այն եղկելոյն իրաւացի կը-
 րած ցաւը:

Միայն Պէքքօ՛ որ միշտ անմեղ համարած
 էր և դեռ անմեղ կը համարէր (ինչպէս էր
 իրաւընէ) իւր աղգականն, Գէորգին խօսքե-
 րը լսելով՝ գլուխը շարժեց, և լուրջ կերպով
 պատասխանեց.

— Գէորգ, մի գտտապարտեր այն եղկե-
 լին, վասն զի ոչ որ ինձմէ աւելի կրնայ վը-
 կայել թէ որչափ թշուառութեանց համբե-
 րեց նա՛ համեստ և պատուաւոր մնալու և
 անարատ պահելու համար այն անունը՝ զոր
 իրեն տուիր պսակուած ժամանակդ: Ոչ, ու-
 ժով մը հնչեց ազատասիրտ նաւավարն,
 յայտնապէս կը բողբեմ և կ'երդնում այն
 Ստտուծոյն առջև՝ զոր կը պաշտենք, թէ
 Վիկտորինէ չի կրնար գործած լինել մանա-
 ւանդ թէ չէ գործած այն եղեւնը, որոյ հա-
 մար անիրաւ տեղ գտտապարտուեցաւ: Ս-
 տուած միայն է կարող գիտնալ թէ ինչ
 տեսակ գաղտնիք ծածկուած կայ այս բանի
 մէջ, և ո՛վ գիտէ որչափ և ինչպիսի տան-
 ջանքներ տուած են այն անգութներն խեղճ
 Վիկտորինէի, մինչև բերնէն առնելու հա-
 մար՝ ինչ որ ճշմարտութեան հակառակն է:
 Լսէ Գէորգ, աւելցուց նա, աչքերը արցուն-

քով պատած, հոգի մը միայն ունիմ, բայց
 նաև այս մէկ հատիկ հոգիս, եթէ կարելի
 լինէր, գրաւ կը դնէի, որովհետև ըստ ամե-
 նայնի համոզուած եմ որ Վիկտորինէ ան-
 մեղ է:

— Իրաւ է, Գէորգ, իրաւունք ունի Պէքքօ.
 և գիտես որ շատ անգամ արդարութիւնն ալ
 կը սխալի: Միթէ ապացոյց չունինք ըսածիս
 խեղճ Ֆրոնարէթթոյի գտտապարտութիւ-
 նըն: Սպահով եղիր որ այս անգամ ալ ար-
 դարութիւնն նոյն սխալման մէջ է:

— Ոչ, ո՛չ. զիս մի ջանաք խաբել, ես
 չեմ կրնար համոզուիլ, կրկնեց Գէորգ՝ զայ-
 րայեալ ցաւոց մէջ. սխալմամբ մարդ չեն
 գտտապարտեր. և ոչ ալ մէկը կրնայ ինք-
 զինքն յանցաւոր խոստովանիլ եղերան մը
 մէջ, եթէ իրաւընէ անմեղ է:

— Մտիկ ըրէք, ըսաւ միւս երկու հրա-
 լիրեալներէն մէկը, շուտով Պալատը եր-
 թանք. խօսինք, հաստատենք Վիկտորինէի
 անմեղ լինելն: Ե պիտի տեսնէք որ բան մը
 գուրս կ'ելլէ: Մի՛ յուսահատիք. « Գանի որ
 չունչ կայ՝ յոյս կայ » կ'ըսէ առածը:

— Չէ, չէ. իրաց այս վիճակին մէջ՝ նաև
 այդ յետին յոյսն ալ դժբախտաբար կոր-
 սուած է, ըսաւ Գէորգ: Միայն խնդիրք
 մ'ունիմ՝ ձեզմէ. մեկնելնէդ առաջ չնորձք
 ըրէք գնեցէք ինձի համար այն ծանուցման
 օրինակ մը, զոր թիչ առաջ մուսնետիկը կը
 ծախէր. կ'ուզեմ կարգալ զայն:

— Շատ լաւ, ըսաւ Թիթա, ես գնելու
 կ'երթամ:

— Կեցիր դուն, Թիթա. ևս կ'երթամ, ըսաւ Պէրբո, և այս պատճառով պիտի ըսեմ նաև Վլասի որ աղած երչիկը չբերէ:

Ըսելն ու գլխարկը առած սանդուղներէն վար իջնելը մէկ ըրաւ:

Նորա մեկնելէն վերջը, ամէնքն ալ լուռ մնացին, առանց բառ մ'ալ արտաբերելու: Եւ այսպէս անցաւ կէս ժամէն աւելի: Հուսկ ուրեմն Թիթա այն գերեզմանական լուծ թիւնն ընհատեց, ըսելով.

— Որչափ կ'ուշանայ Պէրբո պառնալու:

— Մունետիկը գտած պիտի չլինի, և հետեւաբար անշուշտ մինչև Ռիպլթոյ գնացեր է՝ ծանուցումը ձեռք բերելու համար, ըսաւ երկու հրաւիրեալ բարեկամներէն մէկը:

Գեռ բռնորդ մ'ալ վրան անցած էր այս կարճ խօսակցութեան, երբ վերջապէս լուսուեցաւ Պէրբոյի գազափիթաբար սանդուղներէն վեր վազելն, և հազիւ սենեկին մէջ մտաւ, առանց բերանը բանալու՝ ամրափակ փակեց դուռը. բաց պատուհանէն վար փողոցին մէջ դիտեց, և շուտ մը ղայն գոցեց. մօտեցաւ յետոյ բարեկամաց սեղանին: Գունաթափ էր նա, և կարծես տեսակ մը ցնցողական սարսուռէ բռնուած:

— Ի՞նչ ունիս, հարցուց Թիթա. խենթ թըցար:

— Ո՛ր է ծանուցադիրն, անձկանօք հարցուց Գէորգ:

— Ահաասիկ, ըսաւ Պէրբո, հանելով գրպանէն փոքրիկ ծրարիկ մի թղթոյ, և

բակելով զայն՝ ձգեց սեղանին վրայ մարդկային մատի մը յօդուածներն:

— Ի՞նչ բան է այս, գոչեցին ամէն հոն գտնուողներն, սպառած՝ իրենց բարեկամին երեսը նայելով:

— Այս բանս է մարդու մը մատին յօդուածներն, զոր բիչ առաջ գտայ այն կաթսային մէջ, ուր Վլաս մեզի համար պատրաստուած կռածձեքթօն եփեր էր:

— Է՛հ, գոչեցին սարսափած ամէնքը մէկ բերան:

— Ի՞նչպէս գտար, հարցուց Գէորգ:

— Հիմա կ'ըսեմ ձեզի...

ՎԼՈՒԻՆ ԵՐԵՒՑԱՍԱՆՆԵՐՈՐԴ

Եղեռնագործ ին բռնուշիկն :

— Երբոր վար իջայ, շարունակեց Պէբբօ ցած ձայնով, խոհանոցէն անցայ. և Նախախնամութիւնն ըրաւ որ ախորժ զգամ կռածծեքրօյեկ զգալ մ'ալ փորս զրկել: Տեսայ որ մարած փռան վրայ դեռ կեցեր էր կաթսան, մէջը քանի մը մսի կտորներով. և առանց տեսնուելու ոչ Վլասէն և ոչ Սիւրվետայէն, հանեցի տանէն զգալ մը մսի ջուր և քիչ մը մսի մանրութ: Եւտ ընելու համար՝ ամէն մէկէն բերանս ձգեցի և կլլելու հետ էի, երբ զգացի թէ հաստատուն բան մը չէր ուղեր կոկորդէս վար երթալ... Դուրս թքի այդ կտորը, և նայեցայ որ այս մատի կտորն էր, որոյ վրայ, դիտեցէք, դեռ ըզունքն ամբողջ կեցեր է:

— Իրաւ է, իրաւ, գոչեցին միաբերան ունկնդիրներն, զննելով փոքրիկ մատը:

— Այն ատեն, շարունակեց Պէբբօ, առանց ձայն մը հանելու կամացուկ կամացուկ խանութէն դուրս ելայ, գրպանս զննելով այս ոսկրի կտորն, և զայն հոս մտը եղող բժշկին տարի, որովհետեւ ես ինձի չէի հաւատար: Բժիշկը յետ լաւ մը զննելու այս ոսկորը, ինքն ալ հաստատեց որ տղու մը մատն է: Այն ժամանակ պատմեցի իրեն այն

նախախնամական դիպուածը, որ զայն իմ ձեռքս ձգեր էր, և յայտնեցի իրեն իմ կասկածներս: Բժիշկը ըսածներս և եղածները գրի վրայ առաւ, և հիմա կը սպասէ թիթայի՝ որ իրեն հետ մէկտեղ Պալատն երթայ, և բռնել տայ այս անզգամ մարդասպանը մեր մանկանց, որ հարստացած է խեղճ տղայոց միտերը կերցընելով, որոցմով կը չինէր իւր համով կռածծեքրօս: — Ինչ կ'ըսես, Գէորգ. իրաւունք ունէի թէ չէ, երբ քեզի կ'ըսէի թէ կինդ անմեղ է:

— Է՛հ, ըսաւ Գէորգ. կասկածդ անհիմն չէ. բայց միայն կրնայ լինել որ գուցէ որ և իցէ դիպուած մը պատճառ եղած լինի...

— Ինչ դիպուած, ինչ դիպուած. մատ մը կռածծեքրօ եփելու կաթսային մէջ... Գնա, թիթա, գնա բժշկին. տա՛ր կոնտրաքս և շուտ քաշելու համար քեզի բնկեր առ նաև Ջրանցքին ընկերութեան նաւակները բռնող ծառան. այսպէս երկուքդ մէկտեղ աւելի շուտ կ'ընէք: Բայց ամէն բանէն աւելի կը յանձնեմ՝ չփոթութիւն մի հանէք, որպէս զի յանկարծ Վլաս չիմանայ:

Այս խօսքերուս վրայ՝ թիթա մեկնեցաւ արագութեամբ:

— Հիմա, ըսաւ Գէորգ, պէտք է ապահովցընենք, այնպէս ընենք որ Վլաս ձեռքերնէս չփախչի:

— Օ՛, պիտի չփախչի, և ոչ ալ իւր արժանաւոր տալն, ըսին միւս երկուքը:

— Այնիժամ կեղծաւորն. գործն ինձի թողուցէք, ըսաւ Պէբբօ:

— Գիտես, Պէրբո, պէտք է խոհեմութեամբ գործենք, ըսաւ Գէորգ:

— Դուն իրեն խօսէ, Գէորգ. բայց կը յանձնեմ քեզի ուրախ զուարթ գէմքով, վասն զի բարկացած գէմքերն իս իրեն վերջէն կը ցուցընենք:

Այս ըսելով նաւավարն զրան մօտեցաւ, և ամուր ձայնով մը կանչեց զՎլաս, ապրջ պրելով յանձնարարուած երչիկը բերէ, որովհետեւ ուտելու փոքր ունէին:

Անգէտ բոլորովին եղած չեղածին, բարբարոս մարդասպանն՝ պնակի մէջ զրաւ ինչ որ յանձնարարած էին, և վեր ելաւ բարեկամաց քով՝ ապուխտը իրենց մատուցանելու, ըսելով.

— Ահաւասիկ ձեզի պատրաստ ծառայութիւնս, պարօններ:

Եւ հազիւ թէ պնակը սեղանին վրայ դրաւ, ըստ կանխիկ յանձնարարութեան իւր տարին՝ մեկնել կ'ուզէր: Այնչափ շփոթած էր որ և ոչ իսկ անդրադարձաւ թէ անոնցմէ մէկը՝ Թիթա՝ պակաս էր:

Այն ատեն Պէրբո զինքը բռնեց, և ապահովութեան համար իրեն և զրան մէջտեղ կենալով, ըսաւ.

— Կը խնդրեմ, Վլաս. ինծի շնորհք մը կ'ընեն:

— Ըսէ... եթէ կարենամ... ինչպէս որ կ'ուզես՝ պատրաստ եմ ծառայելու:

— Եկուր մեզի հետ պատառ մ'ուտելու:

— Շնորհակալ եմ, ազատ ըրէք զիս. շատ գործ ունիմ ընելիք:

Վերջէն կ'ընես գործերդ, ըսաւ Գէորգ, բռնելով զինքը: Անբաղաբավար մի՛ լինիր, մտիկ ըրէ մեր աղաչանաց:

— Բայց երբ անկարելի է, պատասխանեց Վլաս, ջանալով ազատել ինքզինքն անոնցմէ. կարծես նախազգացումն ունեցաւ սրտին մէջ թէ ձախորդ բան մը գլուխը պիտի գար:

Բայց Պէրբո համարձակ վարմամբ և իւր բարկութիւնը կեղծելով, ստիպեց զինքը որ իւր քով նստի, և հարցուց իրեն.

— Ըսէ ինծի, Վլաս, ինչ կերպով կը շինես դուն կռածձեքքօն, այնքան համով՝ որ ուտելու փոքր կը բերէ:

Այս յանկարծական և անսովոր հարցման վրայ՝ ձերն զգալի կերպով դող ելաւ և բոլորովին շփոթած՝ պատասխանեց.

— Իմ կռածձեքքօն... Իրաւ կ'ըսեմ ամենին նոր առաւելութիւն մը չունի. քաղաքին մէջ գոնուող ուրիշ ապխտավաճառներուն շինածին բոլորովին նման է: Թերևս ամենէն հին խանութպաննու չըջակայից մէջ ամենէն աւելի ճանչցուածն լինելով, իմ շինած կռածձեքքօյիս համբաւն աւելի հուշակուած լինի, մինչդեռ իրական առաւելութիւն մը չունի:

— Շատ ատեն է որ այս գործով կը զբաղիս, հարցուց հրաւիրեալներէն մէկը:

— Վենետիկոյ մէջ, եթէ չեմ սխալիր, ութը տարի կ'ընէ. իսկ իմ երկրիս մէջ տասուերկու տարի կատարած եմ զայն:

— Ո՛րչափ միս կը գործածես օրուան մէջ, հարցուց Պէբբօ:

Վլաս փշոտ գիրքի մը մէջ կը գտնուէր, նորա ծնօտներն սաստիկ ուժով իրարու կը զարնուէին: Իսկ այս վերջին հարցման վրայ այն աստիճան շփոթեցաւ՝ որ ամենէն աւելի անփորձ մէկն ալ պիտի չտարակուսէր գինքը իրաւցընէ եղեռնաւոր ճանչելու:

— Սհաւասիկ... օրական վաճառքի հանած մսերէս աւելցածին համեմատ... Եթէ չիտակը կ'ուզես՝ երբեք ձիջջ հաշիւ բռնած չեմ, պատասխանեց տախտավաճառն կազդելով:

— Վերջապէս, ըսաւ Գէորգ, որ հազիւ ինքզինքը կը բռնէր, կրնանք իմանալ թէ ինչ կերպով և ինչ տեսակ մսերով կը շինես քու համեղ կուսածեքրօյ:

— Սհաւասիկ, պարոն Գէորգ, ըսաւ Վըլաս՝ բառերը փնտռելով, սովորական բաներով կը շինեմ. այսինքն են՝ պահար, մաղտանոս, խնկունի և քիչ մը սոխ. բայց արժէք տուողն պէտք է լինի լաւ համեմելուն կերպը, պէտք է աղէկ ուշադրութիւն ունենալ եփելու ժամանակ, պէտք եղածին չափ միայն եփ տալ, և հրաւիրելոց ամենայն խընամքով ծառայել, ինչպէս որ միշտ ըրած եմ ես: Հաւտացէք որ այս բաներուս մէջ կայացած է իմ բոլոր գաղտնիքս:

— Շատ աղէկ, կրկնեց Գէորգ. բայց ինչ տեսակ միսեր կը գործածես:

— Միսեր... խոզի... կովի և եզ...

— Եւ այս տեսակ, այնպէս չէ՞, կտրեց խօսքը Գէորգ՝ կրակ դարձած. ապուշ մնացած Վլասի աչաց առջև ձգելով նաւավարին գտած մատը, և շարունակեց. Սհաւասիկ բու գործածած մսերդ, դարչելի՛ մարդասպան իմ կնոջս և իմ խեղճ որդւոյս:

— Պարոն Գէորգ... ես չեմ գիտեր... չեմ հասկընար, պատասխանեց բոլորովին շփոթած այն անպիտանն, որ կարծես կայծակէ զարնուած լինէր՝ աթռին վրայ դաժուած մնաց: — Յետոյ դարձաւ հարցուց. Բայց ինչ բան է ինձի ցոյց տուածնիդ:

— Սխ, չգիտնալ կը ձեացընես, հա՛մ. մարդասպան. չես գիտեր ինչ բան է. տղու մը մատն է՝ որ կէս ժամ առաջ քու շինած կուսածեքրօյիդ մէջ գտնուեցաւ:

— Ի՛նչ, կարելի է, պատասխանեց գարչելին, որ տերեխի մը պէս կը դողար: Ի՛մ կաթսայիս մէջ մա՛տ մը. կարելի բան չէ. սուտ է... կատակ է... Հիմա չուտով խոհանոց կ'երթամ գիտնալու...

Սյոս ըսելով՝ վեր ելաւ գողողջելով ուզելով զուրս փախչիլ: Բայց շորս ուժով բազուկներ զինքը աթռուին վրայ գամեցին. և կարծես թէ օձի մը զօրաւոր հանգոյցներու նման զինքը կը սեղմէին:

— Մնզգամ, կանչեց Գէորգ, յանցաւոր լինելդ գիտնալով՝ կ'ուզես ձեռքերնէս փախչիլ, և կամ գէթ ինքզինքդ անմեղ հաւտացընել, մինչդեռ քու դողդ և գունաթափ լինելդ՝ յայտնապէս կը մատնեն գրեզ: Հա՛պա,

աւերորդ բան է ասկից վերջը կեղծելը. արդէն ամէն բան յայտնուած է. ուրիշ բան չի մնար բեզիուրեմն բայց միայն խոստովանել քու ամէն չարագործութիւններդ, ամէն վատահամբաւ եղեոնաւորութիւններդ, զորըս բոլորովին պատահական դէպք մը երևան հանեց:

— Բայց պարոնայք... Այս բանս ձեր կարծիք մի է... Թողուցէք որ քննեմ եղածը, և յետոյ...

— Բայց խոստովանէ, անճօռնի մարդ, գուշեցին բարձրաձայն բոլոր հրաւիրեալներն, սպառնական ձեռններով վլասի առջև, որոյ գէմքն մեռածի գունէն տարբերութիւն չունէր:

— Խոստովանէ ուրեմն, խոստովանէ, անպիտան. և կամ կ'երզնում երկրիս վրայ ունեցած ամենէն աւելի սրբազան բանին վրայ, որ վզէդ բռնած կը քաշեմ տանիմ գրեզ այն դատարանին առջև, որ խեղճ ազգականս մահուան դատապարտեց, ըսաւ Պէրբօ. երկու բուռերն ալ կատաղութենէն սղմելով:

Եւ իրաւցընէ իւր ըրած սպառնալիքը 'ի գործ դնելու վրայ էր նաւավարն, երբ վլաս, տեսնելով որ բանը գէշն էր, ծունկ դրաւ և կակազեց.

— Թողութիւն, պարոնայք, թողութիւն. սպանեցէք զիս մանաւանդ, բայց արդարութեան ձեռքը մի մատնէք զիս... կը սոսկամ, տեարք... կը դողամ:

Եւ այն արտեանայ վրայ, որ վախէն անշարժ ապակի դարձեր էր, գուցէ առաջին անգամ արտասուաց կաթիլ մը բղխեց:

— Լաւ, բեզի թողութիւն կու տանք, ըսին չորս կողմն եղողները, միայն ամէն բան խոստովանէ:

— Ինձի ժամանակ պիտի շնորհէք որ կարենամ փախչիլ, այնպէս չէ՞, խնդրեց վլաս վերջին յուսոյ նշուէ մը կենդանացած:

— Ինչ որ ուզես կու տանք. բայց չուտ ըրէ:

— Իմ ամէն ունեցածներս, ամէն ժողոված ոսկիներս ձեզի կու տամ, ըսաւ վլաս, բաւական է թողուք որ ես փախչիմ:

— Քու հարստութիւններդ չենք ուզեր, պատասխանեցին բարեկամներն, այլ միայն քու խոստովանութիւնդ, և չուտ:

Այսպէս նեղը մտնելով ամբարիշտն վլաս խոստովանեցաւ իւր բոլոր չարագործութիւնները, ինչ կերպով նախ կը պատրաստէր և յետոյ 'ի գործ կը դնէր իւր եղեռները: Պատմեց բարեկամներուն, որք զարհուրանօք մտիկ կ'ընէին, թէ ինչպէս ծածուկ դարանի հնարքով մը՝ աներևոյթ կ'ընէր իւր զոհները ստորերկրայ խոհանոցի մէջ, և թէ ինչ կերպով հոն իւր տալին օգնութեամբ փափուկ մասերը ոսկորներէն կը զատէր, զորս յետոյ մանր մանր ջարդելով կը ծառայեցընէր իւր համբաւաւոր կռած ձեռքօս շինելու, և մաս մը այն միսերուն կ'ապրիտէր և վաճառքի կը հանէր իբրև

խօզի միս, տեսակ տեսակ համեմներով և անուշահոտ բոյսերով պատրաստած:

Գէորգի և Պէբբօյի աչքերը կայծակ կը ցատքեցընէին, և եթէ իրենց պատուաւոր զգացմամբ չըսպուէին մարդասպանութիւն մը գործած լինելու մտածութենէն, իրենք նոյն ժամուն այն հրէշին վերջին պատիժը հատուցանելէ ետ չէին կենար. որ տեսնելով իւր յայտնուած լինելը կը դողար միայն մտածելով որ իւր եղեռնագործութիւնները պիտի քաւէր դահճին ձեռքով:

Ոչ թէ զղջման զգացումն էր այն ժամուն ունեցածն և ցուցածն, այլ միայն մտալուտ մահուան սարսափը. ինքն իսկ վկայեց որ վախ կը կրէր:

— Եւ ո՛ւր են քեզմէ սպանուածներուն մնացորդներն հարցուց Գէորգ խղզուկ ձայնով:

— Հոն, վարն են... խոհանոցին մէջ... պատասխանեց Վլաս:

— Ուրեմն նաև ձէլթրուտի որդին ալ քու սպանածներուդ թուոյն մէջն է:

— Վլաս գլուխը խոնարհեցուց 'ի նշան հաւանութեան:

— Իսկ իմս, վրայ բերաւ Գէորգ, իմս ալ զո՞ւն սպաննեցիր:

Վլաս լուռ կեցաւ, և այն լռութիւնն իւր ճարտասանութեամբ հաստատեց ահաւոր ճշմարտութիւնը:

— Ա՛խ, ամբարիշտ մարդասպան, գոչեց Գէորգ, խելով սեղանէն դանակ մը և Վլաս-

սի վրայ յարձըկելով: — Բայց Վլաս ձեռքերն դէպ 'ի Գէորգ երկընցընելով, գոչեց.

— Մի, մի սպաններ զիս:

— Ոչ, Գէորգ, կրկնեց Պէբբօ, բռնելով նորա զինեալ ձեռքը, ոչ. մի խնայեր դահճին այս հրէշը կախելու աշխատութիւնն, որ այսքան թշուառութեանց պատճառ եղաւ:

— Ո՛հ, մեռնի՛ւ... ոչ... ըսաւ Վլաս՝ բռնորովին վախ ելած, սարսափէն մագերը տնկուած և աչքերը իբրև իրենց շրջանակէն դուրս ցատքէին: Գահճին... ո՛հ, ոչ... կըրկնեց նա. թողուցէք զիս, մի մատնէք զիս դահճին ձեռքը... Եւ յետին յուսահատական ճիգն թափելով ինքզինքը ազատեց զինքը բռնողներուն ձեռքէն, և մէկ ցատքելով նետուեցաւ դէպ 'ի սենեկին դուռը՝ փախչիլ ուղեւորով:

Բայց այն վայրկենին դուռը բացուեցաւ, և Քառասնից Ատենին սլաշտոնեայ մի՛ քանի մը զինուորներու հետ 'ի միասին՝ դրան առջև տնկուեցան:

Եւ որպէս զի այն յուսահատեալ գաղանին վերջին ճգանց առջև առնուն՝ զինուորք գէներներին դէպ 'ի նորա կուրծքը ուղղեցին: Զայն տեսնելով Վլաս ինքզինքը կորսընցուց. երկու ձեռքերով երեսը գոցեց, և ետ քաշուելով գոչեց. Արդարութիւնն... Ա՛լ հիմա կորսուած եմ:

— Վլաս կառնիացի, ըսաւ Քառասնից սլաշտոնեայն, հետս եկուր:

Եւ նշան տալով զինուորաց՝ զինքը պաշարեցին: Բայց մինչդեռ նորա ձեռքերը կռնակին կապելու հետ էին (ինչպէս սովորութիւն էր նոյն ժամանակ չարագործները ապահովելու համար), Վլաս որչափ ձայն ունէր գոչեց.

— Փախիր, Սիլվեստրա, փախիր. կորսուած ենք:

— Ժամանակն անցա՛ւ, պատասխանեց կէս հեզնօրէն կէս լրջարար թիթա նաւաւարն, որ նոյն վայրկենին վրայ կը հասնէր. — Սիլվեստրա հազիւ թէ տեսաւ որ մենք խանութը մտանք՝ արագութեամբ աքիսի նման՝ խոհանոց վազեց, և զխուռն գալիքը գուշակելով՝ ինքզինքը գլխիվար ջրհորին մէջ նետեց, ուր խղզուած մնաց:

— Մեղք, պատասխանեց Պէքքօ ծաղրածու կերպով, մեղք իրացընէ, որովհետեւ դահիճն աղէկ առիթ մը փախուց:

— Տեսարք, ըսաւ Քառասնից պաշտօնեայն, չնորհք ըրէք հետս Պալատը գալու՝ պէտք եղածը պաշտօնական կերպով իմացընելու համար: Եւ զինուորաց առջնն ինկած, որոց մէջ էր Վլաս՝ ուժով կապկպուած, մօտ ծովեզերքը սկսաւ երթալ, ուր կը սպասէր կոնտրա մը, որոյ մէջ մտան զինուորք և յանցաւորն. իսկ Պէքքոյի կոնտրայիւն մէջ մտան բարեկամներն. և երկու նաւակներն ՚ի միասին գէպ ՚ի Դքսին Պալատը ուղևորեցան:

Պարզ զիպուած մի վրայ հասնելով կըր-

ցաւ ուրեմն ապառել մահուրնէ անմեղ մի, որ իւր արեամբ պիտի փոխարինէր եղերան մի, զոր իրեն ընծայեր էին սնտախ կասկածով մը, զոր նենգամիտ ձէլթրուտի ագահութիւնն ստեղծեր և հաւատացուցեր էր Վիտորինէի դատաւորաց:

ԳԼՈՒԽ ԶՈՐԵՔՏՍԱՍՆԵՐՈՐԴ

Սևմեղուշքեան յաղբաւանակն :

Սրեն զէպ յարեմուտք խոնարհելու վրայ էր, և Վիկտորինէի բանտարգելութեան ծառայող խղիկին մէջ կը թափանցէին մարը մտնող աստեղ վերջին նուազ ճառագայթներն :

Սյն եղկելին խղիկին մէջ գտնուող աղօթարանին վրայ տարածուած, որ մահուան դատապարտելոց համար հոն գրուած էր, մի առ մի կը համրէր անցնող ժամերը, որք կը մօտեցրնէին զինքը այն վերջին ժամուն, յորում պիտի հատուցանէր մարդկային արդարութեան իւր վերջին պարտքը. և հոն՝ ջերմեռանդութիւն չարժող պատկերի մ'առջև՝ այն դժբախտն կու լար և կ'աղօթէր :

Բարեպաշտ բազանայն, որ մատուցեր էր իրեն՝ կրօնից վերջին մխիթարութիւնները, քիչ ատեն էր որ մեկներ էր. և Վիկտորինէ ինքզինքն համակամած էր արդէն զըժբախտ ճակատագրին՝ որ անգթաբար իւր զէմ՝ զինուեր էր :

Իրեն շնորհուած էր վերջին անգամ մ'ալ իւր էրիկն ողջագուրելու, և վերջին անգամ մ'ալ խօսակցելու ձէլթրուտի հետ. վասն զի այն ազնիւ հոգին չէր ուզած իւր Սրարչին քով երթալ նախ քան թողութիւն տալու

այն անձին՝ որ իւր դժբախտութեան պատճառն եղած էր : Գիշերն սկսաւ վրայ հասնիլ. և մօտակայ ծովեզերքին վրայ անցնող դարձող ուրախ գուարթ խմբիկներուն երգերուն ձայնը՝ կը հասնէր իւր ականջին այն տխուր և ահաւոր յայրկենին, որք իրեն համար քաղցր և վերջին յիշատակք էին այն կենաց՝ որոյ ժամերն իրեն համար դժբախտաբար համրուած էին :

Յանկարծակի Վիկտորինէ ցնցուեցաւ. դադրեցաւ աղօթելէն և ականջ դրաւ. գող մը վրան հասաւ, և վար չգլորելու համար փաթթուեցաւ աղօթարանին : Տեսեր էր նա իւր խղիկը լուսաւորող մէկ հատիկ ծակէն, որ բանտին երկաթեայ մեծ դրան վրայ կը նայէր. քանի մ'անօրոջ մարդիկ որ զէպ իւր խղիկը կու գային :

Ինչպէս ծովու մէջ ալէկոծութեամբ ընկըղմած անձն, երբ տեսնէ չորս կողմի վրայէ վրայ զիղուած բարձրացած ալիքներն, որք կը փրփրան իւր գլխուն վրայ, կը պըլուտի երկու բագուկներով՝ խորտակուած նաւուն տախտակի մը և կամ կայմի մը, զիտնալով իւր մօտալուտ մահուան վտանգը, այսպէս նաև եղկելի դատապարտեալն, համարելով որ իւր վերջին վայրկեանն հասած լինէր, յորում պիտի բարձրանար մահուան համար պատրաստուած տխուր բեմին վրայ, գողգօծուն ձեռքերով բռնեց այն խաչը՝ զոր թողուցեր էր իրեն իւր խոստովանահայրն, և զայն սեղմեց կուրծքին վրայ :

այնու իբրև աւելի խորխոյս զգար՝ մահուան զիմագրաւելու:

Բանալի մը կղպանքին մէջ դարձաւ, և դուռը բացուեցաւ: Շեմին վրայ տեսնուեցաւ կնգղաւոր կրօնաւորի մը պատկառելի կերպարանքն, որ իւր խոստովանահայրն և միանգամայն զինքը մահուան պատրաստուղըն եղած էր:

— Յիսուսի խաղաղութիւնն քիզի հետ լինի, դուստր իմ, ըսաւ նա յառաջ գալով, մինչդեռ բանտապահն դուռը վերստին փակեց:

— Հայր իմ, ըսաւ կինն երեքալից դողդոջուն քայլերով կրօնաւորին մօտենալով: Հայր իմ, հասած է վայրկեանս:

— Այ, դուստր իմ, պատասխանեց կրօնաւորն:

— Բայց այնպէս երեցաւ ինծի որ բազմութիւն մը մարդկանց կու գային դէպ իմ խղիկս. կարծեցի որ դահիճն...

— Մէկզի թող, դուստր, այդ տխուր մտածութիւնը, պատասխանեց կրօնաւորն, և միտքդ առ Ստուած դարձուր, որ իւր անհուն ողորմութեամբ շատ անգամ նեղելոց և թշուառաց օգնութեան կր հասնի:

— Միշտ վատահոլութիւնս իրեն վրայ գրի, և նաև այս յետին ժամուս մէջ իրեն վրայ դրած եմ բովանդակ հաւատքս:

— Ըսէ նաև բովանդակ յոյսդ:

— Հայր իմ, յոյսս կորսընցուցի: Այս վայրկեանիս մէջ գեռ յուսալս՝ զուր և սնու-

տի պատրանք մը պիտի լինէր: Ինչո՞ւ դեռ ինքզինքս խաբեմ, երբ իրականութիւնն այսքան յայտնի է:

— Այ, դուստր իմ. յոյսը մարդուս կը հետեի մինչև մահուան ժամուն մէջ. և Աստուած իւր ամենակարող զօրութեամբ շնորհեց մարդուս այս մշտնջենաւոր ընկերը իւր վաղանցուկ ուղեորութեան մէջ, որպէս զի երբեք չմոռնայ մարդս թէ հոն վերը՝ Երկընդի մէջ կայ իւր որդիքը սիրող հայր մը, որ երբեք զիրենք ձեռքէ չի թողուր, թէպէտև չար և ապերախտ ալ լինին:

— Հայր, այսչափ շուտ չէի կարծեր որ գաս, Բսիբ ինծի որ սահմանուած ժամն էր վաղը առաւօտ, և թէ շնորհուեցաւ զխառութեան տեղն երթալէս առաջ՝ ողջագուրելու վերջին անգամ իմ խեղճ Գէորգս:

— Շնորհուեցաւ քեզի այդ, ըսաւ կրօնաւորն, և ինքը քիչ ատենէն հոս կը լինի:

— Իրա՞ւ կ'ըսես, ըսաւ դատապարտեալն ուրախութեան ձայնով մը:

— Կրնամ տարակուսիլ, Բայց գիտես որ տեսակ տեսակ կատարուելիք պատշաճութիւնք կան, որոցմէ չեն կրնար խոտորիլ բանտապահներն: Այսուհանդերձ քիչ առաջ ըսի քեզի որ պէտք է յուսաս, որ Աստուծոյ վրայ պէտք է վստահ լինիս, որ միայն կարող է յանկարծական փոփոխութիւն մը կատարել ամէն բանի:

— Այս տեղ ես մարդկանց իշխանութեան ձեռքն եմ, հայր, կրկնեց Վիկտորինէ:

— Եւ երբեք մտքէդ չանցաւ որ այս մարդիկ ըսածներդ, որք գքեզ յանցաւոր համարեցան, կրնան բու անմեղութեանդ վրայ համոզուիլ և քեզի՛ կորսուած համարեալ ազատութիւնդ դարձնել:

— Այո՛, անցաւ մտքէս. յուսացի այդ բանին մինչև այն վայրկեանը՝ յորում դատապարտութեանս վճիռն կարդացուեցաւ, իսկ հիմա այլ ևս չեմ հաւատար, այլ ևս չեմ յուսար:

— Ինչո՞ւ համար:

— Պէտք է որ ճշմարիտ յանցաւորն գլուխուած լինէր, վասն զի առանց այդ բանին իմ անմեղութիւնս յայտնուած պիտի չլինի: Թէ որ դատաւորք զիս յանցաւոր չհամարէին, զիս չէին դատապարտեր:

— Իրաւունք ունիս, ըսաւ կրօնաւորն. իսկ եթէ ըսելու լինէի քեզի որ ստոյգ յանցաւորն գտնուած է...

— Պիտի համարէի՞ որ այդ բարեգութ խաբէութեանի՞ պիտի ուզէիր նուազ շարատանջ ընել ինձի այս դառն հոգեվարութիւնըս, որպէս զի այս վերջին գիշերը քնանալի սնտոտի պատրանօք, որ յաջորդ օրուան ծագելուն հետ պիտի անհետանար:

— Եւ սակայն... վրայ բերաւ կրօնաւորըն:

— Հայր, խօսքը կարեց կինն՝ շրթանցը վրայ բռնի ժպիտ մը զսպելով, բու պաշտօնդ քեզի սուտ խօսելու ներումն չի չնորհեր:

— Բայց թէ ըսեմ քեզի թէ իրաւցընէ ճշմարիտ յանցաւորն գտնուած է:

— Այո, հայր իմ, կրկնեց Վիկտորինէ՝ աչքերն արտասուելէ ուսած, և ներքին յուզմամբ մի վրդովուած, (որոյ պատճառն իրեն անձանօթ էր), կրնամ միայն իմ աչացս հաւատար: Այն ատեն իրաւցընէ կրնայի հաւատար ընծայել ըսածիդ, երբ թողուին զիս իմ Գէորգիս բազկացը մէջ, ազատ այս շղթաներէս՝ զիտեղ երկնից կապոյտ կամարը. սէ, այն ատեն իրաւցընէ կը վկայէի որ ըսածդ սուտ չէ... Բայց հոս... հոս կարելի չէ, հայր իմ... Բսածդ ուրիշ բան չէ՞ բայց եթէ բարեսիրտ ստախօսութիւն մը:

— Դու ստար իմ, բաջարութիւն ունիս, հարցուց կրօնաւորն, ձեռքը նորա ճակտին վրայ դնելով:

— Պիտի ջանամ ունենալ. հակառակ դէպքի մէջ դուն ինծի պիտի օգնես, այնպէս չէ... օգնէ ինծի որ գլուխս սալին վրայ դնեմ. մի թողուր որ դահճին ձեռքն ինծի դպչի... Թէ որ կը խոստանաս ընելու, այն ատեն պիտի ջանամ քաջարտութիւն ունենալ:

— Այդ տեսակ քաջարտութիւն չէ հարցուցածս, դու ստար իմ:

— Ուրեմն ի՞նչ տեսակ:

— Լսելու աւետեաց լուր մը՝ անոր բերնէն...

— Որո՞ն բերնէն:

— Նոյն իսկ բու էրկանդ բերնէն:

— Գէորգէն...:

— Այո՛, իրմէն... Բայց պէտք է գքեզ ամուր բռնես... Եւ որովհետեւ ինծի չես հաւատար...

— Հայր իմ, ո՞ւր է, ո՞ւր է իմ Գէորգս, խօսքը կտրեց Վիկտորինէ։

Այս վայրկենիս զուգը բացուեցաւ, և Գէորգ՝ Պէբբոյի և Քառասնից Ստենին նախագահին հետ ընկերացած՝ չեմին վրայ երևցաւ։

Կինն՝ իւր զօրութենէն աւելի զօրաւոր ցատքելով՝ դիմեց գէպ իւր էրիկը, և որչափ կը ներէր շղթային երկայնութիւնն, որով նորա երկու ձեռքերն իրարու կապած էին՝ պլլուեցաւ իւր ամուսնոյն վիղը, և մաքեցաւ։

Մինչդեռ Գէորգ և Քառասնից Ստենն ալետն խնամք կը տանէին խեղճ կնկան վրայ՝ զինքը ուշքի բերելու, Պէբբո մօտեցաւ կրօնաւորին, և ցած ձայնով հարցուց։

— Պատրաստեցիր զինքը, հայր, աւետեաց լուրը լսելու։

— Կրցածս ըրի, պատասխանեց հարցուողըն, որպէս զի յանկարծական ուրախութեան զգացումը գժբախտ հետեանք մի յառաջ չբերէ։ Բայց ինքն իմ ըսածներս բարեսրտութեամբ շինուած սուտեր համարեցաւ, իբրև թէ իւր վերջին վայրկեանները նուազ չարատանջ ընելու համար՝ ըսած լինէի։

— Խեղճը, ըսաւ նաւավարն՝ արցունքը սրբելով։ Յետոյ չարունակեց. Բսէ, հայր, հիմա ինչ կերպով պէտք է իմացընել սկըսինք։

— Թէպէտ և ինքն յոյսը կտրած է, բայց

միտքը պատրաստեր եմ, և բոլորովին նոր պիտի չգայ իրեն տրուելիք աւետեաց լուրըն։ Բայց նայէ, կ'արթըննայ։

Եւ իրաւցընէ Վիկտորինէ աչքերը բացեր էր, և իրար ետև իւր էրկան անունը կը կանչէր։

— Շնորհակալ եմ, տէր, ըսաւ նա դառնալով գէպ ՚ի պաշտօնեայն, հազար շնորհակալութիւն կ'ընեմ ձեր ազնուութեան համար, որով շնորհեցիք ինձի այս վերջին շնորհքն։ — Եւ յետոյ դառնալով իւր էրկանըն, ըսաւ։

— Գէորգ, քիչ ատենէն պիտի երթամ հոն Երկինքը մեր խեղճ որդւոյն բով։ Բայց հաւատաւ որ ես յանցաւոր չեմ. անմեղ եմ. և կը բողոքիմ իմ անմեղութիւնս այն Աստուծոյն առջև, որոյ դիմաց պիտի ներկայանամ քիչ ատենէն։ Այս բարի հայրն, ըսաւ՝ ցուցընելով կրօնաւորը, արդէն զիս վերջին վայրկենիս պատրաստեր է։

Սկէնքը կու լային։ Այն տեսարանն իրաւցընէ մարդուս սիրտը կտոր կտոր կ'ընէր։

— Պէբբո, աւելցուց կինն՝ դառնալով նաւավարին, որոյ թուս գէմքն ակօսեալ էր արցունքներէ. հոն Երկինքը պիտի աղօթեմ իմ Գէորգիս և քեզի համար. իմ աղօթքովըս պիտի փոխարինեմ ինձի ըրած ամէն բարիքներուդ համար։

— Գէորգ, ըսաւ Պէբբո՝ խեղճ էրկանը, որոյ բերանն բռնուեր էր այն սրտաշարժ տեսարանէն. Գէորգ, դուն ըսէ իրեն...

դուն խօսէ... Եւ սիրտ չեմ ընեիր... Տէր,
ըսաւ յետոյ դառնալով պաշտօնէին, կը խըն-
դրեմ դուն սկսէ... մենք չլիտթամ ենք.

— « Տիկին, ըսաւ այն ատեն ֆառասնից
Ստենակալն, երբեմն մարդկային արդա-
րութիւնն՝ խարուելով սուտ ամբաստանու-
թիւններէ և կամ ըսեմ այնպիսի պարագա-
ներէ, որք իրենք իրենց յայտնապէս ճշմա-
րիտ յանցաւոր կը ցուցնենն զոմն՝ որ իրա-
կանին մէջ բոլորովին անմեղ է, կը պար-
տաւորի հակառակ իւր կամաց՝ իւր սրով
հարուածել այն եղկելին, որոյ վրայ ծանրա-
բեռնեալ են այնպիսի համոզիչ կասկածներ:
Բայց չկարծես որ մեր դիպուածին մէջ վեր
ի վերոյ քննութեամբ միայն վճիռ տրուած
լինի, ոչ. վասն զի քեզի դէմ յառաջ բե-
րուած բոլոր ցուցմունքներն, բոլոր ամբաս-
տանութիւններն այնքան յայտնի կը խօսէ-
ին, որ զմեզ խաբեցին այն աստիճանի, մին-
չև եթէ Նախախնամական դիպուածով մը
քեզի համար տրուած վճռոյն կատարման
ժամանակն չյետաձգուէր, հիմա մեր խղզ-
ճին վրայ խայթ մը պիտի մնար՝ մարդասպա-
նութիւն մի մանաւանդ քան թէ արդարու-
թեան անհրաժեշտ հարկ մը կատարած լի-
նելու:

« Ենորհակալ եղիր Սատուծոյ, Վիկտորի-
նէ, որ այս վերջին վայրկեաններուն մէջ, բու-
հօրեղբորորդւոյդ ձեռքով, յայտնեց մեզի
ճշմարիտ յանցաւորը, որ արդէն իւր եղեռ-
նագործութիւնները խոստովանած լինելով՝

նոյն խակ վաղը պիտի կրէ այն պատիժը որ
քեզի համար սահմանուած էր:

« Բայց իրեն համար աւելի սարսափելի
պիտի լինի գլխատութեան պատժոյն գոր-
ծադրութիւնն: Ծերակոյտ՝ չուտով սգա-
տութիւնդ քեզի վերագարձընելուն պատուէ-
րը ինձի տուած ժամանակ, հրամայեց միան-
գամայն որ ստոյգ յանցաւորն փոխարինէ
իւր տանջանքներով այն ամէն չարչարա-
նաց, այն ամէն ցաւոց՝ զորս դուն կրեցիր:
Դարձեալ, որոշեց որ դուն չուտով տէր լի-
նիս այն ժառանգութեան՝ զոր բու մօրեղ-
բայրդ կտակիր էր ձէլթրուտ Սկրէմինի որ-
դւոյն. և փոխարէն բու բարոյապէս կրած
վնասուցդ, որոշեց որ քեզի տրուի ստոյգ
յանցաւորին հարստութեանց մէկ մասն »:

Երկայն բունէ մի արթնցածի պէս՝ կար-
ծես կիսարթուն վիճակի մէջ լսեց Վիկտորի-
նէն պաշտօնէին առ ինքն ուղղած խօսքե-
րը. և երբ նա ըսելիքը լինցուց Վիկտորինէ
նայեցաւ երկար ատեն մէկ մը իւր ամուս-
նոյն մէկ մը Պէրբոյի, իբրև թէ անոնց դի-
մացը վրայ ուղչէ իւր լսածներուն ստուգու-
թիւնը կարդալ:

— Դուստր իմ, ըսաւ իրեն կրօնաւորն,
չըսի՛ քեզի որ Ստուած երբեք ձեռքէ չի թու-
զուր զանոնք, որք բոլոր իրենց յոյսը իւր
վրայ դրած են:

— Այո՛, Վիկտորինէ, վրայ բերաւ Գէորգ,
այո՛, դուն անմեղ ճանչցուեցար: Հիմա ճըշ-
մարիտ մեղապարտն բու տեղդ պիտի գայ,

և դուն պիտի դառնաս քու սիրելեացդ գիրկը:

— Ո՛վ Աստուած իմ, Աստուած իմ, ըսաւ Վիկտորինէ ծունկ դնելով, շնորհակալ եմ քեզի, ոչ ինձի համար, այլ անոնց համար՝ որ իմ պատճառաւ այնքան վիշտ քաշեցին:

— Հիմա ուրեմն, ըսաւ Պէրբօ, հոս քաշեցէք այն հրէշը, որպէս զի գէթ այս եղկելին տեսնէ թէ՛ ո՛վ եղած է իւր և մեր չարաշարանաց պատճառն:

Պաշտօնէին ակնարկութեան համաձայն, բանտապան մի դ. օ. րա ելաւ խղիկէն, մինչդեռ ուրիշ մը Վիկտորինէի շղթաները լուծեց:

Այս վայրկենիս՝ պահապանէ մի առաջնորդուած՝ ներս մտաւ ճէլթրուտ, և բանտարկուածին դիմացը վազելով ծունկ դրաւ, և ողորմուկ ձայնով ըսաւ. Թողութիւն կը խնդրեմ:

— Տիկին, պատասխանեց Վիկտորինէ, վեր հանելով զինքը, կը ներեմ ունեցած կասկածանացդ, կը մոռնամ անցեալը և ինչ որ քու պատճառաւդ կրեցի: Աստուած զիս իմ ընտանեացս դարձուց, Աստուած լսեց իմ աղաչանացս. և այս համբուրիս հետ միասին ընդունէ իմ և իմ էրկանս թողութիւնը:

— Վիկտորինէ, եթէ կը ներես՝ քու աղախինդ լինիմ, պատասխանեց ճէլթրուտ, երբ Տօլֆինի շրթունքներն կը հանգչէին իւր ճակտին վրայ, որոյ վրայ խորշումներ ձեւացեր էին, զգացած խղճմտանքին խայթերէն:

Այս վայրկենիս շղթայից խառնակ ձայն մի լսուեցաւ մօտակայ սրահին մէջ. և քանի մը զինուորներէ պաշարուած՝ բռնի յառաջ մղուելով՝ խղիկին մէջ քաշկըտուեցաւ Վըլաս: Զինքը տեսնելուն պէս Վիկտորինէ աշտղակեց և կանչեց.

— Վըլաս... ինքն է յանցաւորն:

— Այո՛, Վիկտորինէ, ըսաւ Պէրբօ, ահաւասիկ քու խեղճ որդւոյդ սպանողն, ահաւասիկ ճէլթրուտի որդւոյն սպանողն, ահաւասիկ այն գաղանձ՝ որ այնչափ ընտանիքներ յուսահատութեան մէջ ձգեց՝ իւր երկայն տարիներու մէջ գործած անհամար եղեռնագործութիւններով:

— Այո, հառաչեց Վիկտորինէ, Աստուած այդ գժբախտին հոգւոյն ողորմի:

Վըլաս բոլորովին մեռելատիպ և սարսուռէ բռնուած՝ միայնակ ձգուեցաւ այն խղիկին մէջ, ուսկից դուրս ելան միւս ամէնքն, բաց ՚ի բարի կրօնաւորէն. որ մօտեցաւ դատաւ պարտելոյն՝ իւր պաշտաման վերջին մխլեթաբութիւնները մատուցանելու համար:

Գիշ վերջը այն մութ սրահին մէջ արթուն պահապանին միակերպ քայլերուն ձայնին հետ՝ կը լսուէր միայն բարեպաշտ պաշտօնէին ձայնն, որ դատաւարտելոյն մօտ կեցած՝ հոգեվարաց համար սահմանուած աղօթից պաշտօնը կը կատարէր:

ԳԼՈՒԽ ՀՆԳԵՏՍՍԱՆԵՐՈՐԴ

Մարդասպանին պատուհանս :

Վլաս Կառնիացւոյն գլխատութեան պատժոյն կատարումն ; ինչպէս կը կարդանք նոյն ժամանակի գլխատուածներուն պաշտօնական ցանկին մէջ, սահմանուեցաւ Քառասնից Ատենին վճռով՝ 1520 տարուան՝ Նոյեմբերի 18ին առաւօտը :

Ինչպէս վերն ըսինք, որովհետեւ յանցաւորն իւր եղեռնագործութիւնները խոստովաներ էր, հետեւաբար հարկ չեղաւ նորա համար պաշտօնական դատավարութիւն բանալ : Ուստի Քառասնից Ատենան՝ հրատարակելով զՎլաս Կառնիացի եղեռնագործ մանկատպանութեան և զանազան մարդասպանութեանց, վճռեց որ ձիու մը պոչին կապուած քաչըռտուի Ռիախթոյի կամրջէն սկսեալ մինչև իւր տանը դուռը, որ հիմակուան Ս. Շմաւոն Մարգարէ աննուանեալ ժողովրդապետութեան մէջ կը դռնուէր, և հոն՝ իւր խանութին մէջ, ուր այնքան չտրագործութիւններ ՚ի գործ դրեր էր, կրտուի նորա աջ ձեռքն : Յետոյ նաև կի մը մէջ զրուելով բերուի մինչև իւր գլխատութեան տեղը՝ Ս. Մարկոսի Փորրիկ Հրապարակին մէջ, Մեծ Զրացքին մէջ անցնելիք երկայնութեան վրայ գտնուած ամէն մէկ նաւակայքին՝ արցանի պատիժն ընդունելով :

Բարբարոս վճիռ, իրաւ է, բայց ներելի՛ ոչ միայն նոյն դարուն սովորութեանց համեմատ, յորում կատարուեցաւ, այլ նաև եղեռնագործին չարութեանն արժանաւոր : Պատժոյն գործադրութեան սահմանուած առաւօտը ծագեր էր, Վլաս ամբողջ գիշերը անընդհատ ջղային ցնցմանց մէջ էր. և այս ցնցումն առաւօտեան դէմ գինքն անըզգայ ըր. ծ էր :

Աչքերն անշարժ և կիսամեռ էին, շըրթուներն կծկած, ամբողջ մարմինը պաղ քրախնք մը դուրս կու տար : Ամենափոքրիկ ձայն մ'ալ լսելուն՝ ականջը կը տնկէր. և զողողալով ուշ կը դնէր մերձակայ սըրահին մէջ ամէն մէկ քայլի ձայն ելլելուն : Երբ հիմանար որ կը հեռանային՝ սրտէն խոր հառաչանք մի կը հանէր և կը մըռմըռար :

— Կեռ ժամս հասած չէ :

Եւ ոգեսպառ անձի նման կ'իյնար անկողնին վրայ, խղիկին տխուր կամարաց մէջ ծանր շղթայից արձագանգը լսեցնելով, ուրովք կապկըպուած էր :

Առաւօտը Վլաս խոստովանեցաւ, ընդունեցաւ կրօնից վերջին մխիթարութիւնները, և բոլորովին գոզ ելած՝ իւր կուրծքին վրայ կը սեղմէր խաչելութիւնը : Արդեօք իրաւընէ գղջացներ էր իւր եղբրանց վրայ, թէ հետեանք մի էր այն իւր միշտ կրած երկեղին : մենք չենք գիտեր. այնպիսի ակաւոր վայրկեաններու մէջ գտնուող անձի մը

վրայ կարելի չէ որոշ դատաստան կտրել. այս միայն ըսենք թէ արդարն՝ որ իւր անմեղ մահուան գիտակ է, և կամ սուրբ վախճանի մը համար կը մեռնի, գլխատութեան բեմին առջև չի դողար, այլ բաջութեամբ հոն վեր կ'ելլէ, ինչպէս քաջութեամբ ապրեց է: Միայն մարդասպանաց վախ կ'ազդէ այն բեմն. և Վլաս ոչ միայն մարդասպան էր, այլ նաև մարդասպանաց ամենավատթարն:

Քաղաքին զանգակներն առաւօտեան Հըրիշտակ Տնառն կը հնչեցընէին: Բանտին երկաթեայ դուռն բացուեցաւ, և հսկայակերպ մարդ մը, ուրիշ երկու ընկերաց հետ միացած, դէպ ՚ի դատապարտելոյն խղիկը գընաց: Նա էր դահիճն՝ իւր օգնականներով, որք եկեր էին պէտք եղած չարագուշակ պատրաստութիւնները կատարելու, որք իրենց տխուր պաշտաման պարտերն էին:

Մեր նպատակէն դուրս է այդ պատրաստութիւնները նկարագրել, որ յառաջընթաց գործողութիւնք էին դատապարտելոյն պատժոյն. ըսենք միայն, որ յետ կտրելու Վլասի մազերը, նորա ձեռքերը կոնակին վրայ հաստատուն կապեցին, և ընկերութեամբ կրօնաւորին և ձեռնտուութեամբ դահիճին երկու օգնականաց, բերուեցաւ նա բանտին ծովեզերքը: Մտուցին կոնտոյայի մը մէջ և տարին մինչև Ռիպլիոյի կամուրջը, ուր անթիւ բաղմութիւն ժողովրդեան խոնուած՝ բռնէր էին բոլոր շրջակայ փողոցները: Հազիւ թէ կրնային զինուորներն ժողովուրդը

ճեղքել. ամէն մարդ այն հրէջը կ'ուզէր տեսնել, որ այնպիսի անօրէն եղեռնագործութիւններ կատարեր էր, և որ Նախախնամութեան ձեռքով՝ արդարութեան մատնուելով՝ իւր սարսափելի եղերանց պատիժը պիտի կրէր:

Մէջտեղ՝ դատարկ թողուած ասպարիզին մէջ կը տրտիէր ձի մը, որոյ սանձէն բռներ էին քանի մը պահանորդք: Կարծես ազնիւ կենդանին կը հասկընար թէ ինչ բարբարոս նպատակի պիտի ծառայէր:

Դատապարտելոյն երևնալն ողջունուեցաւ սուրբու և անիմանաց խոռոն բացազանչութիւններէ: Աւելի մեռած վիճակի էր քան ողջութեան, երբ վեր վերցընելով զինքը բեռան մը պէս՝ տարածեցին գետնոյն վրայ. երեսը դէպ երկինք դարձուցած: Չուանով մը հաստատուն կերպով ոտքերէն կապուեցաւ Վլաս՝ ձիոյն գլխուն հակառակ կողմէն. և վերջինս իբրև թէ կառք մը ձեռքէր՝ այնպէս յառաջ մղուեցաւ: Սոյն տխուր թափօրն անցաւ Պէքբարիէ կոչուած անդէն, (որ հիմա հաւերու վաճառատեղի է), յետոյ ուղղուեցաւ դէպ ՚ի Ս. Յակոբ, և անկից դէպ ՚ի դատապարտելոյն տունը: Բոլորովին պատըռտուած և արկնալից հասաւ Վլաս իւր խանութին առջև, և կապերէն արձրկուելով՝ դահիճին օգնականներէն խանութին մէջ փոխադրուեցաւ. և ուր ինքըն այնչափ բաղմութիւ եղկելիներ սպանած էր, ուր այնչափ անմեղ մանկուներ խողխո-

դուած էին իրմէն, կանգնուած էր փոքրիկ սալ մը, որոյ վրայ հաստատուած էր երկաթեայ օղակ մի:

Սալին առջև ծունկ դնել տուին Վլասի, և յետ վճիռը կարգացուելուն, գործոյն ուշադիր պաշտօնէին ակնարկութեան համաձայն՝ դահիճը դատապարտելոյն շղթաները կապեց սալին օղակին, որոյ վրայ հաստատեց յետոյ նորա աջ ձեռքը, և բարձրացուց իւր փայլուն տապալը:

Սմնուն աչքերը գոցուեցան: — Հաստատուն և չոր հարուած մի միայն թնթացուց օդը, և սպանչին ձեռքը գետին ցատքեց՝ արեան մէջ ողողուած: Վլաս խուլ հնձութիւն մի հանեց: — Պատաստելով շուտ մը նորա կտրուած բաղուէր, փոխադրուեցաւ գատապարտեալն իրեն համար յատկապէս պատրաստուած մեծ նաւակի մը վրայ. որ մօտ ծովեզերքը կը սպասէր: Այն նաւակին մէջ պիտի կրէր արքանի չարչարանքը:

Նաւակը տեսակ մի փեարա՛ էր, որոյ վրայ կանգնուած էր փոքրիկ բարձրկիկ բեմն, սև չուխայէ պատած: Այն բեմին կեդրոնը բարձրացած սիւն մի և կրակով լեցուն վառարան մի՝ կ'ամրողջացնէին բստմեցուցիչ պատրաստութիւնը:

Վլասի մինչև մէջքը մերկացուցին, և թի-

1. Փեարա կը կոչուին այն ընդարձակ և մեծ նաւակներն, որոյ վրայ գերաններ շարուած են՝ մեծամեծ բեռներ կրելու համար:

կունքը սիւնին կռթընցուցած և ուժով կապկըպած նստեցուցին: Քոյը կեցաւ դահիճն, մինչդեռ նորա օգնականներն վառարանին մէջ կը բորբոքէին արծարծուն ածուխները, որոց մէջ կրակ գարձած երկու հատ ծանր մեծամեծ արքաններ կային:

Նաւակն իւր դանդաղ ուղեորութիւնն սկսաւ:

Սուրբ Եւտարէոսի (Սան Սթաէ) նաւակայրը հասնելով՝ կանգ առաւ: Գահիճն երկու ձեռքերով բռնած՝ կրակէն դուրս հանեց արքաններէն մին, որ հագիւ թէ վառարանէն դուրս երևցաւ՝ լուսաւոր կայծեր արձրկեց, այնքան սաստիկ հրաշէկ դարձած էր. և բանալով զայն դահիճն՝ լայն բերանովը սղմեց դատապարտելոյն բազուկներէն միոյն մսերը, որ սրտակտուր ոռնալու ձայն մ'արձակեց: Այրած մսի հոտն օդոյ մէջ տարածուեցաւ, և Վլասի ձայնին փոխադարձ լուեցաւ ժողովրդեան հնչող ազազակն, որք խոնուեր զիգուեր էին երկու կողմն եղած ծովափանց վրայ, տուներուն պատշգամները և պատուհանները և ինչուան նաև երկրի բներուն վրայ: Սմննէին կարեկցութեան զգացմունք չյայտնուեցաւ ժողովրդեանէն այն չարչարուող մարդասպանին համար:

Իւր ընթացքն առաջ տանելով՝ նաւակը նոյն նպատակաւ կանգ առաւ կարգաւ Ս. Փելիքսի, Քա-տի-Մօսթոյի, Ռիալթոյի, Ս. Բենեդիկտոսի, Ս. Սամուելի և Գթուլթեան (Քարիթա) նաւակայրը, մինչև որ

Հասաւ Մօլոյի դիմաց, ուր Վլաս լուծուելով փոխադրուեցաւ կիսամեռ Ս. Մարկոսի սիւներուն մէջտեղը, ուր կանգնուած էր մահուան բեմն:

Փոքր Հրապարակն բռնուած էր ժողովրդեանէն ծայր 'ի ծայր, նոյն կերպով խռնուած էին նաև Ս. Գէորգի Ջրանցքին մէջ խարխիս ձգած բոլոր նաւերն: Ամէն որ կը փափաքէր ականատես լինել տխուր Հանդիսին, և մանաւանդ այս թատերական եղերերգութեան վերջին տեսարանին: Բեմին վրայ գետեղուած էր սաշն: Ելաւ հոն նախ դահիճն, յետոյ իւր օգնականներն՝ որք բազկաց վրայ բարձած կը բերէին դատապարտելոյն գրեթէ անշնչացեալ մարմինը, որոյ քով կեցեր էր կրօնաւորն, որ երբեք զինքը չէր թողուցած, ցած ձայնով մեռելոց պաշտաման ազօթքները կատարելով:

Վլասի ծունկ գնել տուին սալին առջև, երեսը գէպ 'ի Մեծ Հրապարակը դարձնելով: Գերեզմանական լռութիւն տիրեց այս վայրկենիս ժողովրդեան մէջ, և միայն պայծառ ու հնչուն ձայն մը լսուեցաւ: Այս ձայնըն էր Քառասնից Ատենին անդամներէն մէկուն ձայնն, որ Դքսին Պալատին (այժմեան Գրատունն) պատշգամին երկու կարմիր սիւներուն մէջտեղը կայնած՝ վերջին անգամ մ'ալ Վլասի դատապարտութեան վճիռը կը կարդար:

Նշան մը տրուելուն պէս, դահիճն խոնարհեցուց Վլասի գլուխը՝ սալին վրայ գետե-

ղելով. երկու ձեռքերով վեր վերուց ծանր տապառը, և կէս բոլորակ շրջան մ'ընել տալէ վերջը, իջեցուց զայն Վլասի վզին վրայ: Նորա գլուխն մէկ հարուածով մարմնէն բաժնուեցաւ:

Յետոյ դահիճն մաղերէն բռնած վեր վերցուց կտրուած գլուխը, և ժողովրդեան ցուցնելով գոչեց. Արդարաբիւն 'ի գոռիս երաւ: Այն գլուխն՝ վրան մնացած կենդանութեան վերջին զօրութեամբ, երկու կամ երեք անգամ բացաւ աչքերը և կծկեց շրթունքները:

Իրակը փոխադրուեցաւ Ս. Չաքարխայի եկեղեցին, ուր նոյն դարուն մէջ կը գտնուէր գլխատեղոց համար որոշուած յատուկ գերեզմանատունն, և հոն թաղուեցաւ:

Այսպէս կնքեց իւր օրերը այն վատթար մարդասպանն, որ այնքան երկար տարիներէ 'ի վեր բազմաթիւ եղեռնագործութիւններ 'ի գլուխ հաներ էր, առանց արգարութեան պատժող սրոյն հարուածն ընդունելու. և միայն պատահական զիպուած մ'եղաւ նորա յայտնուիլն, և այն՝ նոյն վայրկենին, յորում անմեղ մը զոհ լինելով ատելութեան և արծաթսիրութեան, պիտի ելնէր այն պատժական բեմին վրայ, ուր ընդհանակառակն ստոյգ յանցաւորն քաւեց իւր չարագործութիւնները սեփական արեամբ:

Համաձայն վճռոյ Ծերակուտին՝ այն մարդասպանին բնակութեան տեղը հիմնայատակ կործանուեցաւ, ինչպէս կը կարգանք եղեռնադատ Քառասնից Ատենին հանած

վճույն մէջ, որ հիմա կը պահուի բաղաբին Մարջիանա կոչուած գրատան մէջ, և որոյ բնագիրն այսպէս է բառ առ բառ .

« Նոյեմբեր 18, 1520. Վլասկառնիոյ կամ կառնիացի, ապիտաագործ: Այս անձն զժողովուրդն ուտելու կը հրաւիրէր իւր խանութին մէջ, իբրև համով կերակուր՝ քրիփիկ և կուսծծեքքո: Ուտողներէն մէկը մարդու մատ մը գտնելով կերածին մէջ, շուտով գնաց իմացուց արգարութեան: Բռնուելով խոտովանեցաւ շատ մը մանկանց սպանումը: Քառասնից Եղեռնադատ Ատեանն վրձուեց որ նա ձիւս պոչի կապուած քաշըւտուի, նորա ձեռքը իւր խանութին մէջ կտրուի և ճամբան արքայի հարուածներով չարչրկուի, և յետոյ գլխատուի, և նորա խանութըն ու տունն մինչև հիմունքը կործանուին: Հոն գտնուեցան իրմէն շատ մը սպանելոց և խողխողելոց մսեր. և հրաման հանուեցաւ որ այն տեղւոյն վրայ ամենեկին որ և իցէ շինուած չբարձրացուի »:

Ստիպան տարիներ անցնելէ վերջը տուններ շինուեցան այն գետնոյն վրայ, որ այն ատենէն ՚ի վեր մինչև հիմա կոչուեցաւ Վլասի ծովափունք:

ՎԵՐԶԱԲԱՆ

Վիկտորինէ՛ իւր ընտանեաց քով գառնալով շուտ մը ժառանգ հաստատուեցաւ մօրեղբօրը կտակին. այն ժառանգութեան՝ զոր յափշտակեր էր իրմէ ձէլթրուտի ագահութիւնն: Իսկ այս յետինս՝ եթէ թշուառութեան մէջ իւր օրերը չկնքեց՝ միայն Վիկտորինէի վեհանձն սրտէն եղաւ, որ նորա պատճառաւ այնքան վիշտ քաշեց:

Գէորգ՝ իբրև փոխարէն իւր ազգականին Պէքթօյի առ նա ցուցած այնչափ սիրոյն և ինամոց, բաց ՚ի արժանաւոր վարձատրութենէ մը, չնայելով նաւավարին բացէ ՚ի բաց հրաժարելուն, բռնադատեց և ընդունել տուաւ՝ Վլասի ստացուածոց այն մասը, զոր Ծերակոյտն սահմաններ էր Վիկտորինէի տալ. և յետոյ մինչև ՚ի խորին ծերութիւն իւր ընտանեաց ուրախութեան և երջանկութեան մէջ անցուց իւր մնացած օրերը:

Յ Ա Ն Կ

Գրչի առաջինը.- Էջ մի 'ի պատմութենէ և գիւցազնի մը կարծեցեալ մահն . . .	5
Գրչի երկրորդը.- Դարմանոց Ընկեցիկ աը- ղջոց	14
Գրչի երրորդը.- Մարգասպանաց որջն . . .	35
Գրչի չորրորդը.- Աղբատի մը և Հարուստի մը սրահըն	51
Գրչի հինգերորդը.- Վաշխառուին ժառան- գողն	67
Գրչի վեցերորդը.- Ուրիշ զոհ մ'ալ և ան- մեղին ամբաստանուելն	85
Գրչի եօթներորդը.- Ամենադառն հեղնու- թիւն	103
Գրչի ութերորդը.- Անդգամութեան յաղ- թանակն	121
Գրչի իններորդը.- Անյաջող խորագիտու- թիւն	130
Գրչի տասներորդը.- Խէւքը թուուցածն . . .	139
Գրչի մետասներորդը.- Յանցաւորք . . .	144
Գրչի երկրորդասներորդը.- Տարօրինակ յայ- տնութիւն	150
Գրչի երեքրորդասներորդը.- Եղենագործին բռնուելն	162
Գրչի չորեքրորդասներորդը.- Անմեղութեան յաղթանակն	174
Գրչի հնգերորդասներորդը.- Եղենագործին պատուհանն	186
Վերջաբան	195

21

25

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0685848

